

LISA 3 Ainevaldkond Keel ja kirjandus

SISUKORD

I. KEEL JA KIRJANDUS.....	5
1. Valdkonnapädevused.....	5
1.1. Keele- ja kirjandusõpetuse aluspõhimõtted	6
1.2. Keele- ja kirjandusõpetuse üldpõhimõtted.....	7
2. Ainevaldkonna kirjeldus, lõiming, sidusus.....	8
2.1. Ainevaldkonna kirjeldus.....	8
2.2. Valdkonnasisene lõiming	8
2.3. Valdkonnaülene lõiming	9
2.4. Üldpädevuste arengu toetamine.....	9
2.5. Läbivate teemade käsitlemine	10
3. Õppe kavandamine ja korraldamine	10
4. Õppekeskkond.....	11
5. Hindamine.....	11
II. EESTI KEEL.....	13
6. Õppeaine kirjeldus.....	13
7. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	15
7.1. I kooliaste.....	15
7.2. II kooliaste.....	15
7.3. III kooliaste	15
8. Saavutatavad õpitulemused.....	16
8.1. I kooliaste.....	16
8.2. II kooliaste.....	17
8.3. III kooliaste	18
9. Soovituslik õppesisu	21
9.1. I kooliaste.....	21
9.2. II kooliaste.....	23
9.3. III kooliaste	26
10. Õppeaine kirjeldus	30
11. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	32
11.1. 5.-6. klass.....	32
11.2. III kooliaste	33
12. Saavutatavad õpitulemused.....	33
12.1. 5.-6. klass.....	33

12.2.	III kooliaste	35
13.	Soovituslik õppesisu.....	36
13.1.	5.-6. klass.....	36
13.1.1.	Kirjandustekstide valik ja lugemine.....	36
13.1.2.	Kultuuri- ja kirjandusteadmised	37
13.1.3.	Teksti analüüs ja tõlgendamine.....	37
13.1.4.	Tekstiloome	38
13.1.5.	Teksti esitamine ja kuulamine	38
13.1.6.	Soovituslik lugemisvara.....	38
13.2.	III kooliaste	40
13.2.1.	Kirjandustekstide valik ja lugemine.....	40
13.2.2.	Kultuuri- ja kirjandusteadmised	40
13.2.3.	Teksti analüüs ja tõlgendamine.....	41
13.2.4.	Tekstiloome	42
13.2.5.	Soovituslik lugemisvara.....	42
IV.	KIRJANDUSE ÕPITULEMUSTE MÕTTERAAMISTIK.....	45
14.	Koolikirjandus	45
14.1.	Kirjandusõpetuse põhiküsimus.....	47
14.1.1.	Lastekirjandus II kooliastmes.....	48
14.1.2.	Noortekirjandus III kooliastmes	48
14.2.	Lõiming	49
14.3.	Hindamine.....	50
15.	Lugemishuvi kujundamine ja lugemisoskuse arendamine.....	51
15.1.	Lugemishuvi.....	52
15.2.	Lugemisvilumus	52
15.3.	Lugemisoskuse võtted	53
15.4.	Lugemisstrateegiad	53
15.5.	Lõiming	54
15.6.	Hindamine.....	54
16.	Proosatekstide käsitlemine.....	55
16.1.	5.-6. klassis.....	55
16.2.	III kooliastmes	56
16.3.	Tervikteose käsitlemine	58
16.4.	Lõiming	59
16.5.	Hindamine.....	59
17.	Teabetekstide käsitlemine	60

17.1.	5.-6. klassis.....	61
17.2.	III kooliastmes	61
17.3.	Lõiming	62
17.4.	Hindamine.....	63
18.	Sõnavaratöö ja kirjandusmõistete käsitlemine	63
18.1.	Sõnavaratöö.....	63
18.2.	Kirjandusmõistete käsitlemine	64
18.3.	Lõiming	65
18.4.	Hindamine.....	66
19.	Kirjutamisoskuse ja loovkirjutamise arendamine.....	66
19.1.	5.-6. klassis.....	67
19.2.	III kooliastmes	67
19.3.	Lõiming	68
19.4.	Hindamine.....	69
20.	Süülsed tegevused.....	69
20.1.	Lõiming	73
20.2.	Hindamine.....	74
21.	Draamatekstide käsitlemine ja draamaõpetus	75
21.1.	5.-6. klassis.....	75
21.2.	III kooliastmes	76
21.3.	Lõiming	76
21.4.	Hindamine.....	77
22.	Rahvaluule žanrid ja tänapäeva pärimus	77
22.1.	Lõiming	79
22.2.	Hindamine.....	79
23.	Luuleteksti käsitlemine.....	80
23.1.	Lõiming	82
24.	Kirjandus- ja kultuuriloo käsitlemine.....	84
V.	EESTI KEEL TEISE KEELENA	87
25.	Õppeaine kirjeldus	87
26.	Hindamine.....	87
27.	I kooliaste.....	89
27.1.	I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	89
27.2.	I kooliastme õpitulemused	89
27.3.	Õppesisu I kooliastmes.....	90
27.4.	Õppetevus.....	90

27.5.	Hindamine.....	91
27.6.	1.klass.....	91
27.6.1.	1. klassi lõpetaja õpitulemused.....	91
27.6.2.	Õppesisu	92
27.7.	2.klass.....	93
27.7.1.	2.klassi lõpetaja õpitulemused.....	93
27.7.2.	Õppesisu	94
27.8.	3.klass.....	94
27.8.1.	3.klassi lõpetaja õpitulemused.....	94
27.8.2.	Õppesisu	95
28.	II kooliaste.....	96
28.1.	II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	96
28.2.	II kooliastme õpitulemused.....	96
28.3.	Õppesisu II kooliastmes.....	97
28.4.	4.klass.....	97
28.4.1.	Õpitulemused.....	97
28.4.2.	Õppesisu	98
28.5.	5.klass.....	99
28.5.1.	Õpitulemused.....	99
28.5.2.	Õppesisu	99
28.6.	6.klass.....	100
28.6.1.	Õpitulemused.....	100
28.6.2.	Õppesisu	101
29.	III kooliaste	101
29.1.	III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.....	101
29.2.	III kooliastme õpitulemused.....	102
29.3.	Õppesisu III kooliastmes	103
29.4.	7.klass.....	103
29.4.1.	Õpitulemused.....	103
29.4.2.	Õppesisu	104
29.5.	8.klass.....	105
29.5.1.	Õpitulemused.....	105
29.5.2.	Õppesisu	106
29.6.	9.klass.....	107
29.6.1.	Õpitulemused.....	107
29.6.2.	Õppesisu	109

I. KEEL JA KIRJANDUS

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk põhikoolis on kujundada õpilastes eakohane keele- ja kirjanduspädevus, mis tähendab suutlikkust tajuda keelt ja kirjandust kui rahvusliku, riikliku ja iseenda identiteedi alust, mõista erinevaid kirjandustekste ning nende tähtsust Eesti ja maailma kultuuriloos. Keele- ja kirjanduspädevus hõlmab teadmisi ja oskusi, mille abil kujundada keele- ja kultuuriteadlikku inimest, kes käitub nii suuliselt kui ka kirjalikus suhtluses verbaalsele ja sotsiaalsele kontekstile vastavalt. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust eri liiki tekste mõista, luua, analüüsida ja kriitiliselt hinnata.

1. Valdkonnapädevused

Keele- ja kirjandusõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks omandab õpilane järgmised valdkonnapädevused:

- 1) austab keelt kui kultuuri kandjat ja vahendajat, hindab seda kui avaliku suhtluse vahendit, väärtustab eesti rahvuskirjandust ja rahvapärimust ning keelelist ja kultuurilist mitmekesisust;
- 2) saavutab keeleteadlikkuse, arvestab kultuuriruumis välja kujunenud keelekasutus- ja suhtlustavasid, teadvustab keeleoskust õpioskuste alusena ning identiteedi osana;
- 3) loeb, esitab ning kirjutab eri tüüpi ja liiki tekste, analüüsib tekstide keelekasutust, ülesehitust ja vormistust, väljendab end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) leiab, hindab kriitiliselt ning kasutab eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet, austab intellektuaalomandit;
- 5) mõistab ilukirjandusteose kunstilisi väärtusi, analüüsib ja tõlgendab eri tüüpi ning eri žanris tekstide ülesehitust, väljendust ja sisu;
- 6) omandab lugemisharjumuse, väärtustab lugemist, kujundab loetu põhjal oma esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi, rikastab mõtte- ja tundemaailma, täiendab keele- ja kultuuriteadmisi.

1.1. Keele- ja kirjandusõpetuse aluspõhimõtted

Keele ja kirjanduse valdkonnapädevuste väljatöötamisel on lähtutud järgmistest keele- ja kirjandusõpetuse aluspõhimõtetest ehk ainevaldkonna nn vaiadest:

- 1) Õpilase isiksuse kujundamine, tema huvide, võimete ja vajadustega arvestamine.
Keele- ja kirjandusõpetus kujundab õpilase lugemisharjumuste, -oskuste ja -vilumuste kaudu ka tema identiteeti ja maailmapilti.
- 2) Tegelemine väärtuskasvatusega.
Keele- ja kirjandusõpetus kujundab õpilase esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi, arendab tema mõtte- ja tundemaailma.
- 3) Suhtlemis- ja väljendusoskuse arendamine.
Keele- ja kirjandusõpetus arendab õpilase sotsiaalseid ja kommunikatiivseid oskusi, suulist ja kirjalikku väljendusoskust.
- 4) (Kirjandus)tekstide sisu, väljenduse ja vormivõtete analüüsimine, tõlgendamine ja mõistmine.
Keele- ja kirjandusõpetus aitab õpilasel mitmekülgsemalt ja sügavamalt tundma õppida (kirjandus)tekstide ehitust ja tähendust, mõista kujundlikku keelekasutust ja väärtustada sõna- ja tekstiloomet.
- 5) Loominguline eneseväljendamine.
Keele- ja kirjandusõpetus arendab õpilase loovvõimeid ja loomingulist eneseväljendust nii suulises kui ka kirjalikus vormis eri laadis ja žanris tekstide kaudu.
- 6) Kultuuripärandi väärtustamine, keele- ja kirjandusteadmiste omandamine.
Keele- ja kirjandusõpetus võimaldab tundma õppida rahvuskultuuri, aga ka teiste kultuuride pärandit ning omandada elulistes praktikates vajalikke keele- ja kirjandusteadmisi.

2. Ainevaldkonna kirjeldus, lõiming, sidusus

2.1. Ainevaldkonna kirjeldus

Keele- ja kirjandusõpetust ühendab eesmärk tundma õppida, osata ja vallata loomulikku keelt, mis on mõtete ja tunnete vahendaja, kultuurilise, riikliku ja iseenda identiteedi kandja ning rahvuskultuuri vundament. Keeleoskus kõnes ja kirjas on inimese mõtlemis- ja tundevoime kujunemise, intellektuaalse arengu ja sotsialiseerumise alus. Eesti keele valdamine Eestis on hariduslik vajadus, mis on eduka ja jätkusuutliku õppimise eeldus kõikides õppeainetes.

Ainevaldkonna õppeainetes omandab õpilane keele- ja kirjandusteadmisi, arendab lugemis-, kirjutamis- ja suhtlusoskusi, et kasvada põhikooli lõpuks teadlikuks, aktiivseks ja vastutustundlikuks lugejaks, kirjutajaks ja suhtlejaks. Ainevaldkonna õppeained toetavad õpilase keele- ja kirjanduspädevuse kujunemist, identiteediloomet ning sotsiaalset ja kultuurilist arengut. Õpilane on võimeline eetilisi norme, olusid ja partnerit arvestades suhtlema, motiveeritult ja teadlikult õppima ja tegutsema.

1.–4. klassis arendatakse eesti keele õppes kõiki keeleõpetuse osaoskusi, esmajoones suhtlus-, lugemis- ja tekstilooimeoskust ning õigekeelsust eri tekstiliikide, sealhulgas ilukirjandustekstide lugemise, jutustamise ja kirjutamise kaudu. Alates 5. klassist on eesti keel ja kirjandus eri õppeained, mida seob tekstikeskne ja žanriteadlik käsitlusviis ning kõikide keeleõpetusoskuste mitmekülgne ja tasakaalustatud arendamine.

2.2. Valdkonnasisene lõiming

Ainevaldkonnasisese lõimingu põhialuseks on tekstikeskne keele- ja kirjandusõpetus, kus tekstikäsitlus hõlmab erinevaid tekste ja tekstitoiminguid. Tekstide kaudu õppides täieneb õpilase tekstikogemus ning kujuneb žanri- ja kontekstitunnetus. Keeleõppe tekstivalikus on eeldatavalt esindatud erinevad autentsed ühiskonnas toimimiseks vajalikud tekstitüübid ja tekstiliigid, nii suulised kui ka kirjalikud tekstid, mis peegeldavad suhtlustavasid ja -olukordi. Oskust tekste mõista ja luua arendatakse lõimitud aine- ja tekstiõpetuse kaudu, mis seotakse ortoloogia, grammatika ja leksika õpetamisega.

Kirjandusõppes soodustatakse õpilase kirjandushuvi, arendatakse tema lugejavõimeid, mõtte- ja tundemaailma, kujundatakse eetilisi tõekspidamisi ja esteetilisi hoiakuid, vaadeldakse sõnakunsti poeetikat ja kujundikeele olemust ning edendatakse väljendusoskust nii kõnes kui ka kirjas. Kirjandustekstide lugemise ja uurimise eesmärgiks on avardada õpilase

kultuurikogemust, rikastada tema keeletunnetust, pakkuda inspiratsiooni ning toetada isiksuslikku arengut. Keele- ja kirjandusõpetusse lõimitakse audiovisuaalseid väljendusviise.

2.3. Valdkonnaüleline lõiming

Keele ja kirjanduse valdkonna ained lõimuvad valdkonnaüleselt kõikide õppeainetega ja toetavad pädevuste saavutamist teistes ainevaldkondades. Keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ja toimetulekuks nii isiklikus kui ka avalikus elus. Kõikide valdkondade õppeained arendavad omakorda keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara tundmist ja rakendamist, tekstimõistmist ja -loomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Valdkonnaüleline lõiming tähendab, et kõikides õppeainetes tuleb ainekirjaoskuse saavutamiseks tegeleda eri liiki tekstidega, ning tähelepanu juhtida ortograafia- ja grammatikareeglite normipärasele rakendamisele. Õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus kujuneb välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel, mis eeldab pidevat koostööd aineõpetajate vahel. Keele- ja kirjandusõpetuse olulisuseks on tõsta õpilaste keeleteadlikkust andes teadmisi keele kohta, mis tagab tõhusa suhtluspädevuse, arusaamise keele varieerumisest ning grammatikast kui tähendusloome vahendist.

2.4. Üldpädevuste arengu toetamine

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete kaudu kujundatakse ja arendatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi ja läbivaid teemasid. Väga oluline on aineõpetajate süsteemne ja järjepidev koostöö kogu õpilase õppeaja vältel, kuid oluline roll on ka teistel tugivõrgustikel, kodusel toetusel ja lapsevanema vastutusel. Üldpädevusteni jõutakse eri allikatest teavet hankides ja seda kriitiliselt hinnates, eri liiki tekste lugedes, nende üle arutledes ja väideldes, erilaadseid tekste funktsionaalselt koostades ja kirjutades.

Üldpädevuste kujundamisel kasutatakse erinevaid koostöövorme, õppemeetodeid ja õppekeskkondi, digivahendeid ja -võtteid, veebi- ja e-õppekeskkondi, analüüsitakse ja lahendatakse elulisi probleemolukordi ja väärtuskonflikte, arvestatakse õpilaste isikupära ja andelaadi. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade tähenduslik käsitlemine.

2.5. Läbivate teemade käsitlemine

Ainevaldkonna läbivad teemad toetavad õpilase:

- 1) suutlikkust oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades rakendada;
- 2) oskust kujundada väärtusnorme, -hoiakuid ja -hinnanguid;
- 3) teadlikkust, et luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust.

Läbivad teemad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade vahelise lõimingu vahendiks. Läbivate teemade käsitlemist toetavad projekt- ja probleemõpe, uurimis- ja loovtegevused, lugemis-, kirjutamis- ja suhtlusülesanded ning mitmekülgne info- ja digikirjaoskus.

3. Õppe kavandamine ja korraldamine

Ainevaldkonna õpet kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) toetatakse lõimingut valdkonna sees, õppeainete vahel ja õppekava läbivate teemadega, arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid;
- 4) rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi;
- 5) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpiraskustele ning pakutakse õpiabi;
- 6) taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks;
- 7) tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja olukordadega, seostatakse oskusi igapäevaelu ja jätkuõpingutega.

4. Õppekeskkond

Ainevaldkonna õppeainete õpet korraldatakse:

- 1) viisil, kus luuakse üksteist austav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu;
- 2) ruumis, kus saab kasutada digitehnoloogiat, -keskkondi ja -materjale, et arendada info,- meedia- ja digikirjaoskust;
- 3) ruumis, kus on võimalik õppe eesmärkide saavutamiseks kasutada erinevaid õppevorme: kontaktõpet, põimõpet, veebiõpet, lähiõpet ja liikuma kutsuva kooli metoodikat;
- 4) väljaspool klassiruumi, et rakendada õppimist toetavaid ja mitmekesisavaid õppevorme (projekt-, õues- ja reisiõpe) ja -tegevusi (õppekäik teatrisse, muuseumisse, kinno ja raamatukokku, kohtumised kirjanike, sisuloojate, muusikute ja suunamudijatega), osavõtt olümpiaadidest ja konkurssidest, valdkondlikud teemapäevad ja -nädalad).

Teadmiste, oskuste ja hoiakute kujundamisel on kandev roll õpetajate meeskonnal, kes loob sobiva õppekeskkonna ja toetab väärtuskasvatust, ning koolil, kus reeglite, kokkulepete, väärtuste, sümbolite, traditsioonide ja narratiivide kaudu edendatakse omanäolist miljööteraapilist koolikultuuri.

5. Hindamine

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete hindamise eesmärgiks on saada ülevaade õpitulemuste saavutatuselt ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada seda teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks ja ennastjuhtiva õppija kujundamiseks. Hinnatakse õpitulemuste saavutatust, mis on kooskõlas õppesisu ja -tegevustega ning vastavuses ainealaste teadmiste, oskuste ja hoiakutega. Hoiakute (mõistab, kujundab, tähtsustab, väärtustab) hindamisel antakse õpilasele suunavaid ja toetavaid sõnalisi hinnanguid.

Hinnatakse nii õppeprotsessi vältel kui ka õppeteema lõpus rakendades nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida väljendatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärtusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õpiteed.

Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma kui ka kaasõpilaste tööde hindamisel ja tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Eesti keele ja kirjanduse õpitulemuste tagasisidestamise ja hindamise meetodid peavad olema mitmekesised. Need peavad hõlmama suulisi ja kirjalikke tegevusi, ühe- ja mitmeotstarbelisi sooritusi nagu individuaalsed tööd, paaris- ja rühmatööd, rakenduslikud testid ja harjutused, ainealased kontrolltööd, analüüsi- ja tõlgendusülesanded, lugemispäeviku pidamine ja õpimapi koostamine. Hindamiseks sobivad mitmesugused oskusi edendavad sooritusülesanded nagu luule-, proosa- ja draamateksti esitamine, arutleva kirjandi kirjutamine, uurimis- või praktilise töö tegemine, projekti koostamine ja elluviimine, ettekande loomine ja esitlemine, avalik esinemine. Lugemiskontrollis tuleb esitada arutlusele suunavaid analüüsi- ja tõlgendusküsimusi toetades mõttevahetust teksti väärtuste ja sõnumi üle.

II. EESTI KEEL

6. Õppeaine kirjeldus

Eesti keele oskus on nii aineõpetuse eesmärk kui ka õppekavas sätestatu omandamise alus. Eesti keele oskus kõnes ja kirjas pole üksnes inimese identiteedi, tema mõtlemis- ja tundevõime kujunemise alus, vaid ka jätkusuutliku ja ennastjuhtiva õppimise eeldus kogu edasiseks eluks. Kui õpilane mõistab eesti keele tähtsust sotsiaalse suhtluse vahendina ja rahvusliku kultuuri kandjana, kujuneb ta täisväärtuslikuks ühiskonnaliikmeks, kes suudab ennast erinevates suhtlusolukordades selgelt ja ladusalt väljendada, mõistab erinevaid tekste, on võimeline argumenteerima ja mõtestatud teksti looma.

Põhikoolis pannakse alus õpilaste sotsiaalsele kirjaoskusele. Õpilastes kujundatakse teadmisi ja oskusi, mis hõlmavad keelt, selle variante, eri tüüpi ja liiki tekste ning mis lubavad toime tulla suulise ja kirjaliku suhtlusega, tekstide vastuvõtu ja loomisega. Keeleõpetuse kõrgeim siht on aidata õpilasel kujuneda iseseisvaks teksti vastuvõtjaks ja loojaks, kes on omandanud tänapäeva eesti kirjakeele.

I kooliastmes keskendutakse õpilaste teadmiste ja oskuste kujundamisele nii suulises kui ka kirjalikus kõnes. Kuulamine, kuuldust arusaamine ja kõnelemine on tihedalt seotud lugemis- ja kirjutamisoskuse arendamisega. Esmase kirjutamisoskuse kujundamisest sõltub edasise kirjaliku eneseväljendusoskuse tõhusus. Suuline keelekasutus hõlmab eneseväljendust tavaolukorras ning eakohase suulise teksti mõistmist ja edastamist.

Lugemise õpetamisel arendatakse lugemistehnilist vilumust ja kujundatakse oskust loetud tekstiga jõukohaste juhiste järgi eesmärgistatult töötada. Kirjutamise õpetamisel viimistletakse kirjatehnikat, kujundatakse õigekirjaoskust õpitud keelendite piires ning arendatakse suutlikkust väljendada end loovalt ja eesmärgipäraselt. Loetav käekiri on alus kirjalikule eneseväljendusele viisil, kus ka teised kirjapandust aru saaksid. Esimeses kooliastmes on oluline saavutada sihipärane kirjutamisoskus, samuti oskus oma mõtteid kirjalikult väljendada.

Ilukirjanduse terviktekste valib õpilane õpetaja soovitusel lugemiseks nii eesti kui ka välisautoritelt arendades oskust loetud teost tutvustada, selle põhjal jutustada ja küsimuste toel arutleda. Tähtis on kujundada lugemisharjumust, soodustada positiivset lugemiskogemust ja pakkuda lugemisrõõmu.

II ja III kooliastmes kujundatakse õpilaste teadmisi ja oskusi neljas õppevaldkonnas: suuline ja kirjalik suhtlus, teksti vastuvõtt, tekstilooime ning keeleteadlikkus. Eesti keele õpetamise

keskmes on (tervik)tekstid ja katkendid või tekstikorpused ning nendega seotud tekstitoimingud. Keelepädevuse tagab võimalikult eripalgeline, kuid autentne ja adekvaatne tekstivalik, mis võimaldab omandada keeleteadmisi ja kujundada hoiakuid.

Suhtlemisõpetusega kujundatakse oskust kasutada multimodaalses suhtluses eri kanaleid ja keskkondi, oskust arvestada suhtlemisel eesmärki, partnerit ja olukorda, oskust vahendada teavet, väljendada oma arvamusi ja hinnanguid. Tähelepanu pööratakse ka netiturvalisusele. Suhtlusoskuse arendamisel tehakse informatiivseid esitlusi nii individuaalselt kui ka koostöiselt.

Teksti vastuvõtu õpetusega kujundatakse oskust tekste leida ja valida, eesmärgipäraselt lugeda ja kuulata, samuti rakendatakse erinevaid lugemis- ja kuulamisvõtteid ning süvendatakse oskust teksti mõista ja sellele reageerida. Arendatakse kriitilise lugemise oskust ning analüüsitakse erinevaid tarbetekste. Elulähedaste ja tähenduslike ainetekstide käsitus lõimitakse tekstide ülesehitusliku eripära, sõnavara, grammatika ja õigekeelsuse õpetamisega, et kujundada õpilases loomulik keeleteadlikkus.

Tekstiloomes õpetusega kujundatakse mitmekülgselt ja eesmärgistatud eneseväljendusoskust, mille puhul õpilane tajub situatsiooni ja adressaati ning suudab oma mõtteid selgelt ja täpselt, tekstiliigile omasel viisil väljendada. Jutustavate, kirjeldavate ja arutluselementidega tekstide kõrval hõlmab kirjutamine avarat tekstivälja alates tarbetekstidest kuni ilukirjanduseni. Tekstiloomes on põhiohk kirjutamise protsessil, õpilane järgib kirjutamise etappe alates eeltööst kuni lõpptulemuse vormistamise ja viimistlemiseni.

Keeleteadlikkuse õpetusega avardatakse keeleteadmisi, omandatakse õigekeelsuspõhimõtted, kujundatakse eesti keelt väärtustavat hoiakut. Arendatakse oskust tänapäeva eesti kirjakeelt teadlikult kasutada, kujundatakse arusaamist keele arengust ja muutumisest ning murrete eripärast. Keeleteadlikkust, mis peab tagama korrektse ja mitmekülgse kirjakeele omandamise, õpetatakse muude tekstitoimingute osana.

Keeletundides omandatakse konkreetseid keeleteadmisi ja praktilisi oskusi, analüüsitakse loetut ja kuuldut, kujundatakse keelega seotud hoiakuid ja antakse hinnanguid ning kirjutatakse eri liiki tekste. Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida, seda lugeda ja kriitiliselt hinnata. Keeleallikate kasutamine lõimitakse tekstiloomesse nii, et õpilane omandab oskuse teabe põhjal langetada teadlikke keelevelikuid, mis arvestavad suhtlusolukorra sobivust. Tekstitöös on oluline digitaalse sisu loomine, muutmine ja taasesitamine.

7. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

7.1. I kooliaste

Õpilane:

- 1) mõistab rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) väärtustab eesti keelt;
- 3) omandab eesti keele lugemistehnika;
- 4) loeb eesmärgistatult eri allikatest ja keskkondadest;
- 5) kirjutab eesmärgistatult eri liiki tekste käsikirjaliselt ja arvutil eri keskkondades;
- 6) väljendab end selgelt ja asjakohaselt suuliselt ning kirjalikult;
- 7) analüüsib individuaalsete võimete piires eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste.

7.2. II kooliaste

Õpilane:

- 1) mõistab rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) mõistab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit;
- 3) väljendab end selgelt ja asjakohaselt suulises ning kirjalikus kõnes;
- 4) teeb õpitu piires keeleteadlikke valikuid, kasutab korrektset kirjakeelt ja sobivat sõnavara;
- 5) loeb ja kirjutab tekste ladusalt ja eesmärgistatult eri keskkondades;
- 6) analüüsib ja hindab eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 7) mõistab eri tüüpi ja liiki tekstide ülesehitust, sisu, keelelist eripära;
- 8) kujundab lugemise kaudu hoiakuid ja tõekspidamisi;
- 9) väärtustab lugemist, leiab endale sobivat lugemisvara.

7.3. III kooliaste

Õpilane:

- 1) väärtustab oma rahvapärimust ja kultuuri mitmekesisust;
- 2) väärtustab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit;
- 3) on keeleteadlik, väljendab end eesmärgipäraselt, selgelt, asjakohaselt ja keeleliselt korrektselt suulises ja kirjalikus kõnes;
- 4) loeb ja kirjutab tekste vilunult, eesmärgistatult ja kriitiliselt eri keskkondades ja erinevate allikate abil;

- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste, arvestab intellektuaalomandiga;
- 6) mõistab eri tüüpi ja liiki tekstide ülesehitust, sisu, keelelist eripära ning funktsiooni;
- 7) kujundab lugemise kaudu väärtushoiakuid ja tõekspidamisi;
- 8) väljendab end sobivat ja rikkalikku sõnavara kasutades;
- 9) omandab lugemisharjumuse ja väärtustab lugemist.

8. Saavutatavad õpitulemused

8.1. I kooliaste

Suuline ja kirjalik suhtlus

Õpilane:

- 1) osaleb aktiivselt ja mõtestatult õppeprotsessis;
- 2) kuulab eesmärgistatult, väljendab oma mõtteid;
- 3) kasutab suhtlemisel eakohast ja sobivat kõne- ja kirjakeelt, arvestab suhtlemisel partneriga;
- 4) eristab helisid, hääli ja häälikuid.

Teksti vastuvõtt

Õpilane:

- 1) omandab lugemistehnilise vilumuse ja teadliku lugemisoskuse;
- 2) sooritab kirja eelharjutusi, arvestab etteantud juhendi ja juhendamiseiga;
- 3) tunneb joonis- ja kirjatähti, kasutab õigeid tähekujusid, kirjutab loetava käekirjaga;
- 4) loeb ja eristab eri liiki tekste, analüüsib teksti ülesehitust, keelekasutust ja sisu, avaldab selle kohta arvamust;
- 5) sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel;
- 6) jutustab kuuldust, nähtust ja loetust, vajaduse korral kasutab juhendi abi; tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskondi, leiab neist vajaliku teabe;
- 7) kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.

Tekstiloome

Õpilane:

- 1) kirjutab mõtestatud lauseid, jutustavaid ja kirjeldavaid tekste;
- 2) kirjutab õpitud keelendite ja keelereeglite piires õigesti ning loetava käekirjaga, vormistab kirjaliku töö korrektselt;
- 3) vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid;
- 4) valib ja loeb sobivaid tervikteoseid nii eesti kui ka maailma lastekirjandusest, kasutab raamatukogude infosüsteemi;
- 5) kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt eri liiki eakohaseid tekste;
- 6) rikastab lugemise kaudu oma sõnavara, kasutab sõnaraamatuid ja leiab sõnaartiklist vajalikku teavet.

8.2. II kooliaste

Suuline ja kirjalik suhtlus

Õpilane:

- 1) valib juhendamise abil olukorrale vastava suhtluskanali;
- 2) esitab kuuldu ja loetu kohta küsimusi, avaldab viisakalt ja olukorrast lähtuvalt arvamust, sõnastab järelduse;
- 3) lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös;
- 4) põhjendab oma seisukohta ja aktsepteerib kaaslaste põhjendatud seisukohti;
- 5) kasutab suhtluses sobivaid keelevahendeid, korrektset kirjakeelt õpitu piires nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses.

Teksti vastuvõtt

Õpilane:

- 1) valib ja loeb sobivaid tervikteoseid nii eesti kui ka maailma lastekirjandusest;
- 2) iseloomustab õpitud tekstiliike ja nende kasutamise võimalusi;
- 3) loeb ja mõistab eakohaseid õpi- ja elutabelisi ning huvivaldkondade tekste;
- 4) võrdleb tekste, esitab küsimusi, avaldab arvamust, teeb tekstist lühikokkuvõtte;
- 5) kuulab ja jälgib vastuvõetavat teksti, valib lugemise eesmärgile sobiva lugemisviisi;
- 6) tunneb keele ja kirjanduse valdkonna teabekeskondi, leiab neist vajaliku teabe; võrdleb eri allikatest pärit infot, eristab olulist ebaolulisest, fakti arvamusest.

Tekstiloome

Õpilane:

- 1) leiab juhendamise abil tekstiloomeks vajalikku teavet;
- 2) tunneb kirjutamiseks ja esinemiseks valmistumise põhietappe;
- 3) jutustab, kirjeldab, võrdleb ja arutleb suuliselt ja kirjalikult;
- 4) esineb suuliselt, võtab sõna, koostab ja peab lühikese ettekande;
- 5) kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt eri liiki eakohaseid tekste;
- 6) vormistab kirjalikud tekstid korrektselt nii käsikirjas kui ka arvutis.

Keeleteadlikkus

Õpilane:

- 1) nimetab Eestis kõneldavaid keeli, sugulaskeeli ja rahvaid;
- 2) eristab keelevariante, sh murdeid, sotsiolekte, toob näiteid nende kasutusest;
- 3) kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi, eristab sõnaliikide tüüpjuhte ning põhilisi käänd- ja pöörd sõna vorme;
- 4) moodustab ja kirjavahemärgistab lihtlauseid, sealhulgas koondlauseid ja lihtsamaid liitlauseid;
- 5) järgib eesti õigekirja aluseid ja õpitud põhireegleid;
- 6) rakendab omandatud keeleteadmisi tekstiloomes ja -analüüsis;
- 7) kasutab õigekirja kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks trüki- ja digisõnastikke, leiab sõnaartiklist vajaliku teabe.

8.3. III kooliaste

Suuline ja kirjalik suhtlus

Õpilane:

- 1) nimetab suulise ja kirjaliku kõne erijooni ning eristab kirjakeelt argikeelest;
- 2) esitab kuuldu ja loetu põhjal küsimusi, teeb järeldusi ning annab hinnanguid;
- 3) teeb kuuldu ja loetu kohta nii suulise kui ka kirjaliku kokkuvõtte;
- 4) arutleb eakohastel teemadel, lahendab keealaseid probleemülesandeid ja osaleb diskussioonides;
- 5) põhjendab ning avaldab viisakalt ja asjakohaselt arvamust ja seisukohta sündmuse, nähtuse või teksti kohta nii suuliselt kui ka kirjalikult;

- 6) märkab tekstides ja suhtluses tehtavaid keelevalikuid;
- 7) kasutab asjakohaseid suulise ja kirjaliku suhtlemise tavasid ja võimalusi.

Teksti vastuvõtt

Õpilane:

- 1) iseloomustab peamisi tekstiliike, nende põhijooni ning kasutamise võimalusi;
- 2) loeb ja kuulab sihipäraselt, kriitiliselt ning arusaamisega nii oma huvivaldkondade kui ka õpi- ja elutarbelisi tekste;
- 3) teab, et teksti väljenduslaad oleneb teksti kasutusvaldkonnast, liigist, eesmärgist, autorist ja suhtlusolukorrast;
- 4) teeb järeldusi kasutatud keelevahendite kohta ning märkab kujundlikkust mõjutusvahendina;
- 5) hindab kriitiliselt sõnumi suhtlusmooduseid, sh visuaalset, kuuldelist, žestilist ja tekstilist osa;
- 6) võtab kokku ja konspekteerib tekste, teeb teksti põhjal märkmeid, võrdleb tekste omavahel, osutab arusaamatule;
- 7) sõnastab teksti kohta küsimusi ja esitab vastuväiteid, avaldab arvamust, kommenteerib, tõlgendab ning seostab oma kogemuste ja mõtetega;
- 8) kasutab omandatud keele- ja tekstimõisteid teksti vastuvõtmisel, analüüsimisel ja tõlgendamisel ning seoste loomisel.

Tekstiloom

Õpilane:

- 1) leiab tekstiloomeks vajalikku teavet eri allikatest ja keskkondadest, valib kriitiliselt teabeallikaid ning osundab neid sobivas vormis;
- 2) kirjutab ja valmistub esinemiseks etappide kaupa;
- 3) ehitab teksti üles vastuvõtjat arvestades, järjestab ja seostab info loogiliselt ning valdab peamisi tekstisidususvõtteid;
- 4) esineb suuliselt (tervitab, võtab sõna, koostab ning peab lühikese ettekande ja kõne);
- 5) kirjutab eesmärgipäraselt ja olukohaselt, vormistab korrektselt eri liike tekste (teabetekstid, kindla eesmärgiga ülevaated, kokkuvõtted ja lühiuurimused; meediatekstid, uudis, intervjuu; arvamustekstid, kirjand, kommentaar, arvamyslugu; avaliku suhtluse tekstid, avaldus, seletuskiri);

- 6) seostab oma kirjutise ja esinemise sündmuse või toimumingu eesmärgiga, vahendab kuulnud ja loetud tekste sobiva pikkuse ja täpsusega, viidates allikale;
- 7) kirjutab suhtlussituatsiooni sobivaid tekste, arvestab teksti vastuvõtjat, järgib õigekirjanorme, kasutab mitmekesiseid grammatilisi tarindeid ja sõnavara;
- 8) kasutab kirjutamisel mitmeid keeleallikaid ja teeb saadud teabe põhjal teadlikke keelevelikuid.

Keeleteadlikkus

Õpilane:

- 1) väärtustab eesti keelt ühena Euroopa ja maailma keeltest, kirjeldab ja mõistab eesti keele eripära, kujunemist ja rolli teiste keelte taustal, suhestab keeli teadlikult;
- 2) suhtub mõistvalt eesti keelt teise keelena kõnelejatesse, on toetav vestluspartner;
- 3) järgib eesti õigekirja aluseid ja põhimõtteid, kasutab õigekirjakorrektorit;
- 4) kasutab eesti kirjakeelt avalikult esinedes ning õppides;
- 5) kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi, eristab sõnaliike ja -vorme, lauseehituse peajooni;
- 6) tunneb peamisi lausetarindeid ja varieerib neid kirjutades korrektsel ja sobival viisil kasutades liit- ja lihtlauseid, lauselühendiga lauseid, otsekõnet;
- 7) kasutab ja mõistab tekstis erineva stiiliväärtusega sõnu ja väljendeid, tunneb eesti keele sõnamoodustuse põhimõtteid;
- 8) kirjeldab õpitud metakeele piires tekstide ülesehituslikku ja grammatilist ning sõnavaralist eripära;
- 9) kasutab teadlikult mitmesuguseid keeleallikaid, tunneb sõnaartikli ülesehitust, märke ja märgendeid, leiab teavet õigekirja, vormimoodustuse ja tähenduse kohta.

9. Soovituslik õppesisu

9.1. I kooliaste

Kuulamisoskus

Õpetaja, kaaslase ja tehnilise vahendiga esitatud teksti kuulamine, suulise juhendi järgi toimimine. Õpetaja ja kaaslase ettelugemise kuulamine. Kuuldu ja nähtu kommenteerimine, analüüsimine, põhjendamine.

Suhtlemisoskus

Sobivate kõnetuste (palumine, küsimine, keeldumine, vabandamine, tänamine) ja viisakusväljendite valik suhtlemisel. Eri teemadel vestlemine, arutamine paaris ja rühmas: oma suhtumise väljendamine, nõustumine ja mittenõustumine, ühiste seisukohtade otsimine, kaaslaste arvamuse küsimine.

Helide, häälte ja häälikute eristamine

Trükitähtede tundmaõppimine. Tähtedest sõnade ja sõnadest lausete lugemine. Silpidest sõnade moodustamine. Helide ja häälte ning häälikute eristamine (asukoht ja järjekord sõnas). Hääliku pikkuse eristamine. Täis- ja kaashäälikud. Selge hääldamine, lugemistehnika arendamine, sobiva hääletugevuse kasutamine.

Lugemisoskus

Lugemistehnika arendamine õpetaja juhendite järgi (õige hääldus, ladusus, pausid, intonatsioon, tempo; oma lugemisvea parandamine, kui sellele tähelepanu juhitakse). Käsikirjalise teksti lugemine tahvlilt ja vihikust. Jutustava ja kirjeldava teksti ning teabeteksti (õpilaspäevik, kutse, õnnitlus, teade, tööjuhend, raamatu sisukord) lugemine, info leidmine ja lugemine erinevatest allikatest (arvuti, televiisor, nutiseade). Sümbolite, skeemide, kaartide ja tabelite lugemine õppekirjandusest, lasteraamatutest ja -ajakirjadest ning igapäevaelust. Sõna, lause ja teksti lugemine ning sisu mõistmine. Tekstis küsimuse, palve, käsu ja keelu äratundmine. Teksti sisu ennustamine pealkirja, piltide ja üksiksõnade järgi.

Tekstiloome

Lausete moodustamine, laiendamine ja sidumine tekstiks. Jutule alguse ja lõpu kirjutamine. Ümberjutustuse kirjutamine. Jutu kirjutamine pildi täiendusena (pildiallkiri, tegelaskõne). Loovtöö kirjutamine (jutt pildi, pildiseeria, küsimuste, skeemi, kaardi või kava põhjal, fantaasiajutt).

Jutustamis- ja kirjeldamisoskus, suuline väljendusoskus

Loole alguse ja lõpu mõtlemine. Jutustamine kuuldu, nähtu, läbielatu, loetu, pildi, pildiseeria ja etteantud teema põhjal. Kuuldud jutu (muinasjutt, lühijutt) ümberjutustamine. Aheljutustamine. Sündmuse, isiku, looma, eseme jm kirjeldamine tugisõnade, skeemi ning tabeli abil. Tegelaste iseloomustamine. Eneseväljendus dramatiseeringus ja rollimängus. Tuttava luuletuse ja dialoogi peast esitamine. Jutustavate luuletuste ja proosateksti mõtestatud esitamine.

Lugemiskogemus

Vabalugemiseks sobivate teoste leidmine eesti ja maailma lastekirjandusest. Autorite, nende elulugude ning loominguga tutvumine nii trüki- kui ka veebitekstide kaudu.

Eri laadis ja žanris tekstid

Ilukirjandus- ja rahvaluuletekstide tundmine ning eristamine: piltjutt, jutustus, muinasjutt, muistend, mõistatus, vanasõna, luuletus, liisusalm, kahekõne, näidend, sõnamänguline tekst. Tarbe- ja teabetekstide tundmine ning eristamine: kiri, teade, tööjuhend, eeskiri, retsept, saatekava, sõnastik, sisukord, õpikutekst, teatmetekst, ajalehe- ja ajakirja- ning muu meediatekst.

Teksti analüüsimine

Oma mõtete väljendamine. Loetud raamatust jutustamine, loetule põhjendatud hinnangu andmine. Mõtete väljendamine terviklausetena. Küsimuste esitamine ja neile vastamine. Teksti ülesehitus ja sisu. Pealkiri, lõigud, jutu ülesehitus: alustus, loo arendus, lõpetus. Teksti jagamine osadeks, tekstiosade pealkirjastamine. Loetu põhjal teemakohastele küsimustele vastamine. Loetu kohta küsimuste, kava, skeemi, kaardi koostamine.

Kirjatehnika

Kirja eelharjutused. Joonistähtede kirjutamine. Väikeste ja suurte kirjatähtede õppimine, õiged tähekujud, ühtlane kirjarida. Sõna ja lause kirjutamine.

Kirjalik väljendusoskus

Töö vormistamine paberil loetavas käekirjas ja arvutis. Teksti ärakiri tahvliilt ja õpikust. Kirjutatu kontrollimine õpikust ja sõnastikust. Oma kirjavea parandamine. Tarbeteksti (kutse, õnnitlus) kirjutamine näidise järgi.

Keelereeglid

Hääliku pikkuse ning häälikuühendi märkimine kirjas. Tähtede i ja j õigekiri (v.a võõrsõnad ning tegijanimi); h-täht sõna alguses; sulghäälik oma- ja võõrsõnade alguses; k, p, t s- ja h-tähe kõrval. Suur algustäht lause alguses, inimese- ja loomanimeses ning tuntumates kohanimedes. Väike algustäht õppeainete, kuude, nädalapäevade ja ilmakaarte nimetuses. Silbitamise ja poolitamise alused. Liitsõna.

Häälik, silp, sõna, lause, tekst. Täis- ja kaashäälikud. Tähed ja tähestik, tähestikjärjestus. Nimi,-omadus- ja tegusõna. Ainsus ja mitmus. Sõnavormide moodustamine küsimuste alusel. Mitmuse nimetava ning sse-lõpulise sisseütleva, kaasaütleva ja ilmaütleva käände lõpu õigekirjutus. Olevik ja minevik. Pöördelõppude ja da-vormi õigekirjutus. Erandliku õigekirjaga ase- ja küsisõnad (ma, sa, ta, me, te, nad, kes, kas, kus). Väit-, küsi- ja hüüdlause. Lause lõpumärgid. Koma loetelus. Koma et, sest, aga, kuid, siis puhul. Sidesõnad, mis ei nõua koma.

Sõnavara arendamine

Sõna tähendus(t)e selgitamine ja täpsustamine, aktiivse sõnavara laiendamine, lähedase ja vastandtähendusega sõna leidmine. Riimuvate sõnade leidmine.

9.2. II kooliaste

Suuline ja kirjalik suhtlus

Keelekasutus erinevates suhtlusolukordades: koolis, avalikus kohas, eakaaslaste ja täiskasvanutega suheldes, suulises kõnes ning kirjalikus tekstis. Keelevariante: kirjakeel, argikeel, murdekeel.

Kaasõpilaste ja õpetaja eesmärgistatud kuulamine. Kuuldu põhjal tegutsemine, kuuldu kohta arvamuse esitamine. Suuline arvamused ja vestlus etteantud teemal, vastulausele reageerimine ning seisukohast loobumine. Küsimustele vastamine, esitlus ja tutvustus. Väite põhjendamine, järelduste sõnastamine.

Seisukoha põhjendamine paaris- või rühmatöö ajal ning kõnejärg. Kaaslase täiendamine ja parandamine. Kaasõpilaste tööle hinnangu andmine ja tunnustuse avaldamine. Klassivestlus, diskussioon.

Veebisuhtluse eesmärgid, võimalused, ohud, privaatsus ja avalikkus. Meilimine ja veebipostitused. Privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika.

Teksti vastuvõtt

Trükised (raamat, ajaleht, ajakiri), nendes orienteerumine ning vajaliku teabe leidmine.

Eesmärgistatud lugemine, kuulamine, vaatamine, kokkuvõtte tegemine, kuuldu konspekterimine. Raadio- ja telesaadete eripära. Video- ja audiotekstid veebis.

Reklaam: sõnum, pildi ja sõna mõju reklaamis, adressaat, lastele mõeldud reklaam.

Tarbe- ja õppetekstide (reegel, juhend, tabel, skeem, kaart, saatekava jne) mõtestatud lugemine. Skeemist, tabelist, kuulutusest, sõiduplaanist ja hinnakirjast andmete kirjapanek ning seoste esiletoomine.

Lugemisvõtted ja -viisid: süvalugemine, pindmine lugemine, valiklugemine, loovlugemine.

Visuaalsed ja verbaalsed infoallikad ning nende usaldusväärsus. Eri allikatest pärit info võrdlemine, olulise teabe eristamine. Teabe talletamine. Fakt ja arvamus. Uue info seostamine oma teadmiste ja kogemustega. Autori suhtumine kirjeldatavasse ning selle väljendamine.

Tekstiloomine

Loetule, nähtule või kuuldule hinnangu andmine nii kirjalikult kui ka suuliselt.

Protsesskirjutamine: suuline eeltöö, kava ja mõttekaardi koostamine, teksti kirjutamine, viimistlemine, toimetamine ja avaldamine, tagasiside saamine.

Kirjandi ülesehitus. Sissejuhatus, teemaarendus, lõpetus. Mustand. Oma vigade leidmine ja parandamine.

Lisateabe otsimine kirjutamise ajal. Alustekst, selle edasiarenduse lihtsamad võtted. Teksti loomine pildi- ja näitmaterjali põhjal. Lühiettekanne ja esitus veebiallikast või teatmeteosest leitud info põhjal. Kirja, kaardi, kutse kirjutamine ja vormistamine.

Kirjeldamine: sõnavalik, oluliste ja iseloomulike tunnuste esitamine. Kirjelduse ülesehitus: üldmulje, detailid, hinnang. Esemel, olendi ja inimese kirjeldamine.

Jutustamine. Oma elamustest ja juhtumistest jutustamine ning kirjutamine. Jutustuse ülesehitus. Ajalis-põhjuslik järgnevus tekstis. Sidus lausestus. Otsekõne jutustuses. Minavormis jutustamine.

Arutlemine. Põhjuse ja tagajärje väljendamine. Raamatust kokkuvõtte ning raamatu kohta lugemissoovituse kirjutamine. Luuletuse kirjutamine.

Keeleteadlikkus

Eesti keel teiste keelte seas. Teised Eestis kõneldavad keeled, murdekeel. Sugulaskeeled ja sugulasrahvad. Häälikuõpetus ja õigekiri. Täis- ja kaashäälikud. Suluga ja suluta häälikud. Helilised ja helitud häälikud. Võõrtähed ja -häälikud. Täis- ja kaashäälikuühend. Kaashäälikuühendi õigekiri. Tähed g, b, d s-tähe kõrval. Tähe h õigekiri. Tähtede i ja j õigekiri (tegijanimed ja liitsõnad). Liidete -gi ja -ki õigekiri. Sagedamini esinevate võõrsõnade tähendus, hääldus ja õigekiri. Silbitamine ja poolitamine (ka liitsõnades). Sulghäälik võõrsõna algul ja sõna lõpus, sulghäälik sõna keskel. Tähtede f ja š õigekiri.

Sõnavaraõpetus. Kirjakeelne ja argikeelne sõnavara, uudissõnad, murdesõnad, släng. Sünonüümid, antonüümid, homonüümid, nende kasutamine. Igapäevaste võõrsõnade asendamine omasõnadega ja vastupidi.

Liitsõnamoodustus: täiend- ja põhiosa. Liitsõna ja liitega sõna erinevused.

Vormiõpetus ja õigekiri. Sõnaliigid: tegusõnad, käändsõnad ja muutumatud sõnad.

Tegusõna. Tegusõna ajad: olevik, liht-, täis- ja enneminevik. Jaatava ja eitava kõne kasutamine. Pöördõna. Tegusõna pööramine ainsuses ning mitmuses. Tegusõna oleviku- ja minevikuvormi kasutamine tekstis.

Käändõna. Käändsõnade liigid: nimisõna, omadussõna, arvsõna, asesõna. Käänamine. Käänded, nende küsimused ning tähendus. Õige käände valik olenevalt lause kontekstist. Ainsus ja mitmus. Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Omadussõna käänamine koos nimisõnaga, lik- ja ne-liiteliste omadussõnade käänamine ning õigekiri. Omadussõnade tuletusliited. Omadussõnade võrdlusastmed. Võrdlusastmete kasutamine. Omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine (ne- ja line-liitelised omadussõnad).

Arvsõnade õigekiri. Rooma numbrite kirjutamine. Põhi- ning järgarvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Kuupäeva kirjutamise võimalusi. Arvsõnade käänamine. Põhi- ja järgarvsõnade kirjutamine sõnade ning numbritega, nende lugemine. Arvsõnade kasutamine tekstis.

Lauseõpetus ja õigekiri. Lause. Alus ja öeldis. Lihtsamad lause laiendamise võimalused. Korduvate lauseliikmete kirjavahemärgistamine koondlauses. Koondlause kasutamine tekstis.

Lihtlause. Lihtlause kirjavahemärgid. Küsi-, väit- ja hüüdlause lõpumärgid ning nende kasutamine. Liitlause. Lihtlausete sidumine liitlauseks. Sidesõnaga ja sidesõnata liitlause. Kahe järjestikuse osalausega liitlause kirjavahemärgistamine.

Otsekõne ja saatelause. Saatelause otsekõne ees, keskel ning järel. Otsekõne kirjavahemärgid. Otsekõne kasutamise võimalusi. Üte ja selle kirjavahemärgid.

Muud õigekirjateemad. Algustäheõigekiri: nimi, nimetus ja pealkiri. Isiku- ja kohanimed. Ajaloosündmused. Ametinimetused ja üldnimetused. Perioodikaväljaanded. Teoste pealkirjad.

Üldkasutatavad lühendid. Lühendite õigekiri. Lühendite lugemine.

Eesti Keele Instituudi veebikeskkond. Trüki- ja digisõnastike kasutamine õigekeelsuse kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks.

9.3. III kooliaste

Suuline ja kirjalik suhtlus

Kirjaliku ja suulise keelekasutuse eripära. Suhtluseesmärkide kaudu sobivate keelendite valimine kõnelemisel ja kirjutamisel.

Suhtlusolukord, selle komponendid, suhtluspartnerid. Erinevates suhtlusolukordades osalemine. Suhtlusolukorra ja -partneri arvestamine. Suulise suhtlemise tavad eesti keeles: pöördumine, tervitamine, suhtlemise lõpetamine. Telefonivestlus.

Suhtlemine rühmas, sõna saamine, kõnejärje hoidmine. Arvamuse avaldamine ja põhjendamine.

Diskussioon. Kompromissi leidmine ning kaaslaste täiendamine ja parandamine. Kaaslaste tööle põhjendatud hinnangu andmine. Märkmete tegemine suulise arutelu ajal.

Väitlus, väitluse reeglid. Argumenteerimine, veenmine.

Veebisuhtluse eesmärgid, võimalused ja ohud. Veebisuhtluskanalid: jututoad, blogid, vlogid. Veebis kommenteerimine. Keeleviisakus ja -väärikus. Anonüümsuse mõju keelekasutusele.

Meilivahetus, meili kirjutamine ja keelevahendite valik.

Teksti vastuvõtt

Peamised tekstiliigid (tarbe-, teabe- ja meediažanrid), nende eesmärgid ning keelekasutus. Eri liiki tekstide lugemine ja võrdlemine. Tarbetekstidest olulise info leidmine ning selle põhjal järelduste tegemine. Teabetekstide (õpikutekst, populaarteaduslik tekst) eesmärk, tunnused ning ülesehitus.

Uurimuse eesmärk ning ülesehitus. Sõnalise teksti seostamine pildilise teabega (foto, joonis, skeem). Pilttekstide ja teabegraafika lugemine ning tõlgendamine.

Kuuldust ja loetust kokkuvõtte tegemine ning asjakohaste küsimuste esitamine. Konspekterimine märksõnade ja fraasidega.

Eri allikatest ja keskkondadest teabe otsimine ning teabeallikate ja info kriitiline hindamine. Liitotsingud. Teabe talletamine ning süstematiseerimine. Intellektuaalomand. Plagiaat.

Meediatekstide põhiliigid ja tunnused: uudislugu, arvamislugu, intervjuu, reportaaž, kuulutus. Uudise ülesehitus ja pealkiri. Arvamusloo ülesehitus ja pealkiri. Meedia olemus ja eesmärgid tänapäeval. Põhilised meediakanalid. Meediaetika kesksed põhimõtted.

Sõnavabaduse põhimõtte ning selle piirangud. Kvaliteetajakirjandus ja meelelahutuslik meedia. Reklaamtekst, reklaamtekstide eesmärk ja tunnused. Avalik ja varjatud mõjutamine.

Peamised keelelised mõjutamisvõtted. Kriitiline lugemine. Fakti ja arvamuse esitamise keelelised vahendid, faktiloome.

Tekstiloomed

Tekstiloomeks vajaliku teabe leidmine eri allikatest ja keskkondadest. Alustekstide (meedia- ja teabetekstid) põhjal kirjutamine: refereerimine, arutlemine. Teabeallikatele ja alustekstidele viitamise võimalused.

Ettekande ja kõne koostamine, näitlikustamine ja esitamine.

Uudis: materjali kogumine, infoallikad, vastutus avaldatud ees, sisuloome, pealkirjastamine.

Intervjuu: valmistumine, küsitlemine, kirjutamine, toimetamine ja vormistamine.

Kirjandi kirjutamine protsesskirjutamisena: mõtete kogumine, kava koostamine, mustandi kirjutamine. Kirjandi teema ja peamõte. Kirjandi ülesehitus. Teksti liigendamine. Jutustava, kirjeldava ja arutleva kirjandi kirjutamine. Arutlusteema leidmine ja sõnastamine isikliku kogemuse või alustekstide põhjal. Teksti pealkirjastamine.

Tekstilõik ja selle ülesehitus: väide, põhjendus, järeldus. Lõikude järjestamise põhimõtted ja võimalused. Teksti sidusus. Jutustava, kirjeldava ja arutleva tekstiosa tervikuks sidumine. Arvamuse kirjutamine: seisukoha kujundamine käsitletava probleemi kohta, selle põhjendamine.

Teabetekstide koostamine ja vormistamine: elulookirjeldus, seletuskiri, avaldus, taotlus.

Keeleteadmiste rakendamine töös tekstidega. Keelekujundite kasutamine tekstiloomes: konteksti sobivad ja sobimatud kujundid. Teksti keeleline toimetamine: sõnastus- ja lausestusvigade parandamine.

Kirjalike tööde vormistamise ja teksti arvutitöötuse põhimõtted.

Keeleteadlikkus

Keelesugulus, soome-ugri ja indoeuroopa keeled. Eesti keele eripära ning võrdlus teiste keeltega.

Eesti keele olulisemad sõna- ja käsiraamatud, keelealased veebiallikad, digisõnastikud. Eesti Keele Instituudi veebikeskkond.

Häälikuõpetus ja õigekiri. Häälikute liigitamine. Kaashäälikuühendi põhireegli rakendamine liitega sõnades, kaashäälikuühendi õigekirja erandid. Veaohtliku häälikuõigekirjaga sõnad. Silbitamine, pikk ja lühike silp. Poolitamine, sealhulgas võõrsõnad ja nimed.

Õigehääldus: rõhk ja välde. Välte ja õigekirja seosed. Omasõnad ja võõrsõnad. Veaohtlike võõrsõnade õigekiri.

Sõnavaraõpetus. Sõna ja tähendus. Sõnastuse rikastamine: sünonüümide tähendusvarjundid, homonüümid ja veaohtlikud paronüümid. Keelendite stiilivärving, seda mõjutavad tegurid. Fraseologismid, nende stiilivärving. Oskussõnavara. Eesti kirjakeele kujunemine. Keeleuudendus ja keele areng: võimalused ja ohud. Sõnavara täiendamise võimalused: sõnade tuletamine ja liitmine ning tehissõnad. Sagedamini esinevad tuletusliited.

Vormiõpetus ja õigekiri. Sõnaliigid: tegusõnad, käandsõnad (nimi-, omadus-, arv- ja asesõnad) ning muutumatud sõnad (määr-, kaas-, side- ja hüüdsõnad). Sõnaliikide funktsioon lauses.

Tegusõna pöördelised vormid: pööre, arv, aeg, kõneviis, tegumood. Tegusõna vormide kasutamine lauses. Tegusõna käändelised vormid. Tegusõna astmevaheldus: veaohtlikud

tegusõnad ja sõnavormid. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul. Liit-, ühend- ja väljendtegusõna. Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

Käändsõnad. Käänetevahelised seosed. Veaohtlikud käändevormid. Käändsõna astmevaheldus: veaohtlikud käändsõnad ja sõnavormid. Vormimoodustus tüüpsõna eeskujul. Omadussõna võrdlusastmed: veaohtlikud sõnad. Käändsõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

Numbrite kirjutamine: põhi- ja järgarvud, kuupäevad, aastad, kellaajad.

Muutumatud sõnad. Määr- ja kaassõnade eristamine. Muutumatute sõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglid.

Lauseõpetus ja õigekiri. Lause. Lause suhtluseesmärgid. Lauseliikmed: öeldis, alus, sihitis, määrus, öeldistäide. Täiend. Korduvate eri- ja samaliigiliste lauseliikmete ning täiendite kirjavahemärgistamine, koondlause. Lisandi ja ütte kirjavahemärgistamine ning kasutamine lauses.

Liht- ja liitlause. Lihtlause õigekiri. Rindlause. Rindaluse osalause ühendamise võimalused, rindlause kirjavahemärgistamine. Põimlause. Pea- ja kõrvallause. Põimlause õigekiri. Segaliitlause. Lauselühend. Lauselühendi õigekiri. Lauselühendi asendamine kõrvallausega. Liht- ja liitlause sõnajärg. Otsekõne, kaudkõne ning tsitaat. Otsekõnega lause muutmine kaudkõneks.

Muud õigekirjateemad. Algustäheõigekiri: nimi, nimetus ja pealkiri. Isikud ja olendid, Kohad ja ehitised. Asutused, ettevõtted ja organisatsioonid, riigid. Perioodikaväljaanded. Teosed, dokumendid ja sarjad. Ajaloosündmused. Üritused. Kaubad.

Tsitaatsõnade märkimine kirjas. Võõrnimede õigekiri ja vormimoodustus. Lühendamise põhimõtted ja õigekiri, lühendite käänamine.

Trüki- ja digisõnastike kasutamine õigekeelsuse kontrollimiseks ja tähenduste leidmiseks. Arvuti keelekorrektori kasutamine.

III. KIRJANDUS

10. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetuse põhitaotluseks on, et õpilane väärtustaks ilukirjandust ja selle kaudu rahvus- ja maailmakultuuri, kujundaks oma esteetilisi ja eetilisi tõekspidamisi, rikastaks tunde- ja mõttemaailma, arendaks loovust. Tekstipõhisus on nüüdisaegse kirjandusõpetuse võti.

Kirjandus on alates 5. klassist eraldi õppeaine, milles õpilane arendab oma lugejaoskusi, kujundlikku mõtlemist ja verbaalset loomevõimet. Ilukirjanduse ja rahvaluule lugemise, analüüsi ja tõlgendamiseks kaudu kujundab õpilane oma esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi, arendab enda mõtte-ja tundemaailma. Kirjandusõpetus toetab õpilase isiksuse kujunemist, individuaalse ja kogukondliku identiteedi määratlemist, laiemalt aga kultuuri eripära ja mitmekülgsuse teadvustamist. Lugemis- ja tekstitoimingud on kirjandusõpetuse loomulik ja vajalik alus, sest kirjandust saab õppida vaid lugedes. Eesmärgistatud lugemine, eri lugemisviiside ja -mudelite kasutamine, lugemisülesannete täitmine, oma lugemisoskuse hindamine ja lugemiskogemuse jagamine toetab õpilase kujunemist oskuslikuks lugejaks.

Põhikooli kirjandusõpetuses loetakse õpilastele lähedasi ja olulisi teemasid käsitlevaid ilukirjandusteoseid, mis aitavad mõista inimestevahelisi suhteid ja arendada empaatiavõimet, kujundada õpilase lugemisharjumusi ning tugevdada tema sisemist motivatsiooni lugeda. Tehnoloogiliselt laienenud lugemisvõimaluste hulgast valib õpilane endale sobivad, tundes paberraamatu kui peamise trükise kõrval ka audio- ja e-raamatute kasutamise ning sisu omandamise spetsiifikat. Järk-järgult kirjanduse väljendusvahendeid tundma õppides ja muid tekstist arusaamist toetavaid oskusi omandades jõuab õpilane teose kui terviku tähendusvälja mõistmiseni ja selle väärtustamiseni. Eri liiki ilukirjandustekste, nii tervikteoseid kui ka tekstikatkendeid lugedes saab õpilane erinevaid lugemis- ja analüüsikogemusi, arendab oma interpreteerimis- ja sünteesivõimet, täiendab oma keelepädevust, sh sõnavara ja õigekeelsust, suhestab ennast aktuaalsete eluliste temade ja probleemidega, kujundades seeläbi mina- ja maailmapilti. Tekstianalüüsi ja -tõlgendamise oskus on põhikooli kirjandusõpetuse põhieesmärk, mis on lahutamatu kirjanduse poeetika tundmisest, sealhulgas kujundlikkuse mõistmisest selle mitmetähenduslikkuses ja terviklikkuses. Ilukirjandusteose eritlemiseks peab õpilane valdama metakeelt kui tööriistakasti, mis avaks talle poeetilise teksti väljenduslikud võtted ja tähenduste paljususe.

Kirjandusteoste valiku põhikriteeriumideks on kunstiväärtus, humanistlik suunitlus ning positiivne mõju õpilastele, teoses püstitatud probleemide aktuaalsus õpilaste kõlbelisel kasvatamisel ning sallivuse kujundamisel. Samuti peetakse teoste valikul silmas õpilaste eakohaseid psühholoogilisi ja intellektuaalseid võimeid ning huvisid. Lugemisvara valikul arvestatakse eesti ja maailmakirjanduse, klassikalise ja tänapäeva kirjanduse ning eri žanre esindavate luule-, proosa- ja draamateoste põhjendatud proportsioone, nais- ja meesautorite esindatust ning kooliastmele kohaseid teemavaldkondi. Tervikteoste valikul võib õpetaja jagada soovitusi, arvestades nii õpilaste eelistusi, huvisid kui ka lugemisvõimet.

Põhikoolis on kohustuslik lugeda igas klassis vähemalt neli tervikteost, kuid soovitus on lektüüriraamatute arvu võimaluse korral suurendada ja õpilasi valikutesse kaasata. Kultuuri järjepidevust ja põlvkondlikku sidusust silmas pidades peab tervikteoste soovituslik valik sisaldama rohkesti eesti väärtkirjandust (sh tüvitekste, klassikateoseid), mida käsitletakse ühiselt.

Paikkondlikku identiteeti toetamiseks ja rahvapärимuse rolli teadvustamiseks kultuuris, pööratakse kirjandusõpetuses tähelepanu regionaalsele kirjandusele ja folklooripärandile. Traditsioonilist folkloorikäsitlust tuleb tänapäevastada, et õpilane mõistaks paremini pärimuskultuuri olemust ja funktsioone, suudaks õpituga paremini suhestuda ning tajuks, et folkloor on elav ja ajas muutuv nähtus. Pärimuskultuuri tundmine õpetab õpilast väärtustama ja hoidma rahvus- ja omakultuuri. Kirjandustundides tegeleb õpilane ka aimetekstidega, mis on seotud kirjanike ja teiste kultuurilooliselt tähenduslike isikutega (nt elulugu, intervjuu autoriga), ja meediatekstidega, mis vahendavad kirjandusteoste kohta arvustavaid seisukohti (nt raamatututvustus, arvustus, blogi). Kultuuriloolised tekstid avavad identiteeti kujundavaid asjaolusid, aitavad mõista minevikku ja olevikku, kujundavad ajaloo- ja kultuuriteadvust. Ühtlasi õpib õpilane tundma teose kirjanduslikku ja ajaloolist konteksti ning autorist lugejani kulgevat kirjandusprotsessi.

Kirjandusteoste üle arutlemiseks ja nende sügavuti mõistmiseks peab õpilane tundma kirjandusteaduslikku mõistestikku ja kirjanikega seotud kultuuriloolist tausta. Eelkõige on tähtis, et säiliks lugemishuvi ja areneksid tõlgendusoskused, kuid selleks on tarvis ka faktiteadmisi ja mõistevaramat. Õppeprotsessis pakutakse õpilasele rohkesti omaloomingulisi, sealhulgas kirjandusteoste, teiste tekstidele ja oma elamustele tuginevaid kirjutamiskogemusi, et ergutada ja väärtustada loovust ning tuua esile oma isikupära ja anne. Eneseväljendusoskuse igakülgse arendamise huvides analüüsib õpilane tekste ja katsetab

omaloomingut nii kirjalikult kui ka suuliselt. Suulised sooritusülesanded, sh jutustamine ja esitamine on olulised just jagamis-ja tagasisidekogemuse saamiseks.

Loominguline eneseväljendus kirjanduse õppimisel hõlmab muu hulgas suhtlemist veebikeskkondades, info hankimist ja kriitilist hindamist, digitaalse sisu loomist, selle muutmist ja taasesitamist. Kirjandusõpetuse kaudu suunatakse õpilast mõistma kunstiliikide vahelisi seoseid, avastama viise, kuidas kirjanduslikud süžeed, karakterid, teemad ja motiivid leiavad kasutamist ning edasiarendamist teatris, filmis, muusikas ja kujutavas kunstis. Kirjandus lõimub eeskätt keeleõpetusega, aga ka kõikide teiste õppeainetega ning toetab õppesisu ja õpitulemuste kaudu õppekava üldpädevuste kujundamist ja läbivate teemade käsitlemist. Läbivate teemade käsitlemise iseloom, sügavus ja raskuspunkt on klassiti erinev ning paljuski seotud kirjandustekstide valikuga.

11. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

11.1. 5.-6. klass

Õpilane:

- 1) õpib tundma kirjandust ja pärimust rahvuskultuuri osana, tutvub eri rahvaste kirjanduse ja kultuuriga;
- 2) arendab oma loovvõimeid, jutustamis- ja esitamisoskust, kirjutab eakohasel tasemel ja keeleliselt korrektseid kirjeldavas, jutustavas ja arutlevas laadis ning eri žanrites tekste, väljendab oma arvamust nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 3) leiab, hindab kriitiliselt ja kasutab otstarbekalt eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet;
- 4) õpib tundma ilukirjandusteose poeetikat, iseloomustab ja võrdleb teose tegelasi, kirjeldab süžeed ja olustikku ning sõnastab peamõtte, tõlgendab kujundlikku keelt ja rikastab oma sõnavara;
- 5) loeb, analüüsib ja mõistab jõukohase keerukusega eri žanris laste- ja noortekirjandust nii eesti kui ka maailmakirjandusest, loeb luule-, proosa- ja draamatekste, arendab oma lugemisoskusi;
- 6) rikastab lugedes oma mõtte- ja tundemaailma, täiendab enda kultuuri- ja kirjandusteadmisi, kujundab esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi.

11.2. III kooliaste

Õpilane:

- 1) süvendab oma arusaama kirjandusest kui kultuuri- ja kunstinähtusest, selle rollist identiteedi kujundamisel ja ühiskonna mõtestamisel, tunneb ning väärtustab rahvuskultuuri traditsioone ja pärimust;
- 2) arendab oma loovvõimeid, jutustamis- ja esitamisoskust, kirjutab eakohasel tasemel ja keeleliselt korrektseid kirjeldavas, jutustavas ja arutlevas laadis ning eri žanrites tekste, väljendab ja põhjendab oma arvamust nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 3) leiab, hindab kriitiliselt ja kasutab otstarbekalt eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet, arvestab teabe kasutamise ja avaldamise head tava ning õiguslikke sätteid;
- 4) õpib mitmekülgselt ja sügavamalt tundma ilukirjandusteose poeetikat, analüüsib teose süžeed, tegelasi ja olustikku, märkab kompositsiooni erijooni ning arutleb käsitletud probleemide ja väärtuste üle, tõlgendab kujundlikku keelt ja rikastab oma sõnavara;
- 5) loeb, analüüsib, tõlgendab ja mõistab nii eakohast noortekirjandust kui ka eri žanrites eesti ja maailmakirjanduse klassikat, loeb luule-, proosa- ja draamatekste, arendab oma lugemisoskusi;
- 6) rikastab lugedes oma mõtlemis- ja väljendusoskust, täiendab enda kultuuri- ja kirjandusteadmisi, kujundab esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi.

12. Saavutatavad õpitulemused

12.1. 5.-6. klass

Õpilane:

- 1) loeb laste- ja noortekirjandusteoseid nii eesti kui ka maailmakirjandusest, sealhulgas vähemalt kaheksa tervikteost;
- 2) loeb ladiusalt ja mõtestatult eri žanris luule-, proosa- ja draamatekste, kasutab õpetaja juhendamisel põhilisi lugemisvõtteid ja -viise, jälgib ja hindab oma lugemist;
- 3) tutvustab loetud raamatut ja selle autorit ning jagab oma lugemiskogemust;
- 4) loeb kirjandusvaldkonnaga seotud aime- ja meediatekste, kasutab teabe hankimiseks sobivaid allikaid ja keskkondi;
- 5) kasutab otstarbekalt eri allikatest ja keskkondadest hangitud teavet, eristab oma ja laenatud teksti, nimetab ja märgib kasutatud allikad;

- 6) väärtustab nii paikkondlikku kui ka kogu Eestit ühendavat eripärast paljutahulist kultuuri;
- 7) õpib tundma kultuuri eri ilminguid, sealhulgas teatri- ja filmikunsti, pärimus- ja muuseumikultuuri;
- 8) eristab ilukirjanduse ja rahvaluule põhiliike ning olulisemaid žanre, nimetab nende tunnuseid ja toob näiteid;
- 9) nimetab luuletuse teema ja kirjeldab selle meeleolu, märkab keele- ja vormikasutuse iseärasusi, mõtestab lahti luuletuse kujundlikkust;
- 10) koostab proosa- või draamateksti kohta kava küsimuste, väidete või märksõnadena, kirjutab kokkuvõtte;
- 11) nimetab teose teema, arutleb tegelastega seotud probleemide ja väärtushoiakute üle, sõnastab teose peamõtte;
- 12) iseloomustab ja võrdleb tegelasi, kirjeldab nendevahelisi suhteid ja hindab tegelaste käitumist;
- 13) järjestab loo sündmused ning põhjendab toimumisaja ja -koha valikut;
- 14) rikastab oma sõnavara, otsib teavet tundmatute sõnade ja väljendite kohta;
- 15) kirjutab eri žanris omaloomingulisi töid, sealhulgas kirjeldavaid ja jutustavaid tekste;
- 16) osaleb arutelus, avaldab ja põhjendab oma arvamust, valib kirjandusteosest rääkides tekstist sobivaid näiteid, teeb koostööd;
- 17) esitab (peast) luuletuse, lühikese proosa- või rolliteksti, taotleb esituse ladusust, selgust ja tekstitäpsust;
- 18) mõtestab lahti esitatud teksti tähendused, annab tagasisidet enda ja teiste esitusele;
- 19) jutustab mõttelt sidusa tervikliku ülesehitusega selgelt sõnastatud loo, tugineb kirjanduslikule tekstile, tõsielusündmusele või oma fantaasiale;
- 20) jutustab tekstilähedaselt või kokkuvõtvalt kavapunktide järgi, märksõnade abil või piltteksti põhjal;
- 21) kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid.

12.2. III kooliaste

Õpilane:

- 1) loeb eri liiki ja žanris kirjandusteoseid, sealhulgas tüvitekste, või nende katkendeid nii eesti kui ka maailmakirjandusest, analüüsib ja tõlgendab vähemalt kahteteist loetud tervikteost;
- 2) loeb ladusalt ja mõtestatult, kasutab iseseisvalt lugemise eesmärgist ja teksti liigist lähtuvaid lugemisviise ja -mudeleid, hindab oma lugemisoskust ning juhib oma lugemisprotsessi;
- 3) loeb kultuurivaldkonnaga seotud aime- ja meediatekste, leiab, hindab kriitiliselt ja kasutab otstarbekalt eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet, arvestab teabe kasutamise ja avaldamise head tava ning õiguslikke sätteid;
- 4) tunneb eesti kultuuri erijooni ning vahendab oma kultuurikogemust, väärtustab nii oma- kui ka maailmakultuuri ja selle mitmekesisust;
- 5) selgitab pärimuse olemust, toob näiteid mineviku ja tänapäeva pärimuskultuurist ning oma kodukohast;
- 6) kasutab rahvaluule elemente suulises ja kirjalikus tekstiloomes;
- 7) eristab ilukirjanduse põhiliike ja peamisi žanre, nimetab nende tunnuseid ja toob näiteid;
- 8) leiab endale sobivat lugemisvara, põhjendab oma valikut, tutvustab loetud raamatut ja selle autorit, jagab oma lugemiskogemusi;
- 9) toob esile luuletuse temaatilisi ja lüüriilisi erijooni, märkab keele- ja vormikasutuse iseärasusi, mõtestab lahti luuletuse kujundlikkust ja avab selle tähendusi;
- 10) nimetab teose teema, arutleb selle põhisündmuste, kesksete probleemide, põhjuse ja tagajärje seoste üle, sõnastab teose peamõtte;
- 11) teeb kokkuvõtte teose süžees, põhjendab loo tegevusaja ja -koha valikut, iseloomustab ja võrdleb tegelasi, analüüsib tegelaste vahelisi suhteid ja nende väärtushoiakuid;
- 12) analüüsib kirjandusteose vormivõtteid ja kompositsiooni, seostab neid teose sisuga;
- 13) rikastab oma sõnavara, otsib teavet tundmatute sõnade ja väljendite ning loetu tausta kohta;
- 14) kirjeldab kirjandusteosele omast keelekasutusviisi, tunneb ära peamised kõne- ja lausekujudid, sh epiteet, isikustamine, võrdlus, metafoor, kordus ja siire, tõlgendab kujundite tähendust ja rolli tekstis ning kasutab neid tekstiloomes;
- 15) võrdleb kirjandusteost ja selle põhjal valminud lavastust või filmi;

- 16) kirjutab erinevaid omaloomingulisi töid, sealhulgas kirjeldavaid, jutustavaid ja arutlevaid tekste;
- 17) hindab suulises ja kirjalikus väljenduses korrektset keelt ning järgib nii käsikirjaliste kui ka digitaalsete tekstide vormistusnõudeid;
- 18) osaleb arutelus, väljendab selgelt ja sobival viisil oma põhjendatud seisukohti, annab ja kuulab tagasisidet, võtab arvesse teiste seisukohti, teeb koostööd;
- 19) koostab ja esitab loetud teose, mõne kultuurinähtuse või oma kultuurikogemuse põhjal ettekande, kasutab selleks esitlustarkvara;
- 20) esitab (peast) luule-, proosa- või draamateksti, taotleb esituse ladusust, selgust ja tekstitäpsust, põhjendab teksti valikut, seletab selle tähendust;
- 21) kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid.

13. Soovituslik õppesisu

13.1. 5.-6. klass

13.1.1. Kirjandustekstide valik ja lugemine

Loeb vähemalt kaheksa laste- ja noortekirjanduse tervikteost nii eesti kui ka maailmakirjandusest ning tekstikatkendeid. Lugemine toetab õppekava läbivate teemade käsitlemist ning üld- ja valdkonnapädevuste kujundamist.

Huvipakkuva kirjandusteose leidmine ja iseseisev lugemine. Loetud raamatu autori, sisu ja tegelaste tutvustamine ning lugemissoovituste jagamine klassikaaslastele. Soovitatud tervikteoste iseseisev lugemine tunnis ja tunniväliselt.

Lugemise mõistmine. Aktiivne ja tõhus (üle)lugemine. Lugemise eesmärgistamine. Süvenenud ja ülelibisev lugemine. Lugemistehnika arendamine: häälega ja hääleta lugemine, pauside ja intonatsiooni jälgimine. Lugemiskiiruse valimine vastavalt võimetele ja tekstile. Oma lugemise jälgimine ja lugemisoskuse hindamine. Tundmatute sõnade ja väljendite tähenduse väljaselgitamine.

Raamatukogu külastamine ja selle võimalustega tutvumine. Raamatukogude infosüsteemide e-raamatukogu kasutamine. Autoriõiguse mõistmine.

13.1.2. Kultuuri- ja kirjandusteadmised

Eesti kirjanike muuseumidega tutvumine ja külastamine. Eesti Lastekirjanduse Keskuse tegevustega tutvumine.

Pärimuskultuur. Kooli- ja kodukandipärimus. Rahvaluule ja selle lühivormid. Kõnekäändude ja vanasõnade tähenduse seletamine. Mõistatuste lahendamine ja loomine. Muinasjutu tunnused ja tüüptegelased. Eri liiki muistendid.

Kirjandusteose dramatiseering. Lühilavastuse loomine. Dialoogi ja tegelaskuju loomine. Eesti teatritega tutvumine.

Kirjandusteose ekraniseering. Kirjandusteose põhjal valminud filmi vaatamine ja nende võrdlemine. Tutvumine filmi loomise protsessiga. Tutvumine eakohaste filmižanritega.

Mõisted: ajalooline jutustus, epiteet, ilukirjandus, kõnekäänd, luule, metafoor, muinasjutt, muistend, mõistatus, näidend, proosa, pärimus, seiklusjutt, valm, vanasõna, võrdlus.

13.1.3. Teksti analüüs ja tõlgendamine

Teksti kui terviku mõistmine. Teksti põhjal eri liiki küsimuste koostamine. Küsimustele vastamine oma sõnadega või näidetega tekstist. Teksti põhjal kokkuvõtte tegemine. Teksti kavastamine: kavapunktid küsi- ja väitlausete ning märksõnadena.

Teose teema ja kesksete mõtete leidmine ning sõnastamine. Arutlemine mõne teoses käsitletud teema või probleemi üle, järelduste tegemine. Näidete (nt tsitaadid, detailid) leidmine teosest. Koomika leidmine teosest. Loetu seostamine oma kogemuse ja tänapäeva maailmaga.

Tegelaste iseloomustamine ja nende käitumise põhjendamine. Pea- ja kõrvaltegelaste leidmine, tegelase muutumise ja tegelaste vaheliste suhete jälgimine. Tegelaste vaheline konflikt, selle põhjused ja lahendused. Sündmuste toimumise aja ja koha määramine. Sündmuste järjekord, põhjuse ja tagajärje seosed. Jutustaja kui loo edastaja.

Luuleteksti väljendusvahendite ehk poeetika tundmaõppimine. Luule kujundlikkus ja mitmetähenduslikkus. Epiteedi, metafoori ja võrdluse tundmine ning kasutamine. Luuletuse teema määramine, aja ja koha kirjeldamine, meeleolu sõnastamine. Luuletuse vorm, riim, rütm ja kõla.

Seiklusjutu ja ajaloolise jutustuse tunnused. Päevikuvormis ilukirjandus. Valmi tunnused.

13.1.4. Tekstiloome

Oma kogemuste ja mõtete väljendamine. Kirjeldavad ja jutustavad omaloomingulised tööd eri žanrites (muistend, muinasjutt, seiklusjutt, päevik vm). Tegelase ja olustiku kirjeldamine. Luuleteksti loomine. Loovkirjutamine loetu põhjal. Tekstiloome paaris- ja rühmatööna. Loetu põhjal oma arvamuse sõnastamine ja põhjendamine.

13.1.5. Teksti esitamine ja kuulamine

Luuletuse ja lühikese proosateksti esitamine. Rolliteksti esitamine. Esituse eesmärgistamine. Esitamiseks kohase tempo, hääletugevuse ja intonatsiooni valimine. Diktsiooni jälgimine. Tekstilähedane sündmustest jutustamine. Iseenda või kellegi teisega toimunud sündmusest jutustamine. Aktiivne ja tõhus kuulamine.

13.1.6. Soovituslik lugemisvara

Kultuuri järjepidevust ja põlvkondlikku sidusust silmas pidades peab tervikteoste soovituslik valik sisaldama rohkesti eesti väärtkirjandust, mida käsitletakse ühiselt.

1. Tüvitekstid: E. Raud, „Kalevipoeg“; E. Bornhöhe, „Tasuja“; J. Kross, „Mardileib“; F. R. Kreutzwald, „Eesti rahva ennemuistsed jutud“ vm eesti muinasjutu- või muistendikogumikud.
2. Luule: O. Arderi, Contra, A. Ehini, L. Koidula, Juhan Liivi, V. Luige, K. Merilaasi, H. Männi, E. Niidu, P.-E. Rummo, H. Runneli, J. Sanga, I. Trulli, L. Tungla, J. Vaiksoo, A. Valliku, H. Vilepi, Wimbergi jt luulet; valik valme.
3. Proosa:

Eesti kirjandus:

A. Feldmanis, L. Ulman, „Erik Kivistüda“; K. Hinrikus, „Kui emad olid väikesed“, „Elevant“; J. Jaik, „Kaarnakivi“; H. Jõgisalu, „Nõiutud allikas“, „Suutäis soolast“; K. Kaldmaa, „Halb tüdruk on jumala hea olla“, „Lydia“; K. Kass, „Nõianeiu nõbinina“; M. Keränen, „Varastatud oranž jalgratas“ jt krimilood; A. Kivirähk, „Sirli, Siim ja saladused“; M. Loper, „Inglite linn“; J. Parijõgi, „Teraspoiss“; A. Pervik, „Arabella, mereröövli tütar“, P. Päär, „Õnneliku inimese särk“; „Kallis härra Q“; S. Rannamaa, „Kadri“; J. Rannap, „Koolilood“; E. Raud, „Lugu lendavate taldrikutega“, „Roostevaba mõök“; P. Raud, „Printsess Lulu ja härra Kere“, „Sanna ja salakütid“; R. Reinaus, „Kuidas mu isa endale uue naise sai“, „Nõidkapteni needus“, „Maarius, maagia ja libahunt Liisi“; R. Roht, „Mäger Urask“; A. Saar, „Kuidas meil asjad käivad“, „Kuidas minust ei saanud kirjanikku“, „Õudne lugu“; J. Smuul, „Meremees Murka“; I. Soopan,

„Kõik poisid ei saa suureks“; I. Tomusk, „Volli“ sari, „Ajaränduri“ sari; T. Toomet, „Vana aja koolilood“; A. Turovski, „Minu loomad“; J. Tuulik, „Vares“; M. Ulman, „Nukkude teater“, J. Vaiksoo, „King nr 39“ jt sarja raamatud.

Maailemakirjandus:

J. M. Barrie, „Peeter Paan“; J. Barrowman, C. Barrowman, „Õõnsa Maa saladus“; L. F. Baum, „Võlur Oz“; H. Burnett, „Väike printsess“, „Väike lord Fauntleroy“; C. Cassidy, „Pöörane“; C. Dickens, „Oliver Twisti seiklused“; G. Durrell, „Minu pere ja muud loomad“; N. R. Gaiman, „Kalmisturaamat“; A. Gavalda „35 kilo lootust“; E. Ibbotson „Reis Merejõele“; L. St John, „Valge kaelkirjak“, „Delfiini laul“; S. Kolu, „Rööbelite“ sari; J. Krüss. „Timm Thaler ehk Müüdüd naer“; E. Kästner, „Veel üks Lotte“; A. Lindgren, „Kalle Blomkvist“, „Hulkur Rasmus“, „Röövlitütar Ronja“; U. K. Le Guin, „Meremaa võlur“; C. S. Lewis, „Lõvi, nõid ja riidekapp“ jm „Narnia“ sari; H. Lofting, „Doktor Dolittle“; C. Nöstlinger, „Vahetuslaps“; K. May, „Winnetou“; F. Molnár, „Páltänava poisid“; J.-C. Mourlevat, „Ookeani kutse“; K. Ohlsson, „Klaaslapsed“, „Hõbedapoiss“, „Kiviinglid“; S. Olsson, A. Jacobsson, „Berti päevik“; R. J. Palacio, „Ime“; M. Parr, „Vilgukivioru Tonje“; E. H. Porter, „Pollyanna“; T. Pratchett, „Kettamaailma“ sari; O. Preussler, „Krabat“; G. Rodari, „Cipollino seiklused“; J. K. Rowling, „Harry Potteri“ sari; A. M. G. Schmidt, „A nagu Aabel“ ja „Miisu“; V. Schwab. „Kummituste linn“ jt sarja raamatud; J. Spinelli, „Tähetüdruk“; R. L. Stevenson, „Aarete saar“; C. R. Zafon, „Uduprints“; J. Till, „Charlie“ sari; J. R. R. Tolkien, „Kääbik“; Maria Turtschaninoff, „Maresi. Punase kloostri kroonikad“; M. Twain, „Tom Sawyeri seiklused“; J. Vilé, „Siberi haiku“.

Näitekirjandus: O. Luts „Kapsapea“; M. Ulman, „Kohkumatud lapsehoidjad“.

Pärimus: valik eesti ja teiste rahvaste muistendeid ja muinasjutte; mõistatusi, kõnekäände ja vanasõnu; valik vanakreeka müüte; E. Raud, „Kalevipoeg“; M. Haavio, „Kalevala“.

13.2. III kooliaste

13.2.1. Kirjandustekstide valik ja lugemine

Loeb vähemalt kaksteist tervikteost nii eesti kui ka maailmakirjandusest ning tekstikatkendeid. Lugemine toetab õppekava läbivate teemade käsitlemist ning üld- ja valdkonnapädevuste kujundamist.

Huvipakkuva kirjandusteose leidmine ja iseseisev lugemine. Loetud raamatu (proosa-, luule- või draamateose) autori, temaatika, narratiivi, probleemistiku ja poeetika tutvustamine ning võrdlemine teiste teostega. Lugemissoovituste jagamine klassikaaslastele. Soovitatud tervikteoste iseseisev lugemine tunnis ja tunniväliselt.

Lugemisstrateegiad ja lugemisprotsess. Ülelibisev ja süvenenud lugemine. Eesmärgistatud (üle)lugemine. Eri lugemistehnikate valdamine. Oma lugemise analüüs ja lugemisoskuse hindamine. Teksti eesmärgistatud jälgimine ja eri tüüpi lugemisülesannete täitmine. Kriitiline lugemine. Tundmatute sõnade ja väljendite tähenduse väljaselgitamine.

Raamatukogu. Eesti Rahvusraamatukogu. E-teavikute ja e-teenuste kasutamine (nt ESTER, MIRKO, DIGAR). Digiraamatud. Autoriõigused. Plagiaat. Kirjandusteadmiste täiendamine eri allikaid ja keskkondi kasutades. Eesti Kirjandusmuuseumi digikeskkonnad.

13.2.2. Kultuuri- ja kirjandusteadmised

Pärimuskultuur. Tavad ja kombed pärimuskultuuris, muutuv pärimus. Looduspärimus ja linnalegendid. Kohanimed folklooris. Eesti kirjanike muuseumid.

Rahvaluule tunnusjooni. Rahvaluule põhiliigid ja žanrid. Regilaul ja riimiline rahvalaul. Muinasjutu liigid ja tunnused. Kõnekäändude ja vanasõnade tähenduse seletamine. Naljandi ja anekdoodi tunnused. Tänapäeva folkloor, selle kogumine ja kogemine. Rahvaluule veebilehed.

Kirjandusteose dramatiseering. Lavastus ja selle valmimine. Näitleja ja tema roll. Monoloog, dialoog, vaatus, stseen, remark, repliik. Draamateksti temaatika, narratiivi ja poeetika eritlemine. Eesti teatri sünnilugu ja nüüdisteater. Eesti teatritega tutvumine.

Kirjandusteose ekraniseering. Mängu- ja dokumentaalfilmid. Filmikunsti väljendusvahendid: kaader ja plaan, valgus, värv ja heli. Stsenaarium. Montaaž. Loo, tegelaste ja miljöö kujutamise võrdlus kirjandusteoses ja filmis. Kirjandusteose ja filmi kompositsioon. Kirjandusteosest

filmilike episoodide leidmine. Kirjandus ja visuaalsed kunstid, nt koomiks, graafiline romaan, ühismeediale. Kirjandus ja fotograafia.

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanrid. Eepika, lüürika ja dramaatika tunnused. Lüroepika. Eepose, romaani, jutustuse ja novelli tunnused. Ulme- ja krimiromaani tunnused. Reisikiri ja elulooraamat. Lüüriku luule põhitunnused. Ballaad, sonett, haiku ja ood luules. Vabavärsiline luule. Piltluule. Ühismeedia- ja räppluule. Nüüdisluule vormid ja žanrid. Komöödia, tragöödia ja draama tunnused.

Mõisted: algriim, arvustus, ballaad, biograafia, draama, dramaatika, eepika, eepos, haiku, isikustamine, jutustus, komöödia, kordus, kõnekäänd, lõppriim, lüürika, metafoor, muinasjutt, muistend, mõistatus, müüt, novell, ood, parallelism, regivärss, reisikiri, romaan, siire, sonett, žanr, tragöödia, vabavärss, vanasõna.

13.2.3. Teksti analüüs ja tõlgendamine

Teksti mitmetähenduslikkuse mõistmine. Teksti põhjal eri tüüpi küsimuste koostamine. Küsimustele vastamine tsitaadiga, teksti toel oma sõnadega. Teksti kavastamine: kavapunktid väitlausetega ja märksõnadena. Teksti põhjal kokkuvõtte tegemine.

Teose teemade ja probleemide sõnastamine, nende üle arutlemine. Pöördeliste sündmuste leidmine. Sündmuste põhjuse ja tagajärje seoste leidmine. Näidete ja tsitaatide leidmine teosest, valiku põhjendamine. Loetu seostamine oma kogemuse ja tänapäeva maailmaga.

Kirjanduslik tegelane ja selle prototüüp. Kirjanduslikud tüüptegelased. Tegelase analüüs: välimus, iseloom, hoiakud ja käitumine, suhted teiste tegelastega. Tegelase sisekonflikti ja tegelastevahelise põhikonflikti määratlemine ja analüüsimine (põhjus, tagajärg, lahendus). Eri teoste peategelaste võrdlemine.

Sündmuste toimumise aja ja koha määramine. Miljö kirjeldamine. Teose loomise kontekst. Ajastule iseloomuliku ainese leidmine teosest. Tegelikuse ja väljamõeldise suhted kirjandusteoses. Teksti kompositsioonelemendid: sissejuhatus, sõlmitus, teemaarendus, kulminatsioon, lõplahendus. Kirjelduse eesmärk teoses.

Ilukirjandusteksti väljendusvahendite tundmaõppimine. Kujundliku keelekasutuse mõistmine. Iseenda kujundliku väljendusoskuse ja sõnavara hindamine ning arendamine. Olulisemate kõla-

kõne- ja lausekujundite määratlemine ja seostamine teksti kui tervikuga. Sõna,- karakteri- ja situatsioonikoomika leidmine teosest. Teksti allegooria ja allteksti mõistmine.

Luuleteksti väljendusvahendite ehk poeetika eritlemine. Luule kujundlikkus ja mitmetähenduslikkus. Luuletuse temaatika, aegruum, kompositsioon, riim, rütm ja kõla. Luule eri kogemisviisid. Luuletuse seostamine isikliku kogemusega.

13.2.4. Tekstiloome

Omaloomingulised tööd kirjeldavas ja jutustavas laadis ning eri žanrites. Tekstiloome paaris- ja rühmatööna. Alustekstile tuginev kirjutamine. Arutleva teksti loome. Kirjandusteose, filmi või lavastuse arvustuse kirjutamine. Oma arvamuse sõnastamine, põhjendamine ja kaitsmine. Esitatud väidete tõestamine oma kogemuse ja tekstinäidete varal. Luule-, proosa- või draamateksti esitamine. Esituse eesmärgistamine ja ettevalmistamine. Esitamiseks sobiva tempo, hääletugevuse ja intonatsiooni valimine. Diktsiooni jälgimine. Aktiivne ja tõhus kuulamine.

13.2.5. Soovituslik lugemisvara

Kultuuri järjepidevust ja põlvkondlikku sidusust silmas pidades peab tervikteoste soovituslik valik sisaldama rohkesti eesti väärtkirjandust, mida käsitletakse ühiselt.

1. Tüvitekstid:

A. Kitzberg, „Libahunt“; A. Kivirähk, „Rehepapp“; F. R. Kreutzwald, „Kalevipoeg“ (katkendeid); O. Luts, „Kevade“; A. H. Tammsaare, „Kõrboja peremees“; E. Vilde, „Pisuhänd“.

2. Luule:

A. Alliksaar, B. Alver, Contra, A. Ehin, K. Ehin, E. Enno, D. Kareva, L. Koidula, J. Kolk, M. Kompus, K. Lepik, Kivisildnik, Juhan Liiv, L. Ojamaa, K. J. Peterson, C. Pihelgas, A. Puškin, M. Pärtna, K. Riismaa, J. Rooste, P.-E. Rummo, H. Runnel, I. Severjanin, W. Shakespeare, G. Suits, T. Tasuja, A. Teede, L. Tungal, M. Under, J. Viiding, H. Visnapuu, T. Õnnepalu, J. Vesselov jt; valik sonette, ballaade ja oode; ühismeedia- ja räppuulet; luule lauludes.

3. Proosa:

Eesti kirjandus

K. Aareleid, "Linnade põletamine"; J. Ashilevi, "Kehade mets"; K. Ehin, "Paleontoloogi päevaraamat"; I. Hargla, "Apteeker Melchiori" sari; M. Heinsaare novelle, "Artur Sandmani lugu"; S. Henno, "Mina olin siin"; A. Hvostov, "Sillamäe passioon"; J. Jaik, "Kaarnakivi"; M. Järve, "Esimene aasta"; M. Karu, "Nullpunkt"; A. Kivikas, "Nimed marmortahvil" (I osa); A. Kivirähk, "Ivan Orava mälestused", "Sinine sarvedega loom"; K. Kivirüüt, "Okultismiklubi"; J. Kross, „Wikmani poisid“, "Väike Vipper"; M. Laurik, "Mina olen surm"; J. Liiv, "Vari"; J. Maasik, "Enne lõppu"; H. Nõu, "Pea suu"; K. Piiper, „Tõde või tegu“; K. Raudsepp, "Lihtsalt ära jää üksi"; R. Reinaus, "Must vares", "Verikambi", "Vaevatud"; L. Roomets, "Üks väike valge tuvi"; O. Ruitlane, "Vee peal"; A. Tšehhovi novelle; F. Tuglase novelle; V. Uibopuu, "Janu"; P. Vallaku novelle; A. Vallik "Kuidas elad, Ann?".

Maailmakirjandus

D. Almond, "Skellig"; M. Atwood, "Orüks ja Ruik"; C. Brontë, „Jane Eyre“; S. Chbosky „Müürililleks olemise iseärasused“; A. Christie romaan; P. Coelho, "Alkeemik"; S. Collins, „Näljamängud“; B. Conaghan „Kui härra koer hammustab“; A. Conan Doyle, „Baskerville’ide koer“; S. Crossan, „Üks“; C. Crowley, „Sõnad sügavas sinises“; J. Dashner, „Labürindi jooksja“; D. Defoe, "Robinson Crusoe"; A. Dumas, „Kolm musketäri“, "Krahv Monte-Cristo"; G. Forman, „Kui ma jään“; A. Frank, "Anne Franki päevik"; J. Gaarder „Apelsinitüdruk“; N. Gaiman, "Tähetolm"; W. Golding, „Kärbeste jumal“; J. M. Green, „Süü on tähtedel“; M. Haddon, „Kentsakas juhtum koeraga öisel ajal“; D. Harms, "Väljapudenevad vanaeided"; L. Harrison, „Monster High. Tere tulemast koletiste kooli“; J. K. Jerome, "Kolm meest paadis"; J. Jägerfeld, „Minu suurejooneline elu“, "Superkoomik"; S. King, "Lemmikloomasurnuaiad"; N. H. Lee, "Tappa laulurästast"; T. Lehtinen, "Tiivad varvaste vahel"; A. Lindgren, "Vennad Lõvisüdamed"; E. Lockhart, „Me olime valetajad“; A. Marshall, "Ma suudan hüpata üle lompide"; K. Millay, „Vaikuse meri“; P. Ness, "Kui koletis kutsub"; G. Orwell, "Loomade farm"; E. A. Poe' novelle; U. Poznanski, "Erebos"; P. Pullman, "Kuldne kompass"; P. Reeve, „Surelikud masinad“; E. M. Remarque, „Läänerindel muutuseta“; L. Sachar, „Augud“; A. de Saint-Exupéry, "Väike prints"; J. Salinger, „Kuristik rukkis“; sari "Seiklusjutte maalt ja merelt"; M. Scott, "Nicholas Flameli" sari; B. Selznick, "Hugo Cabret' leiutis"; N. Shusterman, „Challengeri sügavik“; S. Simukka, "Punane

nagu veri”; G. Soucy, „Väike tüdruk, kes armastas liialt tuletikke“; A. ja B. Strugatski, “Hukkunud Alpinisti hotell”; J. Teller, „Mitte midagi“; J. R. R. Tolkien, “Sõrmuste isand”; M. Twain, „Prints ja kerjus“; L. Ulitskaja, “Võõrad lapsed”; J. Vagner, “Vongozero”; J. Verne, “Kapten Granti lapsed” vm; L. Walton, „Ava Lavanderi iseäralikud ja kaunid kannatused“; O. Wilde, “Õnnelik prints”; reisi- ja elulooraamat eesti ja/või maailmakirjandusest.

Näitekirjandus

K. Aareleid, “Linnade põletamine”; J. Ashilevi, “Nagu poisid vihma käes”; A. Kitzberg, “Kauka jumal”; A. Kivirähk, “Kevadine Luts”, “Vombat”; L. Koidula, “Säärane mulk”; U. Lennuk, “Paunvere poiste igavene kevade”; S. Nurklik, “Kas ma olen nüüd elus”; M. Ulman, “Võluõunad ehk Naeru kätte võib surra”.

Pärimus

Valik eesti jt rahvaste muinasjutte; valik vanakreeka ja -rooma müüte; F. R. Faehlmanni müütilised muistendid; rahvalaule, mõistatusi, kõnekäände ja vanasõnu; tänapäeva folklooritekste.

IV. KIRJANDUSE ÕPITULEMUSTE MÕTTERAAMISTIK

14. Koolikirjandus

Põhikooli kirjandusõpetuse põhikriteeriumiks on see, et kirjandus peab olema õpilasele huvitav ja atraktiivne võimalus kogeda midagi vahvat, kasulikku ja arendavat. Valikutes peab lähtuma õpilase lugemiskogemusest ja tema tekstikasutustavadest. Soovitav on kaasata ilukirjanduslikke vorme, millega õpilane iga päev nagunii kokku puutub (nt veebipäevikud, räppluule, elulood, arvutimängunarratiivid).

Koolikirjanduse mõistel on mitu tähendustasandit:

- 1) kogu koolitarbeline lugemisvara;
- 2) kirjanduse ainekavade õppesisus soovitatud ilukirjandusteoseid;
- 3) koolis käsitletavat tervikteost ja tekstikatkendit, mida õpetajad ja õpilased ise lugemiseks valivad.

Põhikooli kirjandusõpetuses loevad õpilased peamiselt ilukirjandusteoseid, mis aitavad mõista inimestevahelisi suhteid, kujundada väärtushoiakuid, arutleda ühiskondlike probleemide üle, kujundada lugemisharjumusi ning tugevdada sisemist motivatsiooni lugeda. Kirjandus aitab õpilasel mõista ja mõtestada iseennast, annab võimaluse leida oma hääl ja teha see kuuldavaks. Ilukirjandus on ka oluline kogemuste vahendaja ning minapildi avardaja. Tehnoloogiliselt laienenud lugemisvõimaluste hulgast valib õpilane endale sobivad, tundes paberraamatu kui peamise trükise kõrval ka audio- ja e-raamatute kasutamise spetsiifikat. Ka kirjanduse enda teisenemine tehnoloogiliste muutuste kontekstis ja väljaspool traditsioonilist raamatuformaati väärib põhikoolis rohkem tähelepanu, mistõttu tasub otsida lõimimisvõimalusi teatri, filmi, muusika, kunsti, ühismeedia ja arvutimängudega.

Koolikirjanduse valikul tasuks õpetajal arvestada kolme võimalust:

- 1) kohustuslikku lugemist, mis pakub õpilastele kirjanduskogemuse ühisosa ja tähendab nihet tüvitekstide käsitlemise poole;
- 2) suunatud lugemist, mis lähtub õpetaja antud soovitustest ja põhjendatud valikutest ning arvestab ka õpilaste võimeid ja huvisid;
- 3) vabalugemist, mis annab õpilasele vaba voli valida õppeprotsessi käigus eakohaseid raamatuid mõttestatult ja huvipõhiselt, selleks et rahuldada oma lugemisvajadust.

Kirjandusõpetuses on teoste valiku põhikriteeriumideks kunstiväärtus, humanistlik suunitlus ja positiivne mõju õpilastele, teoses püstitatud probleemide aktuaalsus õpilaste kõlbelisel

kasvatamisel ja sallivuse kujundamisel. Samuti peetakse teoste valikul silmas õpilaste eakohaseid psühholoogilisi ja intellektuaalseid võimeid ning huvisid. Lugesivara valikul arvestatakse eesti ja maailmakirjanduse, klassikalise ja tänapäeva kirjanduse ning eri žanre esindavate luule-, proosa- ja draamateoste põhjendatud proportsioone, nais- ja meesautorite esindatust ning kooliastmele kohaseid teemavaldkondi.

Kirjandusel kui õppeainel on kahteline positsioon: kirjandust võib käsitleda humanitaarainena, mis on osa üldisemast, nagu kultuur, ajalugu, suhtlus ja moraal; kirjandust võib vaadelda kunstiainaena, millele omane esteetika on kujundliku mõtlemise ja keelekasutuse tulemus. Neil kahel arusaamal põhinevad kirjandusõpetuse kaks traditsioonilist funktsiooni: esteetiline, mis seostub kujundliku keele mõistmisega, laiemalt aga ilukirjandustekstide poeetika tundmaõppimisega, ja eetilise funktsioon, mis seostub väärtuskasvatusega, õpilaste vaadete ja hoiakute kujundamisega.

14.1. Kirjandusõpetuse põhiküsimus

Põhikooli kirjandusõpetuse põhiküsimus on, kuidas õpilased lugema suunata ja tekitada lugemishuvi ja lugemisharjumust. Kuidas õpilast lugemisel toetada, anda kätte tööriistad, mis võimaldaks tal teha tekstid enda jaoks tähenduslikuks.

Põhikoolis on kohustuslik lugeda vähemalt neli tervikteost iga klassikursuse kohta, mis on haridustaseme miinimum, kuid ei ole piisav, et kujundada lugemisharjumust. Õpilaste võimekust hinnates ja koormust kaaludes on soovitatav lektüüriraamatute arvu suurendada, võttes arvesse nende võimeid ja huvisid. Tervikteoste valik on üldjuhul õpetaja otsustada, kuid arvestada tuleks nii õpilaste eelistusi ja huvisid kui ka võimeid ja vajadusi. Kindlasti peaks lugema nii proosat (romaan, novell, jutustus), draamat (tragöödia, komöödia) kui ka luulet (tervikteosena võiks käsitleda ka vähemalt ühte luulekogu). Lugemisraamatute valikul liigub põhikooli õpilane lastekirjanduse juurest noortekirjanduse suunas, lihtsamatest tekstidest keerukamate poole.

Lugedes on oluline õppida eristama ilukirjanduse põhiliike ja eri žanris tekste, nimetades nende tunnuseid ja tuues sobivad näiteid. Eesmärk on aru saada põhimõistetest ja luua ettekujutus žanrisüsteemist, selleks et kasutada neid mõisteid edaspidi teksti- ja žanrianalüüsis:

- 1) eepika - romaan, jutustus, novell, kunstmuinasjutt, kunstmuistend, eepos;
- 2) lüürika - sonett, haiku, ood, hümn, riimiline luuletus, vabavärss;
- 3) draamatika - tragöödia, komöödia, draama;
- 4) lüroepika - valm, poeem, ballaad.

Kultuurilise järjepidevuse ning põlvkondlikku ja rahvuslikku ühisteadvuse kujundamiseks peab tervikteoste valik sisaldama väärtkirjandust, mida klassiruumis ühiselt loetakse ja käsitletakse. Seepärast on vajalik, et tervikteoste soovituslik valik sisaldaks rohkesti eesti kirjandust, sealhulgas tüvitekste ja klassikateoseid. Tüvitekstile saab toetuda nii rahvuslik kui ka põlvkondlik identiteet, kuid tüvitekstidest lähtuvad ka siirded teistesse kunstivaldadesse ja seosed teiste tekstidega ning nende mõjuväli laieneb kogu ühiskonnale.

14.1.1. Lastekirjandus II kooliastmes

Lugemistekstide valikul tuleb arvestada õpilaste ealisi iseärasusi, nagu huvi seiklus- ja põnevusjuttude vastu, samas nõrgeneb kontakt luulega, mida tuleks vältida. Äratatakse huvi lugemise vastu ning kasvatakse soovi loetud teost mõista ja erinevaid tõlgendusvõimalusi avastada. Oluline on arendada esteetilise hinnangu andmise oskust, mida saab teha lugemiskogemusi hankides, eri žanris teoste poeetikat võrreldes ning oma maitseotsustusi (nt meeldis- / ei- meeldinud-muljeid) põhjendades. Kuna lastekirjanduse kõige olulisem erinevus muust ilukirjandusest on adressaaditunnetus, on lastele kirjutav kirjanik arvestanud lugeja east tulenevaid asjaolusid – vanuseastmest olenevaid elukogemusi, teadmisi ja üldist silmaringi, psüühilist arengutaset ning teksti vastuvõtuvõimet nii sisulisest kui ka kujundlikust aspektist.

Õpilase vaatenurgast on oluline lugeda tekste, mis oleksid arendavad ja soodustaksid tema maailma avardamist. II kooliastme raamatuvalikud peaksid olema üsna eriilmelised: kõrvuti lastekirjanduse klassikasse kuuluvate teostega võib lugeda tänapäeva reisiseiklusi, fantaasiajutte, vampiirilugusid ja aimeraamatuid. Meelelahutuse, seiklusliku põnevuse ja naerutavate lugude kogemise kõrval tuleb last ka eluliselt kasulike tarkustega kurssi viia, temas eetilisi väärtusi kujundada ning empaatiavõimet arendada. Kirjandusõpetuse kontekstis on lastekirjandus õpilase kui isiksuse kasvataja, ent ka ühiskonna väärtuste suunaja, pealegi on lasteraamatutesse talletatud laste kasvatamise tarkus.

14.1.2. Noortekirjandus III kooliastmes

III kooliastme lugemisvalikutes on kandvas rollis noortekirjandus, mille eesmärk on siirata noori täiskasvanuella, jagada käitumisjuhiseid keeruliste olukordadega toimetulekuks, mõjuda ennetavalt ja teraapiliselt. Noortele adresseeritud lugude fookuses on noore inimese lühikene eluetapp (murde- ja/või noorukiiga), mis puudutab suhteid vanemate, eakaaslaste ja vastassugupoolega, teravustab identiteediküsimusi, mis on seotud enesemääratlemise ja minapildi kujundamisega, toob päevakorrale murdeega seotud raskusi, nagu tunnustamisvajadus, üksindus- ja tõrjutustunne, keeldude eiramine, vanematest eraldumine, kiindumus- ja armastussuhted, pärismaailma ohud, riskikäitumine. Paljude lugude taustaks on mitmesugused noortekultuuri ilmingud, sh subkultuurid, tarbimine ja tehnoloogia, noorte hobia ja ühiskondlik tegevus, aga ka noortele eriomane keelepruuk. Noortekirjandust võib määratleda easpetsiifilise temaatika ja poeetika kaudu, mis peegeldab noorte maailmatunnetust probleemrealistliku esteetika võtmes.

Teoseid võib vaadelda peamiselt nelja tasandi kaudu: noored ja ühiskond, noored ja perekond, noored omavahel ja noorte suhe iseendasse. Sõltuvalt teosest võib noorteromaanide probleemikäsitlus olla rohkem kas karakteri- või sündmusekeskne: esimesel juhul keskendutakse noore inimese eneseotsingutele, tema mõtte- ja tundemaailma avamisele, suhetele välismaailma ja teistega; teisel juhul käivitatakse sündmustik, kus kangelane, ajendatuna konfliktist, liigub riskantsete valikute ja ohtlike tegude kaudu lepitava lahenduseni. Mõlemal juhul näidatakse noorust eluperioodina, mil kujundatakse oma enesetunnetust ja väärtushoiakuid. Noortekirjandus pakub suurepäraseid võimalusi tegeleda kirjandustundides väärtuskasvatusega, reflekteerida üldinimlike ja ühiskondlike probleemide üle ning suhestuda mitmesuguste läbivate teemadega.

14.2. Lõiming

Kirjandus õppeainena lõimub mitmete lähiümbruse aladega, nagu folkloor, teater, film, muusika, kujutav kunst. Eesti keele ja kirjanduse õpetamist seob tekstikeskne lähenemisviis ja keeleliste osaoskuste, nagu kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisoskuste arendamine. Kirjandusõpetust on soovitatav lõimida teksti- ja keeleõpetusega, seda eeskätt poeetika kui kujundliku mõtte ja väljenduse käsitlemisel. Ilukirjandusteoste käsitlemist on võimalik horisontaalselt lõimida teiste õppeainetega esmajoones teema- ja probleemipõhiselt.

Ajalugu on lõimitud kirjandusõpetusega muistendite, näiteks vägilas- ja ajalooliste muistendite teema kaudu, ent ka ajalooliste jutustuste ja romaanide kaudu, kus tähtis on minevikulise olustiku, sündmuste ja isikute kujutamine. Eesti aja- ja kultuurilugu aitavad kirjandustundides tutvustada kultuurinähtuste ja kultuurilooliste isikute kohta koostatavad omaloomingulised tööd. Kirjandusteoste tuginedes võib arutleda ühiskonnareeglite üle või kirjeldada mõne ajastu ühiskondlik-kultuurilist tausta.

Loodusõpetuses saadud teadmised aitavad kaasa kirjandusteoste mõistmisele, sest paljudest ilu- ja aimekirjandusteostest võib leida looduskeskkonna kujutamist, fauna ja floora kirjeldusi. Sedalaadi tekstide lugemine aitab omakorda kaasa looduse tundmaõppimisele ja väärtustamisele. Isiklikult tähtsate looduspaikade ja -koosluste kirjeldamist kohtab autobiograafiates ja memuaarides, ent ka loodus- ja armastusluules.

Kunstiainete õpet toetab eeskätt kirjanduse kui kunstiaine õppimine. Kunsti ja kirjanduse ühiseks jooneks on tutvumine erinevate rahvaste kultuuriga ning loomingu väärtustamine, samuti loovvõimete, mõtte- ja tundemaailma arendamise kaudu oma identiteedi ja isikupärase

maailmapildi loomise toetamine. Kirjandusteose analüüs soodustab arusaamist kujundlikust väljendusviisist, mis aitab kaasa ka teiste kunstiliikide kujundipõhisele mõistmisele. Kirjandusteoste illustatsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist.

Kirjandusteose käsitlemise illustreerimine vastava ajastu muusikaga toetab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Tihedam seos kirjanduse ja muusika vahel ilmneb kindlasti rahvalauludes, kus võrdselt olulised on nii tekst, meloodia kui ka esitus – neile aspektidele tähelepane pöörates väärtustatakse pärimuskultuuri ja keelt. Kirjandus kohtub muusikaga ka laulusõnades: tohutul hulgal on viisistatud ja erinevates stiilides interpreteeritud eesti luuletajate tekste, mille kuulamine kirjandustundides on oluline nii tõlgendusampluaa rikastamise kui ka tunnimeeleolu kujundamise seisukohalt. Teatavat muusikalist tunnetust eeldab mitmete kõlaga seotud keelenähtuste tundmaõppimine, nagu välde, rõhk ja kõnetakt, samuti värsimõõt, alg- ja lõppriim.

Lõimingut pakub kirjandus- ja liikumisõpetus, sest paljudes laste- ja noorteraamatutes peavad tegelased tähtsaks sportimist. Soovitatakse lugeda kuulsate sportlaste (auto)biograafiaid ja memuaare või aimekirjanduslikke olümpiaaraamatuid. Eesti keele ja kirjanduse tunnid, kus kirjutatakse sporditeemalisi luuletusi, jutte, dialooge, arutlusi, reportaaže või koostatakse viktoriini- ja intervjuuküsimusi, spordiürituste plakateid ja reklaamtekste, aitavad populariseerida sportlikke harrastusi ja tervislikke eluviise. Linnaruumis võib võimalusel korraldada kirjanduslikke orienteerumismänge, kus on ühendatud füüsiline liikumine ja kirjanduslikud teadmised.

14.3. Hindamine

Hindamisel on tähtis õpilast lugemis- ja analüüsiprotsessis toetada ja suunata, teda motiveerida ja talle tagasisidet anda. Arutlus peab olema osa õppeprotsessist, mis toetab eesmärgini jõudmist. Õpitulemuse hindamiseks võib teose käsitlemisprotsessi järel teha väärtuspõhise kirjaliku arutluse, milles õpilane analüüsib suunavate küsimuste abil teoses käsitletud teemasid ja probleeme.

Üks võimalus on hinnata lugemispäevikut, kuhu õpilane märgib lühidalt loo põhisündmused, kirjutab tegelaste iseloomustused, vahendab oma elamusi ja mõtteid, nopib teosest tsitaate.

Lugemispäevik peegeldab juhendatud lugemisprotsessi, mis on jaotatud osadeks, ülesanded nii enne lugemist, lugemise ajal kui ka pärast lugemist.

Hinnata võib rühmatööna dramatiseeritud teose erinevaid osi, korraldada kirjanduslikke kohtuprotsesse, kus õpilased väitlevad teose tegelase rollis teoses esinenud probleemide üle.

Hinnata võib ka erinevaid lugemisega seotud tegevusi ja ülesandeid, nagu suuline vestlus või arutelu, kirjalikud vastused analüüsi- ja tõlgendusküsimustele, sooritusülesanded, alustekstipõhised loovülesanded, lugemisega seotud õpimapp. Fakti- ehk mälu küsimustel põhinevale hindamisele tuleks eelistada arutlemist võimaldavaid analüüsi- ja tõlgendusküsimusi, samuti rakenduslikke, väärtus- ja hinnanguküsimusi või fantaasiat ja loovust ergutavaid ülesandeid.

15. Lugemishuvi kujundamine ja lugemisoskuse arendamine

Põhikooli kõikides kooliastmetes on äärmiselt oluline kujundada õpilaste lugemishuvi ja arendada lugemisoskust. Lugemine on suhtlus kirjasõnaga (tekstidega), kus peamine on avastada teose sisemisi seaduspärasusi, teha see enda kogemuse pinnalt tähenduslikuks, mõista loetu tema terviklikkuses. Lugemisoskust tuleb arendada pidevalt kõikides klassides ja kõikides õppeainetes, sest see on õpi- ja mõtetegevuse arengu alus. Lugemine on (kooli)elu loomulik osa, mis peaks pakkuma õpilasele rõõmu, olema samas huvitav ja põnev.

Tähtis on luua kirjandusteostega kontakt nii, et see aitaks õpilasel teose kaudu iseennast analüüsida ja maailma mõista. Õpilase enese kogemus on teosega suhestumisel sama oluline kui kirjanduslugu, selleks et kirjandushuvi üleüldse tekiks, on vaja pakkuda õpilastele arusaamist, kuidas raamatust loetu tema ellu puutub või kuidas see päriseluga seostub. Õpetus peab põhinema ennekõike huvil, mitte sunnil.

Rahvusvaheline Lugemisühing on sõnastanud noorte kirjaoskuse arendamise põhimõtted (Moore, Bean, Birdyshaw, Rycik, 1999), mis on asjakohased põhikooli kirjandusõpetuse kontekstis:

- 1) Nooruk väärrib ligipääsu avarale eriilmelisele lugemisvarale, mida ta suudab ja tahab lugeda.
- 2) Nooruk väärrib juhendamist, mis kasvatab ühtaegu oskusi ja huvi lugeda järjest keerukamaid tekste.

- 3) Nooruk väärrib hindamist, mis osutab tema tugevatele külgedele ja vajadustele ning juhatab tema õpetajat kujundama õpetusviisi, mis kõige paremini aitab lugejaks kasvada.
- 4) Nooruk väärrib asjatundlikku õpetajat, kes modelleerib ja pakub selget juhendust loetu mõistmiseks ja õpistrateegia leidmiseks läbi terve õppekava.
- 5) Nooruk väärrib lugemisasjatundjat, kes juhendaks teda individuaalselt, kui tekib raskusi, kuidas lugeda.

15.1. Lugesihuvi

Lugesihuvi tekib paljuski eeskujude kaudu: laps kuuleb maast madalast lugusid, näeb vanemaid, kes kodus loevad, märkab, et õpetajadki loevad ja loetust räägivad. Kodus, kus raamatuid ei loeta, on lapse lugemisharjumuse tekkimine väga ebatõenäoline. Koolile langeb üha suurem vastutus laste lugemisharjumuse kujundamisel, laste kirjanduslike valikute suunamisel, loova lugemisoskuse kinnistamisel. Kodu ja kooli koostöö, sealhulgas ainealased arenguvestlused lugemise teemal võiksid elavdada noorte lugemissoovi ja avardada nende lugemiseelistusi. Eesmärgistatud lugemine, eri lugemisviiside ja -mudelite kasutamine, lugemisülesannete täitmine, oma lugemisoskuse hindamine ja lugemiskogemuse jagamine toetab õpilase kujunemist oskuslikuks lugejaks.

15.2. Lugesivilumus

Lugesivilumust edendavad mitmesugused lugemisviisid, näiteks ettelugemine, kooslugemine, peastlugemine, ennekõike aga iseseisev ja vabatahtlik lugemine. Oluline on õpilast lugemisse kaasata ja tema lugemisoskusi toetada. Oluline on anda õpilasele tagasisidet – toetada, suunata ja pakkuda jõukohaste lugemisülesannete kaudu eduelamust. Lugesivilumuse kujundamisel peab õpilane julgema eksida, sest vastasel juhul lugesihuvi raugub. Kui õpilane saab suunaval toel teoseid valida, siis õpib ta ka oma lugemisprotsessi juhtima.

15.3. Lugemisoskuse võtted

Lugemisel tasub silmas pidada mitmeid lugemisoskuse võtteid. Lugemisoskus on vaadeldav neljast aspektist:

- 1) lugemise soravus, ladusus;
- 2) sõna tuvastamise oskus;
- 3) teksti mõistmise oskus;
- 4) kriitiline lugemisoskus.

Lugemisvilumust aitavad arendada:

- 1) Keel – lugeja suudab teksti sõnadest, lausetest ja stiilist aru saada.
- 2) Kiirus – lugeja valib sobiva tempo ja loeb ladusalt, sest ta ei pea dešifreerima üksikuid sõnu.
- 3) Tähelepanu – lugeja tähelepanu jaotub ratsionaalselt, ta keskendub olulisele.
- 4) Eesmärk – lugeja on teadlik lugemise eesmärgist, suudab vajadusel eesmärke muuta.
- 5) Sisu – lugeja suudab teksti mõista, sünteesib uut varasemate teadmistega, suudab loetu põhjal vastata küsimustele ja lahendada ülesandeid.
- 6) Tundmatud sõnad – lugeja teab või oletab sõnade tähendusi, ei ignoreeri tundmatuid sõnu ja kasutab sõnaraamatut, et kontrollida täpset tähendust.
- 7) Ennustamine – lugeja ennustab loo käiku, mõtleb ette ja püstitab hüpoteese.
- 8) Taustteave – lugeja kasutab taustteadmisi teksti mõistmiseks ja teksti väärtuse hindamiseks.
- 9) Motivatsioon – tekst pakub lugejale huvi, on jõukohane.
- 10) Strateegiad – lugeja kasutab eri tekstide ja ülesannete puhul erinevaid lugemisvõtteid.

15.4. Lugemisstrateegiad

Lugemisstrateegiad on lugeja poolt valitud vaimsed toimingud loetu omandamiseks, korrastamiseks ja täpsustamiseks ning enda mõistmise jälgimiseks enne lugemist, lugemise ajal ja ka pärast lugemist:

- 1) Valiklugemine – otsiva ehk selektiivse lugemise käigus otsitakse tekstist spetsiifilist informatsiooni või konkreetseid detaile. Lugemise eesmärk on lühikese ajaga leida kindlat infot, jättes kõrvale ebaolulise ja keskendudes otsitavale. Valiklugemise eesmärk

on selgitada pealiskaudse lugemise käigus välja, kas loetav tekst üldse on sobilik lugemiseesmärgi täitmiseks (nt kas teksti teema või valdkond on sobiv).

- 2) Üldlugemine – eesmärk on saada loetust võimalikult kiiresti ülevaade, noppida tekstist välja teaberikkaim osa ja leida kandvad mõtted.
- 3) Süvalugemine – eesmärk on täielik, sõnasõnaline tekstist arusaamine ning mällu talletamine.
- 4) Lähilugemine – keskendutakse detailide uurimisele ja erinevate tekstikihtide analüüsimisele, mille kaudu jõutakse lugeja teksti sisemiste seaduspärade sügavamale mõistmiseni.
- 5) Loovlugemine – eeldab divergentset mõtlemist, seoste ja põhjuste leidmist, alternatiivsete seisukohtade kujundamist, kujutlusvõime rakendamist, vaatepunktide paljusust.

15.5. Lõiming

Lugemisoskuse arendamine on seotud mitmete õppekava läbivate teemadega, sealhulgas elukestva õppe ja karjääri planeerimisega, teabekeskonnaga, väärtuste ja kõlblusega. Lugemisoskuse arendamisega peab tegelema kõikides õppeainetes. Lugemistegevused toetavad kultuuri- ja väärtuspädevuse, suhtluspädevuse ja digipädevuse kujundamist. Lugemisoskuse arendamine on seotud õppekava läbivate teemadega, nagu kultuuriline identiteet, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon.

15.6. Hindamine

Lugemisoskust hinnatakse 5.-6. klassis eri tüüpi lugemisülesannetega, mis hõlmavad erinevaid lugemisstrateegiaid. Oluline on seada lugemistegevusele mitmekülgeid eesmärke ja varieerida lugemistekste lähtuvalt autorist, temaatikast, žanrist, ajastust ja stiilist. Tunnisituatsioonis võib praktiseerida omaette lugemist, üksteisele ettelugemist, aga ka ülelugemist. Kindlasti tuleb lugemise tõhustamiseks pakkuda ülesandeid nii enne lugemist, lugemise ajal kui ka pärast lugemist. Õpilastega tasub loetust vestelda, küsida nende lugemismuljeid ja -elamusi, pöörata tähelepanu lugemisel tekkinud raskustele või küsimustele.

Lugemisoskuse hindamisel III kooliastmes on eelduseks sobiva lugemisvara leidmine ja valitud teose läbilugemine. Ootuspärane on tutvustada loetud raamatut klassis suuliselt, kuid võimalik

on ka sooritada kirjalik kodutöö. Raamatututvustuse vorm (kas suuline, kirjalik või kombineeritud) peab õpilasele eelnevalt teada olema, nii nagu ka hindamiskriteeriumid (käsitluse informatiivsus ja struktureeritus, analüüsi sisukus ja seostatus, arvamuste põhjendatus ja veenvus, väljenduslik selgus ja arusaadavus, lähenemisviisi isikupärasus). Hinnata võib eri formaate, näiteks slaidiettekannet, blogipostitust, raamatuarvustust, reklaampostrit või muus vormis ülesandeid, mis võimaldavad loetud raamatut tutvustada. Raamatututvustusele võivad tagasisidet anda ka kaasõpilased.

16. Proosatekstide käsitlemine

16.1. 5.-6. klassis

5.–6. klassi tekstianalüüsis tuleb õpilasel nimetada (sõnastada) loetud proosateose – kas tervik- või katkendteksti – teema ning arutleda (vestelda) tekstis käsitletud probleemide üle. Soovitavalt on teose probleemistik seotud tegelaste või nendevaheliste suhetega, mistõttu on tegelaste väärtushoiakute ja omavaheliste konfliktide analüüs oluline teose kui terviku mõistmisel. Tegelasanalüüs hõlmab eeskätt tegelaste iseloomustamist, aga ka nendevaheliste suhete kirjeldamist, tegelaste omavahelist võrdlemist, neile lugejapoolse hinnangu andmist ning järelduste tegemist. Oluline on määratleda teose pea- ja kõrvaltegelased ning jälgida tegelaste ja nendevaheliste suhete muutumist sündmuste käigus. Proosateose sündmustikku jälgides määratleb õpilane sündmuste toimumise aja ja koha, järjestab loo sündmused, näitab põhjuse ja tagajärje seoseid sündmustiku arengus. Õpilane leiab teosest sobivaid näiteid ja tsitaate, samuti võib ta loetut seostada isikliku kogemuse ja tänapäeva maailmaga.

Nimetatud õpitulemuste saavutamisele aitavad kaasa eri tüüpi ülesanded ja mitmesugused meetodilised soovitused. Õpilane võib kirjutada e-kirja teose tegelasele, sõnastada lugemissoovituse sõbrale või teha teosest sisukokkuvõtte, mõelda end tegelase rolli, et analüüsida mõnda loo sündmust või probleemi, kirjeldada teist tegelast või jutustada temaga juhtunust oma vaatepunktist. Rollimänguna võib õpilane teha tegelase nimel päeviku- või blogisissekandeid, kirja panna tema mõtteid ja tundeid või arendada tegelaste vahelist dialoogi. Loetud teost võib ka illustreerida põhjendades seejuures oma valikuid.

Loetu kohta võib õpilane koostada eri tüüpi küsimusi, seejärel vastab klassikaaslase koostatud küsimustele eri moel: tsitaadiga, teksti toel oma sõnade või arvamusega, tekstile toetumata. Klassiüleselt võib küsimusi esitada enne teksti lugemist, lugemise käigus ja pärast lugemist.

Proosateose sündmustikku võib õpilane kavastada. Õpilane võib leida loetud tekstist tsitaate, põnevaid või tundmatuid sõnu ja väljendeid, võõrsõnu, arhaisme, kõne- ja lausekujundeid. Oluline on ka sõnavaratöö, näiteks kirjutab õpilane tekstist välja tundmatud sõnad, leiab tähenduse ja kasutab sõnu jutustava või kirjeldava teksti loomisel.

Loetud proosateksti kohta annab õpilane hinnanguid, sõnastab oma arvamuse ja põhjendab seda. Loetu üle võib arutleda vestlusringis, näiteks arutletakse peale teose lugemist õpetaja koostatud ülesannete järgi rühmas teose probleemi olemuse, selle põhjuse-tagajärje-lahenduse seoste üle, tehakse järeldusi, avaldatakse argumenteeritud arvamusi.

Loetu põhjal võib korraldada ka pressikonverentsi, kus õpilased jagunevad ajakirjanikeks ja raamatu tegelasteks: ajakirjaniku rollis olevad õpilased mõtlevad koos küsimused ning raamatu tegelase positsioonile asuvad õpilased koostavad tegelase iseloomustuse (CV või FB profiili, sh panevad kirja tegelase nime, iseloomu, välimuse, põhimõtted, olulisemad tsitaadid).

Loetu põhjal võib teose sündmustikku kaardistada. Huvitavaid võimalusi loetu meelde jätmiseks pakub vigadega ümberjutustus, kus õpilane kirjutab kas raamatu sisu või tegelast tutvustava teksti, milles esineb kokkulepitud arv vigu ja tekst antakse kellelegi teisele kontrollimiseks. Ülesannet võib kasutada ka lugemiskontrollina.

16.2. III kooliastmes

7.–9. klassi tekstianalüüsi õpitulemused suunavad õpilast analüüsima ja tõlgendama ilukirjanduslikku proosateost, mõistmaks kas tervikteose või selle katkendi poeetilisi omadusi ja kunstilisi väärtusi. Õpilane vaatlleb eri žanris ja stiilis proosatekstide ülesehitust, väljendust ja sisu, õpib mitmekülgsemalt ja sügavamalt tundma ilukirjandusteose poeetikat, analüüsib teoses kujutatud süžeed, tegelasi ja olustikku, märkab teose vormivõtteid ja kompositsiooni erijooni ning arutleb teoses käsitletud probleemide ja väärtuste üle.

Teemaanalüüsi puhul nimetab õpilane teose teema(d), sõnastab teose konteksti silmas pidades peamised probleemid ning avab enda kui lugeja vaatepunktist teose ideestiku. Tekstis käsitletud teemade loetlemiseks võib klassis korraldada ajurünnaku, märksõnad pannakse kirja tahvlile ja vihikusse, teemad võib omakorda jagada pea- ja kõrvalteemadeks. Tekstis püstitatud probleeme sõnastatakse õpetaja abiga ühiselt, soovitatavalt küsimuse vormis. Järgneb rühma- või ühisarutelu, kus õpilased saavad leida seoseid, vaagida põhjuse ja tagajärje suhteid, ennekõike aga väljendada oma arvamusi ja seisukohti, võrrelda tekstis kujutatut iseenda väärtuste ja

suhtumistega. Teksti paljutähenduslikkuse mõistmine ehk lugeja vaatenurgast ideestiku sõnastamine võiks olla kirjalik tegevus. Sõnumina esile toodud mõtted (laused) võib koondada ideeteljele või sõnumipanka.

Narratiivianalüüsi puhul määrab õpilane sündmuste toimumise aja ja koha, põhjendab nende valikut, märkab olustiku (miljöö) ja tegelaste (karakterite) kujutamise seotud kirjeldavaid detaile, seostab neid süžeearenduse ja tegelaskujutusega. Sündmustikust kokkuvõtet tehes on oluline märgata jutustatava loo konfliktiolukordi (sõlmitus), leida tegevustikus põhjuse ja tagajärje seoseid, märgata pöördelisi sündmusi (kulminatsioon, pööre, puänt) ja jutustaja positsiooni (isik, vaatepunkt). Narratiivianalüüsi puhul selgitatakse õpilastele vaatepunkti mõistet.

Tegelasanalüüsi puhul uurib õpilane teoses kujutatud tegelast või tegelaskonda, jälgides nii jutustajakõnet kui ka tegelaste omavahelist dialoogi, draamatekstide puhul ka remarke. Üksiktegelase (karakter või tüpaaž) iseloomustamisel võib tähelepanu pöörata tegelaskujutuse psühholoogilistele ja sotsiaalsetele aspektidele, näiteks tema mõtte- ja tundemaailmale, iseloomule ja käitumisele, ka välimusele ja päritolule. Tegelasvahelisi suhteid vaagides on oluline määratleda põhikonflikt, märgata tegelaste käitumises põhjuse ja tagajärje seoseid ning analüüsida nende väärtushoiakuid. Tegelasanalüüsi puhul võib soovitada võrdlust, kus õpilane kas ühe või mitme eri teose tegelasi omavahel kõrvutab.

Tekstianalüüsi tervikuna toetavad teosest pärit näited ja tsitaadid, mille valikut õpilane põhjendab. Samuti võib õpilane loetut seostada oma kogemuse ja tänapäeva maailmaga. Proosateoste analüüsile võib läheneda kas teksti- või lugejakesksemalt, unustamata seejuures teose loomise ja selle mõistmiseks vajalikku ajaloolist, ühiskondlikku või kultuurilist konteksti. Teosekeskne lähenemine keskendub kirjandusteosele kui iseseisvat elu elavale tähenduslikule tervikule, lugejakeskne lähenemine eeldab, et kirjandusteos valmib õpilase kui lugeja kaasabil. Tähtis on rõhutada, et kirjandusteosel pole ainumõeldavat valmistähendust, vaid õpilane võiks avastada eri tähendustasandeid ja lähenemisviise. Seepärast on paslik õpilastelt küsida: kuidas teos mõjub ja miks ning milliseid tähendusi sellest välja võiks lugeda?

16.3. Tervikteose käsitlemine

Tervikteoste lugemine kodus ja nende käsitlemine tunnis on kirjanduse õpetamiseel moodapääsmatu. Iga valitud raamatu kaudu peaks suurenema õpilase võime tajuda ilukirjandusteose eri aspekte. Õpitakse detaile märkama ja neid terviku taustal hindama, leitakse konflikte ja teose pöördelisi sündmusi, analüüsitakse teose kunstilist aegruumi, lahatakse kompositsiooni ja iseloomustatakse autori keele- ja kujundikasutust, tutvutakse eri žanritega.

Tervikteoste lugemise puhul on oluline, et õpetaja suunaks ja toetaks lugemist kogu protsessi ulatuses. Oluline on jagada protsess etappideks, kavandada vahetegevusi ja -ülesandeid, julgustada ja motiveerida, aidata aega planeerida, osutada kitsaskohtadele, kutsuda üle lugema. Lugemise järgselt võiks õpetaja juhtimisel ja suunamisel aset leida süvenev ühiskäsitus. Lahti tuleb rääkida kõnealuse teose ajalooline ja ühiskondlik taust, et õpilasel oleks sisuga kergem haakuda. Oluline on aru saada, et õpilased on loetud tervikteose probleeme mõistnud ja suudavad nende üle arutleda. Selleks sobib näiteks struktureeritud rühmatöö, mille käigus erinevad rühmad tegelevad erinevate probleemidega, millele järgneb koostöine analüüs. Igal õpilasel on võimalus avaldada oma mõtteid ja sealt peaks õpetaja suunamisel välja kasvama arutlus.

Tervikteoste lugemine on vajalik nii õpilase keelelise kui ka isiksusliku arengu seisukohalt. Sõnavara ja sellest oleneva mõtlemisvõime arendamiseks on iseseisev kodulugemine kõige efektiivsem tee. Raamatu läbilugemine nõuab keskendumist, püsivust ja enesedistsipliini, viimane on iseloomu kujunemisel üks olulisemaid tugisambaid. Tervikteoste lugemine on vajalik nii õpilase keelelise arengu kui ka esteetiliste ja eetiliste hoiakute kujundamise seisukohalt. Pealegi hõlmab töö tervikliku kirjandustekstiga suhtlemist veebikeskkonnades, info leidmist, haldamist, hindamist ja jagamist.

Tervikteost käsitledes on õpetaja roll õpilasi aktiveerida, juhendada, toetada ja innustada. Juba eelnevalt tasub käsitlemisele tulevast teosest juttu teha, suunata ja tagasisidestada lugemisprotsessi, mille käigus valmib näiteks lugemispäevik, selginevad analüüsi fookused, leitakse kõnekad tsitaadid ja ülelugemist väärivad tekstilõigud, et õpilased teaksid, mida nad lugedes tegema peavad, millele tähelepanu pööravad ja millele keskenduvad.

Tervikteost käsitletakse õpilastele sobivas tempos, neil on võimalus ise avastada ja mõelda, pakkuda tõlgendusi, luua isiklike seoseid. Õpilastel on olemas tööriistad, et tervikteose kunstilisse aegruumi sukelduda, seda enda omaks teha. Samm-sammult liigutakse tervikteose tähendusliku mõistmisele lähemale. Õpetaja suunab õpilasi, et oleks võimalik seigelda, ise

kogeda ja nautida. Teosele lähenetakse õpilase vaatenurgast, lugejakesksest vaatepunktist, et ta mõistaks, kuidas teoses kujutatud seostub tema argipäeva ja tõsieluga. Teosega seotud õpitegevused on õpilasele väärtuslikud. Õpilasi ei võrrelda, vaid väideldakse arvamuste ja seisukohtade üle. Õpetaja soovib teost avastada koos õpilastega. Julgetakse küsida ja eksida. Õpilaste ideid, mõtteid ja käitumist ei halvustata.

16.4. Lõiming

Proosatekstide käsitlemine aitab kaasa õppekava üldpädevuste kujundamisele, millest kesksel kohal on kultuuri- ja väärtuspädevus (sh inimsuhte analüüs, moraalinormide teadvustamine ja järgimine, üldinimlike ja ühiskondlike väärtuste teadvustamine, kultuuripärand eri ajastutel ja eri rahvustel), sotsiaalne ja kodanikupädevus (sh inimese soov ja võimalused ennast teostada, väärtushinnangute ja -hoiakute mitmekesisus ja erinevus, ühiskondlikud normid ja reeglid, rahvuste eripära), suhtluspädevus (sh enda seisukohtade esitamine ja põhjendamine, loetust vestlemine ja selle üle arutlemine) ning ettevõtlikkuspädevus (sh konfliktide ja probleemide märkamine ja neile lahenduste leidmine). Kirjandusteoste temaatika kaudu saab käsitleda kõiki läbivaid teemasid, olgu selleks elukestev õpe või tehnoloogia ja innovatsioon.

16.5. Hindamine

Tekstianalüüsisist juhinduvate õpitulemuste saavutamiseks põhikooli II ja III kooliastmes peab õpetaja pakkuma õpilastele erilaadseid aktiivõppe tegevusi ja ülesandeid (nt vestlused, arutelud, rollimängud, esitlused), varieerima õppemeetodeid (nt paaris- ja rühmatööd) ja -vorme (nt suuline ja kirjalik). Liikuda tuleks järk-järgult lihtsamalt keerulisema suunas, madalamalt tasemelt kõrgema poole. Küsimustele vastamisest ei peaks kujunema omaette eesmärk, vaid olulisem on kujundada nende kaudu mõttekaid õpitegevusi ja -sündmusi.

Tähtis on esitada õpilastele loetud teksti kohta eri tüüpi küsimusi:

- 1) fakti- ehk mälu küsimusi, kus lugejalt küsitakse tekstisiseseid asjaolusid (nt tegelaste kirjeldused, sündmustiku seigad, olustiku detailid), oodatakse info vahendamist ja oma sõnadega ümberjutustamist (nt sisukokkuvõtted, kavapunktide koostamine ja selle põhjal jutustamine, tegelase iseloomustuse koostamine);
- 2) analüüsi- ja tõlgendusküsimusi, kus lugejalt oodatakse tekstisisestest asjaoludest lähtuvalt põhjuse ja tagajärje seoste leidmist, järelduste tegemist, võrdlemist ja vastandamist (nt arutlevad vastused miks- ja kuidas-küsimustele);

- 3) fantaasia- ja loovküsümüsi, kus lugejalt eeldatakse kujutluslikku sisseelamist teosesse, sealhulgas sündmuste edasise käigu ja tegelaste tuleviku ennustamist, ent ka üldisemat loomingulist teemaarendust;
- 4) rakenduslikke küsimusi, mis asetavad teose laiemasse elulisse konteksti ning aitavad lugejal näha kirjanduse ja tegelikkuse seoseid ning samastumisi;
- 5) väärtus- ja hinnangüküsimusi, mis eeldavad lugejalt isiklikku kriitilist suhet kujutatud ainesega, valikute tegemist ja arvamuste kujundamist.

Hindamisel tuleb vältida klassikalist lugemiskontrolli (lugemistesti, lünkteksti), milles piirdatakse faktiküsimustega sisu detailide kohta, kuid välistatakse tekstisest tasandite analüüs või taandatakse õpilase enda tõlgendavad arvamused. Teoseanalüüsi puhul tasub kõrgemalt hinnata mõttekäigu iseseisvust, üldistavust, seostatust ja veenvust, õpilase enda tähelepanekud loetud teksti kohta, näited ja tsitaadid teosest. Mõttearenduste puhul ei tasu hinnata maailmavaatelisi erisusi (skaalal hea-halb), vaid arvamuste ja seisukohtade sügavust ja argumenteeritust. Väärtõlgenduste, kergekäeliste ja pealiskaudsete tõlgenduste puhul on parem jätta hinne panemata. Hinnata võib nii individuaal- kui ka rühmasooritusi.

17. Teabetekstide käsitlemine

Oluline on suunata õpilasi lugema mitmesuguseid teabetekste, mis loovad kirjanduse mõistmiseks olulisi kontekste. Kuna 21. sajand on mitmetahulise kirjaoskuse sajand, siis tuleb ka kirjandusõpetuses arvestada avardunud žanririkkkust, tutvustada n-õ autentseid tekste, mis kultuuriruumis ringlevad. Teabetekstide hulka kuuluvad ka aime- ja meediatekstdid, mille eesmärk on vahendada laiemale auditooriumile infot, aga ka olulisi väärtusi ja vaatepunkte, ning mõjutada teksti vastuvõtjat.

Kirjandusõpetuse kontekstis võiks lugeda kirjandust või sellega lõimuvaid teisi kultuurivaldkondi (filmi, teatrit, kunsti) tutvustavaid aime- ja meediatekste. Kirjandustekstidega on omakorda seotud nn metatekstdid, mis on enamasti mitteilukirjanduslikud kirjutised, mille eesmärk on käsitleda, tõlgendada või analüüsida mõnda teist teksti. Oluline on arvestada kirjanduse õpetamiseks sobivate aime- ja meediatekstide valikul nende eesmärki, konteksti ja vastuvõtjat. Nii II kui ka III kooliastmes tuleks järk-järgult õpetada alusteksti refereerimist, mis eeldab võõra mõtte omasõnalist edasiandmist.

17.1. 5.-6. klassis

II kooliastmes tuleks õpilasi suunata lugema või kuulama lihtsamaid aime- ja meediatekste, mis seostuvad käsitletava kirjandusliku teemaga. Õpilane loeb erinevaid trükiseid ja veebiallikaid, orienteerub nendes ja leiab sealt vajalikku teavet, sealjuures kirjandusvaldkonnaga seotud infot. Õpilastele tutvustatakse raamatukogude infootsingu põhimõtteid ja näidatakse digitaalseid andmekogusid, juhatakse õpilased veebikeskkondadeni, kus kirjutatakse raamatutest ja jagatakse lugemissoovitusi. Õpilasi innustatakse otsima infot mõne kirjaniku või kirjandusteose kohta nii veebist, teatmeteostest kui ka eluloo- ja raamatutest. Teabe hankimine ja selle korrastamine on tänapäeva ühiskonnas üks olulisemaid oskusi.

Õpilastele tutvustatakse viitamise ja autoriõiguse tähendust. Rõhutatakse, et ka pildimaterjali puhul peab viitama selle autorile (nt fotograafile või illustraatorile) ja pildi asukohale veebis. Viitamisoskus muutub aktuaalseks kirjandusteemaliste slaidiesitluste ja referaatide koostamisel.

17.2. III kooliastmes

III kooliastme õpilane tegeleb metatekstidega, sealhulgas aime- ja meediatekstidega, mis on seotud kirjanike ja teiste kultuurilooliselt tähenduslike isikutega või mis vahendavad kirjandusteoste ning nende põhjal valminud filmi- ja teatrilavastuste kohta arvustavaid seisukohti. Kultuuri- ja kirjandusloolised tekstid avavad autori ja ajastuga seotud asjaolusid, aitavad mõista ühiskondlikku konteksti, kujundavad ajaloo- ja kultuuriteadvust. Ühtlasi õpib õpilane metatekstide vahendusel tundma teose kirjanduslikku konteksti ja autorist lugejani kulgevat kirjandusprotsessi. Kirjandusteoste kohta teabetekste lugedes õpib õpilane tundma kirjandusteaduslikku mõistestikku ja kirjanikega seotud kultuuriloolist infot. Aimekirjandus hõlmab ka eluloo- ja reisiraamatud, mis võivad õpilastele olla inspireerivad ja teed juhatavad.

Õpilane oskab otsida teavet eri allikatest ja keskkondadest ning hinnata kriitiliselt teabeallikate infot. Raamatukogude e-kataloogidest õpitakse tegema liitotsinguid. Tähtis on osata teavet talletada ja süstematiseerida, sest see on infoühiskonnas võtmetähtsusega oskus. Kirjandustekstidega seoses peab õpilane teadma intellektuaalomandi ja plagiaadi mõistet. Raamatuesitlusi koostades või arutlusi kirjutades peab õpilane järgima teabe kasutamise head tava, st põhimõtet, kus enda nime all ei avaldata kellegi teise mõtteid – neid võib küll kasutada,

ent aus on alati viidata autorile. Akadeemiline ausus peaks olema iseenesestmõistetav kõigis kooliastmetes.

17.3. Lõiming

II kooliastmes toetab infokirjaoskuse õpitulemus digipädevust, aga ka kultuuri- ja väärtuspädevust, sest meediatekste lugedes tuleb paratamatult otsustada nende sobivuse, st vastuvõetavuse üle mingis kultuuri- või sotsiaalelu kontekstis. Tähelepanu tuleb pöörata kirjandusteemalistele video- ja audiotekstidele ühismeedias, mille puhul võib arutleda nii sealt saadava info tõele vastavuse kui ka esituse korrektsuse üle. Õpilased satuvad kindlasti aeg-ajalt ka ebaviisakatele või solvavatele kirjandus- või muudele kommentaaridele, millest ei tohiks mööda vaadata, vaid arutleda ühiselt halvustavate tekstide tekitatava kahju või kasu üle, ka on sobiv rääkida keeleviisakusest ja -väärikusest.

III kooliastmes toetab infokirjaoskuse õpitulemus digipädevust, aga ka kultuuri- ja väärtuspädevust. Vajaliku info kõige otstarbekamal kujul leidmine nõuab eelteadmisi. Õpilasi tuleb tutvustada veebikeskkondadega, kust nad võiksid otsida materjali neid huvitavate kirjandusteemade kohta.

Kirjandust saab hõlpsasti lõimida filmi- ja teatrikunstiga, sest nii teatrilavastused kui ka ekraniseeringud põhinevad tihti ilukirjanduslikul algmaterjalil. Üht ja sama lugu jutustatakse eri väljendusvahendeid kasutades erineval viisil, kuid efekt, mida need jutustamisviisid tekitavad, pole kunagi sama. Oluline on seejuures küsida: mis on tehtud muudatuste eesmärk ja kuidas need vaatajale mõjuvad? Mõttekam on raamatu-filmi või raamatu-lavastuse võrdluses keskenduda muutuste efektile, mitte lihtsalt erinevuste loetelule.

Minevikus elanud kirjaniku biograafiat, aga ka toonase ajajärgu sotsiaalelu ja kultuuritausta uurides tegeleb õpilane ajalooaga. Pärimuskultuuri teemad on sageli seotud konkreetse kohaga, seega geograafiaga. Kirjandusteemalisi teabetekste (nt raamatuarvustusi, lugemispäevikuid, intervjuusid kirjanikega) võib lugeda ka eesti keele tundides, pidades lugemisel silmas eri eesmärke ja harjutades erinevaid tegevusi.

17.4. Hindamine

Hinnata saab õpilase oskust hankida teavet erinevatest allikatest, samuti võimet allikaid omavahel võrrelda. Hinnata võib nii sõnalise teksti kui ka pildimaterjali viitamist kirjaniku, teose või oma kodukohaga seotud kultuuritegelaste kohta koostatud esitluses. Muidugi tuleks esitluses hinnata ka informatiivsust ning leitud materjali asjakohasust ja huvitavust.

Hinnatava tööna võib õpilane ise pärast raamatu-, filmi- või teatriarvustustega tutvumist kirjutada oma loetud raamatule, vaadatud filmile või teatrietendusele arvustuse, milles kasutab erinevatest allikatest otsitud infot, millele viitab ettenähtud korras. Viitamine sõltub tekstiliigist. Uurimistöodes ja referaatides tuleb tsitaadile viidata täpselt: märkida ära ka teose ilmumisaasta, kirjastus ja leheküljenumber. Kirjandis või essees piisab enamasti, kui viidata autorile ja teosele.

18. Sõnavaratöö ja kirjandusmõistete käsitlemine

18.1. Sõnavaratöö

Sõnavara ja kujundliku keelekasutuse arendamine on otseselt seotud valdkonna eesmärgiga kujundada keeleteadlikku ja kirjandust väärtustavat õpilast. Vaese sõnavaraga ei saa olla mõtterikkust ja peamine sõnavara rikastamise viis on lugemine. Selle töö teadvustamine on õpilasele II ja III kooliastmes vajalik, et tekiks motivatsioon tundmatute sõnade tähendust uurida. Uute sõnade aktiivsesse sõnavarasse juurutamiseks ehk nende sügavaks mõistmiseks on vaja kirjutada nii omaloomingulisi tekste kui ka kokkuvõtteid ja ümberjutustusi.

Võõraid sõnu sisaldavaid tekste on soovitatav tunnis koos lugeda ja lugemise ajal sõnade tähendust selgitada ning viidata väljenditele ja fraseoloogismidele, mille tähenduse uurimise peale õpilane iseseisvalt lugedes ei tuleks. Klassis koos lugemist soovitatakse praktiseerida seda rohkem, mida nõrgema klassiga (keelilises mõttes) on tegemist. Sõnade valjusti väljahääldamine aitab neid mälus kinnistada, häälega lugemine on õpilasele mitmeti arendav ja õpetaja saab iga õpilase teksti esitamise võimekust arvestades anda talle lugeda lühemaid või pikemaid lõike. Koos lugemine eeldab õpilastelt keskendumist ja tähelepanu, ühtlasi võimaldab see tunniaega optimaalsemalt kasutada kui individuaalne omas tempos lugemine.

Põhikooli õpilane peab omandama harjumuse tekstis ettetulevaid uusi ja võõraid sõnu vaadata järele sõnaraamatutest, et rikastada oma sõnavara. Sõnavaratöök on kõige vajalikumad veebiallikad Sõnaveeb (<https://sonaveeb.ee>), samuti „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ ja

„Eesti õigekeelsussõnaraamatu“ veebiversioonid. Omaloominguliste tekstide kirjutamist juhendades võiks rõhutada tegelase või olustiku kirjeldamisel detailsuse printsiipi, mis eeldab õpilaselt mitmekesisist sõnakasutust.

Sõnavaratöös on vaja tähelepanu pöörata kirjandusteoste keele- ja kujundikasutusele. Nii võivad õpilased võrrelda eri ajajärkudel, kuid samal teemal kirjutatud luuletuste sõna- ja kujundikasutust. Arusaamani kujundite mitmeti tõlgendatavusest jõutakse paremini õpetaja suunatud ühise arutluse käigus. Luuleteksti poeetika väljendusvahendite uurimine on tegevus, mis on vajalik, et õpilane julgeks oma tõlgendusi pakkuda ja et temast kujuneks leidlik, ennast usaldav, aga ka endas kahtlev lugeja.

Õpilaste tähelepanu tuleb juhtida sellele, et kirjandustekst sisaldab sageli mitmesuguseid sõnavaranähtusi, näiteks arhaisme, historisme, neologisme ja slängisõnu, mis kõik annavad tekstile vajaliku stiilivärvingu. Tänapäeva õpilastel on raske aru saada muistsetest rahvajuttudest, vanasõnadest ja kõnekäändudest, sest need sisaldavad ebaharilikku arhailist sõnavara. Nende tähendust tundma õppides omandab õpilane eeldatavalt uusi teadmisi nii kultuuri kui ka ajaloo kohta.

Eesti keele sõnarikkuse, esmajoones homonüümide, sünonüümide ja fraseoloogia mõistmisele aitavad hästi kaasa rahvapärimslikud sõnamängud, mõistatused, naljandid ja eksperimenteeriv keeleluule. Kõnekäändudega tuleks eraldi tegeleda: õpilased peaksid lugema võimalikult palju muinasjutte, muistendeid ja varasemate perioodide ilukirjandust, et nad rahvalike ja nüüdisaegsete kõnekäändudega kokku puutuks. Ilma kontekstita fraseoloogia tähendust mõista pole võimalik.

18.2. Kirjandusmõistete käsitlemine

Kirjandusteoste üle arutlemiseks, nende analüüsimiseks ja mõistmiseks peab õpilane tundma kirjandusteaduslikku metakeelt, sealhulgas tekstianalüüsi põhimõisteid. Teoste käsitlemiseks vajalikke mõisteid seletatakse üldjuhul õppekirjanduses, õpilase enda seletust ja arusaamist eeldatakse vaid nende mõistete puhul, mis on õppesisus eraldi välja toodud. Õpilane peaks olema suuteline selgetel juhtudel ära tundma klassikalisi kirjandusžanre, mis on nimetatud mõistete plokis, ja mõistma ilukirjanduse põhiliikide eepika, lüürika ja draamatika erinevust.

Tekstianalüüs võib põhikoolis tähendada arvustuse kirjutamist, suulise hinnangu andmist loetud teosele, teksti põhjal kavapunktide koostamist, teksti ülesehituse uuringut, näiteks novelli või

näidendi puhul, aga ka suunatud eesmärkidega analüüsi, näiteks rahvaluule tunnuste leidmist mõne tänapäeva luuletaja loomingus või žanritunnuste tuvastamist mõnes proosa- või draamatekstis. Tekstianalüüs ei tohiks jääda ainult vormiliseks või tehniliseks, vaid eesmärk on vormianalüüsi kaudu jõuda teksti sisu ja tähendusteni. Luuleteksti analüüsis ei tohiks piirduda ainult metafooride või võrdluste otsimisega, vaid tuleks juhtida õpilast nägema, millise poeetilise terviku need loovad.

II kooliastmes peab õpilane oskama seletada ja tekstianalüüsis kasutada järgmisi mõisteid: ajalooline jutustus, epiteet, ilukirjandus, kõnekäänd, luule, metafoor, muinasjutt, muistend, mõistatus, näidend, proosa, pärimus, seiklusjutt, valm, vanasõna, võrdlus.

III kooliastmes on kohustuslik tunda järgmisi mõisteid: algriim, arvustus, ballaad, biograafia, draama, dramaatika, eepika, eepos, haiku, isikustamine, jutustus, komöödia, kordus, kõnekäänd, lõppriim, lüürika, metafoor, muinasjutt, muistend, mõistatus, müüt, novell, ood, parallelism, regivärss, reisikiri, romaan, siire, sonett, žanr, tragöödia, vabavärss, vanasõna.

18.3. Lõiming

Õpilasele tuleb viia arusaam, et keele rikkus ja terminoloogia valdamine tuleb kasuks mis tahes ainevaldkonnas, sest mida suurem on sõnavara, seda täpsemalt ja ilmekamalt saab oma ideid väljendada. Oluline on mõista, et õpilase sõnavara arendavad kõik tekstid, mida ta loeb ka näiteks ajaloo-, bioloogia- või muusikatunnis.

Tavatsetakse lõimida kirjandustekstide sõnavara käsitlus eesti keele teemadega, näiteks leida tekstist kõnekeelseid sõnu ja väljendeid, rahvapäraseid keelendeid ja kõnekäände, mõne valdkonna oskussõnavara, murdesõnu, võõrsõnu, tsitaatsõnu. Kirjandustekstist otsitakse sünonüüme ja antonüüme, aga ka põnevaid liitsõnu ja tuletisi, määrata võib ka sõnaliike. Veel võib tekstist otsida mitmesuguseid leksikaalseid kategooriaid: naljakaid ja tõsiseid sõnu, värve ja helisid edastavaid sõnu, hinnanguid väljendavaid sõnu ja väljendeid.

Kirjandusmõisted kuuluvad ainealasesse oskuskeelde, moodustades metakeele, mis on vajalik aine süsteemsemaks ja teadlikumaks omandamiseks, seega seostub metakeele valdamine laiemalt õpipädevusega. Osad kirjandusmõisted võivad kattuda mõne teise õppeaine terminikasutusega. Näiteks kirjandus- ja ajalooõpetusel on arvestatav mõisteline ühisosa, nagu narratiiv (lugu), aeg ja koht, sündmus, konflikt, peategelane / juhtfiguur, olustik. Nii kirjandus kui ka ajalugu kaaluvad fakte (nt biograafia, reisikiri, ajalooline romaan), kuid tõlgendavad neid

erinevalt. Kirjandust seob kujutava kunsti, muusika, teatri- ja filmikunstiga kujundi mõiste, mis kunstiülese nähtusena kannab endas mõttelist-tundelist ühtsust ning mitmetähenduslikkust.

18.4. Hindamine

Selleks, et õpilane pööraks teadlikult tähelepanu oma sõnavarale, võib omaloominguliste tööde puhul sõnakasutust eraldi hinnata. Kirjalikus töös võib eesmärgiks seada teatud hulga õpitud sõnade, väljendite ja fraseoloogismide kasutamise või näiteks mõne ülekasutatud sõna (olema-verbi) asendamise. Kirjandusteoste analüüsi puhul võib hinnata ka kirjandusmõistete õiget kasutamist.

Uute sõnade omandamist saab lõimida teksti sisu ja probleemide mõistmisega. Sobilik sõnavara kontrollimise vahend on näiteks ristsõna koostamine ja lahendamine. Õpilased võivad neid ise nii koostada kui ka vastastikku lahendada või koostab ristsõna õpetaja ja õpilased lahendavad. Ka kirjandusmõisteid võivad õpilased otsida täherägastikust või kirjutada neid vastustena ristsõnadesse.

19. Kirjutamisoskuse ja loovkirjutamise arendamine

Kirjutamisõpetus on kõikide õppeainete ühisosa, kus tähelepanu tuleb pöörata tekstiloolele. Kirjutamisoskus on osa üldisest suhtluspädevusest, mis hõlmab nelja osaoskust: rääkimist, kirjutamist, lugemist ja kuulamist. Kirjutamine on loov protsess, kus tekst valmib järk-järgult komplekssete tegevuste käigus ning kus õpilane saab kasutada oma varasemaid teadmisi ja neid teksti loomisel uutega seostada. Nüüdisaegse kirjaoskuse põhimõtete kohaselt tuleb väärtustada pigem õpilase enda arvamusi, arusaamu ja tõlgendusi ning julgustada õpilasi neid ka väljendama ja avaldama.

Tekstiloole õpetusega kujundatakse mitmekülgset ja eesmärgistatud eneseväljendusoskust, mille puhul inimene tajub olukorda ja adressaati ning suudab oma mõtteid vajaliku täpsusega ja tekstiliigile (žanrile) omases vormis väljendada ja edastada. II kooliastme lõpus eeldatakse õpilastelt oskust nii õppetöö kui ka elulisel eesmärgil luua kirjalikke tekste, mis on eakohased, vormistatud keeleliselt korrektselt ja lähtuvad suhtlussituatsioonist. Koolikirjutiste üldine eesmärk on arendada kirjaoskust nii, et õpilane tuleks iga päev erinevates olukordades toime vajaminevate tekstidega. Kirjandusõpetus saab toetada mitmete tekstiliikide kirjutamist, nagu mitmesugused loovtööd, kirjad, kirjanidid, arvamused ja lugemissoovitused.

Tekstilooma eeldab, et õpilane tunneb kirjutamisprotsessi käiku, oskab kirjutada eesmärgist lähtuvalt jutustavat, kirjeldavat ja arutlevat teksti, milles on sisukad mõtted ja täpne väljendusviis ning mis järgib sobivat vormistust ja vastab õigekeelsusreeglitele. Mitmesuguste tekstilooma ülesannete kaudu õpib õpilane tundma oma võimeid kirjutaja ja autorina, kujundab oma isikupärast kirjutamisstiili.

Kirjandusõpetus peab võimaldama õpilastele omaloomingulisi, sealhulgas kirjandusteoste, teistele tekstidele ja oma kogemustele ja elamustele tuginevaid kirjutamisülesandeid, selleks et arendada loovust ja mõtlemist ning tuua esile kirjutaja isikupära. Loovkirjutamine puhul on esmatähtsad looja ise ja loomeprotsess. Õppija eesmärk on kirjutamise kaudu iseendale lähemale jõuda, mõista oma tugevusi ja nõrkusi, näha end toimimas erinevates rollides, õppida valikuid tegema. Õpetaja eesmärgistatud tegevus peab õppijat toetama, sisendades temasse usku, et ta on loov kirjutaja.

Loovkirjutamine toetab valdkonnapädevust, mille kohaselt õpilane loob ning esitab eri tüüpi (nii kirjeldavaid, jutustavaid kui ka arutlevaid) ja eri žanris (kiri, päevik, elulugu, tutvustus) tekste, väljendades oma kogemusi ja mõtteid selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult.

19.1. 5.-6. klassis

Õpilastele on jõukohane kirjutada muinasjutt, muistend või päevikusissekanne, kuid selleks on vaja teada nende žanrite tunnuseid. Omaloomingulisi ülesandeid võib olla kahte liiki: nii žanrreeglite või ülesehituslike piirangutega kui ka vormiliste piiranguteta tekstilooma ülesanded. Piiranguks võib olla inspireeriv pealkiri, tegelaste arv, kõikide sõnade algamine sama tähega, ette antud algus- või lõpulause, omadussõna kohustuslikkus iga konkreetse nimisõna ees, kõikide võõrsõnade asendamine omasõnadega, kolme värsireaga luuletus (nt haiku) või etteantud tekstistrateegia (nt kirjeldus või jutustus).

19.2. III kooliastmes

III kooliastmes võib kirjutada kõikvõimalikke omaloomingulisi tekste: kõnekäändude põhjal naljaloo, tegelasele tegevusjuhendi, tekstis toimunud sündmuste eelloo, muudetud vaatepunktiga loo, erinevate teoste peategelaste kohtumisloo, proosa- või luuleteksti dramatiseeringu, tegelase monoloogi või tema eluloo, muudetud žanris teksti (nt luuletuse põhjal kuulutuse, uudisest õudusjutu), repliikidega laiendatud teksti, detailidega laiendatud loo,

võrdlustest või metafooridest tiine teksti, ühest ja samast sündmusest traagilise ja koomilise loo, kirja teose autorile, teostest valitud ja kommenteeritud tsitaatide kogumiku, tsitaadi (moto) alusel kirjandi, tegelase seletuskirja või muud sellist.

Võib ka kirjutada ühe tegelase vabandus-, selgitus- või tänukirja teisele tegelasele või tegelase päevikulehekülje. Väärtuskasvatustlikult kasulik on õpilase enda kogemuste sidumine käsitletava teema või tegelase probleemidega. Arvestada tuleb ka multimodaalsete tekstidega, eesotsas meedia- ja veebitekstidega, mida saab siduda kirjandusõpetusega (nt intervjuu, arvustus, veebipäevik, slaidiesitus, raamatureklaam).

Kirjutatud tekstidel võiks olla mingi praktiline tulem (väärtus), näiteks kui luulekogu käsitletakse, võiks igaühel sündida järk-järgult üks luuletus: need koondatakse kokku, koostatakse raamat, kujundatakse, esitletakse ja kingitakse sõpradele. Omaloomingulisi töid tuleks kindlasti jagada teiste õpilastega, kuid kirjutatud töid võib esitleda ka väljaspool klassiruumi, näiteks kogu koolile, vanematele või virtuaalses ruumis. Kirjutamisülesandeid tehakse ka paaris- ja rühmatööna.

19.3. Lõiming

Kokkuvõtte ja kava koostamine, mis eeldab teksti ülesehituse mõistmist, on vajalik oskus paljude õppeainete puhul, kus tegeletakse ainetekstide lugemise, mõistmise ja koostamisega. Kokkuvõtte kirjutamine on õppeainete üleselt vajalik oskus, sest sunnib õpilast otsustama, mis on tekstis kõrvaline ja mis kõige tähtsam. Kokkuvõtet kirjutades õpitakse kasutama selget ja täpset sõnastust. Oskus kirjutada omasõnalist kokkuvõtet, mis omakorda eeldab refereerimisoskust, teenib referaadi või lühiaurimuse kirjutamise eesmärki, millega õpilane puutub kokku paljudes õppeainetes.

Interdistsiplinaarselt on tekstide kirjutamise oskus oluline õpipädevuse tahk, mida tuleb arendada kõikides õppeainetes ning seda tuleb harjutada eri tüüpi ja eri žanris tekstide lugemise ja kirjutamise kaudu. Kirjutamine mis tahes õppeaines arendab õpilase kriitilist mõtlemist, pannes teda oma õpingutesse panustama ning eri valdkondade vahel, ennekõike inimeste, ideede ja sündmuste vahel seoseid märkama. Tekstitööd ja sellega seotud oskusi mõjutavad esmajoonel iga aineõpetaja seatud eesmärgid.

Loovkirjutamisel kirjandustunnis saab ära kasutada muude õppeainete sisendit, näiteks võib kirjutada luuletusi matemaatika mõistetest või füüsika valemitest, geograafilistest paikadest (nt

limerik) või liikumistehnikatest (nt jooksmine, hüppamine, kõndimine). Poetilisi kirjeldusi võib teha loodusõpetuse teemadel, näiteks maastike (nt mets, soo, rannik) või loodusnähtuste (nt vihm, tuisk, torm) kohta.

19.4. Hindamine

Hinnata võib lühema ilukirjandusliku teksti, näiteks muinasjutu või novelli kava koostamist, järgides kavapunktide ühtsuse põhimõtet. Samuti võib anda ülesande jutustada ümber proosapala kokku lepitud arvu sõnu kasutades, näiteks kaks kolmandikku vähem sõnu, kui oli loetud tekstis. Hinnates tuleks arvestada nii sõnade arvu kui olulise sisu edasi andmise kvaliteeti.

Omaloomingu hindamine on keeruline ja negatiivsetest hinnetest võiks siin pigem loobuda. Kindlaid piiranguid sisaldavate ülesannete puhul saab hinnata seda, kuidas neist on kinni peetud. Täiesti vabavormilise loomingu puhul on soovitatav õpilast tunnustada ja motiveerida – panna positiivne hinne mõne õnnestunud tekstiloomes osa eest, näiteks värvika tegelaste kujutamise, vaimuka dialoogi, isikupärase sõnakasutuse, hästi arendatud süžee, läbimõeldud idee, lugema kutsuva alguslõigu või üllatava lõpu eest.

Arutleva kirjandi puhul hinnatakse üldjuhul nelja aspekti: sisu, õigekirja, stiili ja sõnavara ning ülesehitust. Nii käsitsi kui ka arvutit kirjutatud arutleva kirjandi puhul võib hindamisel arvesse võtta ka vormistusnõudeid, milles on eelnevalt kokku lepitud. Soovitatav on kirjutamisprotsessi eri etappides rakendada kujundavat hindamist. Kokkuvõtva hinde kõrvale peab õpetaja andma sõnalist suunavat tagasisidet, mis juhiks tähelepanu kirjandi õnnestumistele ja puudustele, ent ka jagaks ka soovitusi edaspidiseks kirjutamiseks.

20. Suulised tegevused

Suuline väljendusoskus on seotud suhtluspädevusega, mis hõlmab suutlikkust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada. Suuline eneseväljendus sõltub suhtlussituatsioonist ja vestluspartnerist, see eeldab erinevates olukordades ja erineva publiku jaoks õige keelekasutuse valimist ja sobiliku sõnavara kasutamist. Suulise suhtluse puhul tuleb arvestada konteksti.

Tekstide esitamist saab harjutada nii individuaalselt kui ka rühmas. Tekste võib lugeda erineva tempoga, leida tekstis võimalikke pausikohti, rõhutada erinevaid sõnu, kontrollida oma häälekasutust. Õpilane võib sama lauset/tekstikatkendit esitada erinevalt, näiteks vaikselt, valjult, aeglaselt, kiiresti, pidulikult, murelikult, kahtlevalt. Esitust saab salvestada ning

erinevaid esitusi võrrelda. Valitud tekste saab esitada ka nii, et esineja kujutab ennast ette erinevates situatsioonides, näiteks koolipeol või telesaates.

Õpilane valib talle meeldiva luuletuse, proosateksti või rolliteksti (ta võib teksti ka ise kirjutada) ja õpib selle, kui võimalik, pähe. Eelnevalt on oluline teha tekst selle esitajale tähenduslikuks, midagi niisama pähe õppida ei ole mõttekas. Seejärel esitab õpilane valitud teksti, pöörates tähelepanu näiteks oma diktsioonile, kuuldavusele, sõnade rõhutamisele, pauside kasutamisele, esitamise tempole. Teksti esitamisega seotud stressiolukorda klassis kujundada ei tasu.

Rühmatöö vormis võivad õpilased koostada näiteks luulekava, millesse valivad ühe või mitme luuletaja samal teemal luuletusi, valides oma kavale ka taustamuusika, ning esitavad selle klassile tunnis või mõnel kooliüritusel. Kava võib ka salvestada ning seda hiljem koos analüüsida. Teksti suuliseks esitamiseks pakub võimalusi ka alusteksti (nt jutu, luuletuse, uudise) põhjal dramatiseeringu koostamine ja esitamine või õpilaste enda kirjutatud näidendi (nt sotsiodraama stseeni, tegelastevahelise dialoogi) esitamine. Esitamiseks võivad õpilased õpetaja juhendamisel valida ka mõne näidendi või selle katkendi.

Klassis või koolis võib korraldada ka tekstide esitamise võistlusi (anekdoodid, muistendid, luuletused jne) või teha kirjandussaate, kus õpilased kehastuvad näiteks eri maade kirjanikeks, kes esitavad oma tekste, või siis hoopis teoste tegelasteks, kes omavahel vestlevad.

Jutustamine on üks tekstiarenduse tüüpe. Selle aluseks on sündmused, mis järgnevad üksteisele süžeeliselt ning olulisel kohal on sündmusi juhtivad tegelased. Lugude jutustamine on oluline tegevus, mida kirjanduse tundides harjutada. Jutustamine on oluline oskus mitte ainult elukogemuste mõistmisel ja nendega toimetulekul, vaid ka suulise väljendusoskuse arendamisel ja kujutlusvõime treenimisel. Pealegi toimib lugude jutustamine mälu arendamise meetodina. Jutustamine kui õppemeetod võimaldab õpilaste tunnetel, probleemidel ja küsimustel esile tõusta. Nii fantaasial kui ka reaalsel elul põhinevad lood aitavad õpilastel areneda nii vaimselt kui ka emotsionaalselt. Kirjandusteoste tegelaste lood pakuvad teist vaatepunkti, vahendades võõrast kogemust, mis võimaldab õpilastel kõrvutada ennast tegelastega ning samal ajal võrrelda kirjanduslikku ja reaalsel elu. Erinevad lood pakuvad praktilisi õppetunde eluks, avades põhjus-tagajärg-seoseid ja näidates sündmuste loogikat. Lugude mõistmine tugineb inimeste kujutlusvõimele, mis hõlmab võimet mõista kuuldu nii sõnumina kui ka kogeda emotsioonina. Kirjandustundides võib õpilane jutustada kuuldu, nähtu, läbielatu ja loetu põhjal, samuti piltteksti, sündmuse või etteantud teema põhjal. Loomingulisuse arendamiseks võib lasta õpilastel jutustada ka vabalt välja mõeldud

fantaasialugu. Jutustamisoskuse arendamisel on abiks ka nii jutukuubikud, piltide komplektid kui ka erinevad lauamängud.

Tegevusi jutustamisoskuse arendamiseks:

- 1) Tekstilähedane jutustamine. Õpilane kirjutab lugemise ajal või järel loo sisu kohta märksõnu, teeb loetu kohta joonistusi, skeeme jms ning jutustab nende põhjal oma sõnadega teksti ümber.
- 2) Aheljutustamine. Õpilased jutustavad loetud loo ümber nii, et üks õpilane ütleb ühe lause selle kohta, mis toimub edasi ning iga järgmine õpilane lisab ühe lause, kuni viimane lõpetab loo. Õpilased võivad aheljutustamist kasutades ka oma loo luua, seda viisil, kus üks õpilane alustab lausega ja iga järgmine lisab oma lause, kuni viimane õpilane oma lausega selle lõpetab.
- 3) Kava põhjal jutustamine. Õpilane mõtleb välja loo ja paneb selle kavapunktidenä kirja, seejärel jutustab oma loo kava põhjal klassikaaslastele või rühmakaaslastele ümber. Õpilane võib loo jutustada ka kaasõpilase koostatud kavapunktide järgi.
- 4) Ümbersõnastamine. Õpilane jutustab loetud või kuulnud loo oma sõnadega lühidalt või pikemalt kaasõpilasele või rühmakaaslastele edasi. Õpilane võib oma loo näiteks ümber jutustada ka nii, et selles oleks võimalikult vähe originaalteksti sõnu, aga mõte peaks jääma samaks.
- 5) Vaatepunkti muutmine. Õpilane jutustab loo ühe (kõrval)tegelase silme läbi klassikaaslastele või rühmas edasi või kehastub kellekski, kes oleks nagu sündmustest ise osa võtnud, rääkides sellest, mida ta teeks, tunneks, räägiks.
- 6) Loo täiendamine. Õpilane täiendab loetud või jutustatud lugu, lisades sellesse sündmusi, tegelasi, kirjeldusi. Õpilane võib jutustada sündmustest, mis toimusid enne loo algust, ning rääkida ka sellest, mis saab edasi. Õpilane võib lugu (nt klassiekskursioonist) täiendada või muuta vastavalt sellele, kellele ta lugu jutustab (nt klassikaaslastele, kes ei osalenud ekskursioonil, sõbrale, kes käib teises koolis, vanematele).
- 7) Oma lugude jutustamine. Õpilased jutustavad kordamööda näiteks iga tunni alguses või lõpus ühe jutustaja jaoks olulise loo. Pärast jutustamist põhjendab jutustaja oma valikut või vastab kuulajate küsimustele. Õpilased võivad jutustada lugusid oma pere traditsioonidest, vaba aja tegevustest, suhetest jne ning need lood võivad olla inspireeritud ka tundides käsitletud teemadest ja tekstidest.
- 8) Visuaalse materjali põhjal jutustamine. Õpilane jutustab lugusid näiteks õpiku illustratsioonide põhjal või enda ümber nähtud objektidest. Jutustamiseks pakuvad

võimalusi ka õpilasele tähenduslik pildimaterjal või siis tühjade jutumullidega koomiksid.

Arutlemine. Põhikooli õpilasel peab olema kirjanduse tunnis võimalus arutleda loetu üle ning ta peab saama teistele loetust oma seisukohast lähtuvalt rääkida. Ta peab kuulma ka seda, mida ja kuidas kaasõpilased loevad ning nii on õpilasel võimalus kujundada uusi ideid ja arusaamu maailmast. Arutelu õpilase ja õpetaja vahelise dialoogina võimaldab vahetada tekkinud mõtteid loetud teksti kohta ja väljendada esile kerkinud tundeid, elamusi ja muljeid. Arutelus saab õpetaja kujundada õpilase huvi lugemise vastu ning avardada tema arusaamist kirjandusest üldiselt. Arutelu klassis ei peaks meenutama ülekuulamist, see peab olema läbimõeldud ja struktureeritud.

Arutelu kasutamine kirjanduse tunnis toetab käsitletavate tekstide põhjalikumalt läbitöötamist ja arendab iseseisva mõtlemise oskusi. Arutelu käigus tulevad esile erinevad seisukohad ning õpilased õpivad erinevusi aktsepteerima, kujundades nii ka oma empaatiavõimet. Arutelu aitab õpilasel märgata ka isiklikumat seotust teemaga ning selle käigus õpib ta oma seisukohti selgelt sõnastama ja väljendama. Lisaks eelnevale arendatakse protsessis kuulamisoskust.

Arutelu rühmatöö vormis arendab suhtlemisoskust, aidates kaasa paljude oskuste ja pädevuste kujunemisele. Õpilasel on võimalus väljendada oma arvamusi ja seisukohti ning tõestada oma väiteid. Lisaks saab ta tunnustada kaasõpilaste mõtteid, aga neid ka ümber sõnastada ja selgitusi paluda. Vältima peaks arutelu monopoliseerimist ja mõne õpilase domineerimist, kaasates arutellu ka vaiksemaid õpilasi. Rühmatöös osalejatel on võimalik reflekteerida omaenda väärtusi ja suhtumisi, võrrelda neid klassikaaslaste omadega ning vajadusel oma seisukohti korrigeerida. Rühmas tegutsemine aitab kujundada ühistunnet ja teha koostööd.

Terviktekstide lugemisel ja analüüsimisel kasutatakse ülesandeid, kus igal õpilasel on võimalus ja kohustus oma arvamust avaldada. Mõistlik on anda õpilastele ooteaega, suunata neid oma mõtteid märksõnade abil kirja panema, vahetada oma mõtteid esmalt paarilisega ja alles seejärel liikuda tasapisi klassi ühisaruteluni.

Arutlusoskuse arendamiseks on soovitatav lugeda ka eri žanris kirjutatud kvaliteetseid eakohaseid meediatekste, eeskätt arvamusalugusid, mille põhjal õpilane saab nii argumenteerida ja oma arvamust väljendada kui ka järgida hästi kirjutatud arutluse eeskuju. Arutlusoskust arendab ka see, kui õpilane leiab loetud teosest tsitaate, tõlgendab neid, sõnastab oma arvamuse ja põhjendab seda. Pärast teose lugemist võib vestlusringis arutleda õpetaja koostatud

ülesannete alusel teose probleemi olemuse-põhjuse-tagajärje-lahenduse seoste üle, teha järeldusi ja avaldada argumenteeritud arvamusi.

Ettekandeid tehes õpivad õpilased oma ideid ja mõtteid teistega jagama. Ettekande teemasid võib leida igast loetud tekstist ning arendada tuleb ka kehakeele valitsemist, auditooriumitunnetust ja teema fokuseerimist. Suulisele ettekandele võib järgneda rühmaarutelu. Kaasõpilased esitavad küsimusi, vaieldakse ja vahetatakse mõtteid. Tähelepanu tuleb pöörata ettekande nõuetele (sh ülesehitus, aeg, esinemisoscused) ja kuulajate kaasamisele. Lõpus peaks olema küsimuste esitamise võimalus, mis loob kuulajatele kohustuse kaasa mõelda ja ettekande tegijatele vastutuse oma mõtteid põhjendada. Õpilased võivad teha ka individuaalseid ettekandeid näiteks oma kultuurikogemuse põhjal.

20.1. Lõiming

Erinevat liiki tekstide esitamine kirjandustundides aitab kaasa õppekava üldpädevuste kujundamisele, millest kesksel kohal on enesemääratluspädevus (sh suutlikkus mõista iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades), õpipädevus (sh suutlikkus planeerida oma õppimist ja seda plaani järgida, analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust), suhtluspädevus (sh suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada), ettevõtlikkuspädevus (sh suutlikkus seada eesmärged ja neid ellu viia). Läbivate teemade käsitlemise fookus on sellel, milline on esitamiseks valitud tekstide temaatika.

Suulised õpitegevused moodustavad kõikide õppeainete ühisosa. Selget ja asjakohast eneseväljendust nii suulises kui ka kirjalikus vormis peab õpilane järgima kõiki aineid õppides. Suulise eneseväljenduse oskusi tuleb õpilasel näidata kas individuaalselt, paaris- või rühmatöös. Mitmetes õppeainetes (nt ajalugu, ühiskonnaõpetus) eeldatakse suulist arutelu, oma ja teiste arvamusega arvestamist, koostööd rühmas. Kindlas žanris teksti esitamisse võivad panustada ka teised õppeained, näiteks dramatiseeringu esitamiseks võib kujundada vajaliku ruumi (kunst), kavandada kostüümid (käsitöö), valmistada dekoratsioonid (tehnoloogiaõpetus), luua helikujundus (muusika). Suuliste tegevuste osas võib kirjandusõpetust lõimida veel loodusainetega (nt looduses toimuvast jutustamine, loodusnähtuste või -objektide kirjeldamine), ajaloo ja ühiskonnaõpetusega (nt tõsielusündmustest jutustamine), kunstiainetega (nt pildi, illustratsiooni või foto põhjal jutustamine).

Arutlemine kuuldu, nähtu või loetu üle, järelduste tegemine ja seoste leidmine on kirjandustunnis olulisel kohal ning kujundab erinevaid üldpädevusi, näiteks kultuuri- ja väärtuspädevust (mh suutlikkust hinnata inimsuhteid, teadvustada oma väärtushinnanguid ja arvestada nendega otsuste langetamisel; olla salliv ja koostööaldis ning panustada ühiste eesmärkide saavutamisse), sotsiaalset ja kodanikupädevust (oskust teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel); enesemääratluspädevust (suutlikkust mõista ja hinnata adekvaatselt oma nõrku ja tugevaid külgi, arvestada oma võimeid ja võimalusi); õpipädevust (seostada omandatud teadmisi varem õpituga); suhtluspädevust (suutlikkust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt emakeeles väljendada); digipädevust (kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid).

Arutlusoskus on oluline kõigis põhikooli õppeainetes. Lõiminguvõimalusi saab leida näiteks eesti keelega, kus õpilane peab arutledes jälgima ka korrektset keelekasutust. Ajalooliste jutustuste lugemine ja nende üle arutlemine toetab näiteks ajaloosündmuste mõistmist, aga ka ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Väärtushoiakute ja kõlblusküsimuste üle arutlemine mõne noorteromaani põhjal kujundab olulise ühisosa ühiskonnaõpetusega. Suulise ettekande puhul peab õpilane samuti järgima sobivat keelekasutust ja hea esinemise tavasid.

20.2. Hindamine

Õpilase tekstiesituse hindamisele peab eelneva piisaval määral harjutamist. Õpilase individuaalset esitust saab hinnata eelnevalt koostatud hindamismudel alusel õpetaja, aga seda võivad teha ka kaasõpilased. Klassikaaslase esituse kohta võivad õpilased kirjutada hindamismudeli põhjal ka lühikese kirjaliku analüüsi.

Jutustamisoskuse hindamiseks võivad õpilased kas individuaalselt või rühmatööna analüüsida kellegi loo vastavust esitatud kriteeriumitele ning seejärel kirjutada oma loo. Kriteeriumid, sealhulgas hindamismudeli võib õpetaja koostada koos õpilastega. Õpilased võivad oma loo esitada kas individuaalselt või rühmatöö vormis ning kaasõpilastel on võimalus seda hinnata ja/või anda tagasisidet.

Arutlemisoskuse hindamiseks võib kasutada erinevaid ülesandeid, mis aitavad õpilastel näidata oma analüüsioskusi ja omavahelist suhtlemisvalmidust. Hinnata saab individuaalseid, paaris- ja rühmatöö ülesandeid. Eelnevalt peaks olema kokku lepitud hindamiskriteeriumid. Hindamisel võib arvesse võtta õpilase aktiivsust aruteluprotsessis, oskust kuulata kaasõpilasi

ning põhjendada oma seisukohti, paaris- või rühmatöö puhul ka koostööd kaasõpilastega. Ettekande hindamisel võib arvestada nii ettekande ülesehitust ja keelekasutust kui ka esineja oskust vastata küsimustele ja kaitsta oma seisukohti.

21. Draamatekstide käsitlemine ja draamaõpetus

Draamatika on eepika ja lüürika kõrval üks ilukirjanduse põhiliike. Draamateksti esitamise eesmärkidest lähtudes oleks selle käsitlemiseks kõige otstarbekam alustadagi teksti lugemisest osalistega, seejärel liikuda teksti analüüsi juurde ja lõpuks lugeda uuesti osalistega. Näitekirjanduse lugemine osalistega tekitab õpilastes elevust, kuna see kaasab neid aktiivselt ja pakub mänguvõimalust. Õpilastel on kergem tekstist aru saada, kui nad tunnevad draamateksti kirjutamata reegleid: tegelaste dialoog on kirja pandud nii, et tegelase ütlus ehk repliik märgitakse tema nime taha pärast koolonit ja et remargid kirjutatakse tavaliselt kursiivkirjas sulgudesse. Remarkide ülesanne on kirjeldada lavalist tegevust või lavakujundust, täpsustada, millise hääletooniga või kuidas tegelane mingit repliiki ütleb. Draamateksti käsitlemise juurde peaks kuuluma ühe etenduse vaatamine teatris ja selle analüüs. Draamakirjanduse tüvitekstidest on soovitatav põhikooli vanemas astmes käsitleda kaht näidendit: August Kitzbergi tragöödiat “Libahunt” ja Eduard Vilde komöödiat “Pisuhänd”.

Draamakirjanduse käsitlemisel tuleks kasutada erinevaid meetodeid: teksti esitamist (osalistega lugemist), professionaalsete näitlejate esitatud teatrietenduse jälgimist või kuuldemängu kuulamist, etenduse analüüsi, aga ka õpilaste endi dramatiseeringuid mõne luule- või proosateose põhjal ja draamastseenide lavastamist. Teksti esitamisel tuleks pöörata tähelepanu diktsioonile, sobiva tempo, hääletugevuse ja intonatsiooni valikule. Teksti esitamisele peaks järgnema eneserefleksioon, kus õpilane hindab esmalt ise, kuidas ta ülesandega toime tuli, ja teiste õpilaste tagasiside, mille käigus õpitakse jagama heatahtlikku, konstruktiivset kriitikat ja seda ka tänulikult vastu võtma.

21.1. 5.-6. klassis

5.–6. klassi õpilasel tuleb lugeda ja esitada draamatekste ja tekstikatkendeid ning arutleda tekstis käsitletud teemade ja probleemide üle. Tegelasanalüüs hõlmab selles vanuseastmes eeskätt tegelaste iseloomustamist (sh päritolu, välimus, mõtted, tunded, iseloom ja käitumine), nende võrdlemist, aga ka tegelassuhete kirjeldamist ja tegelase käitumisele hinnangu andmist. Õpilane oskab sõnastada draama teema ja mõtte. Draama sündmustiku puhul määratleb õpilane

sündmuste toimumise aja ja koha, järjestab loo sündmused ajaliselt või koostab kava, mis võtab arvesse tegevustiku olulisi sündmusi. Õpilane leiab teosest sobivaid näiteid ja tsitaate, seostab sündmusi, konflikte ja tegelasi oma kogemuste ja hetkel päevakohaste teemadega.

21.2. III kooliastmes

7.–9. klassi õpilasel tuleb lugeda ja esitada draamatekste ja tekstikatkendeid ning arutleda tekstis käsitletud teemade ja probleemide üle. Tegelasanalüüs hõlmab eeskätt tegelaste iseloomustamist, aga ka tegelassuhete kirjeldamist, tegelaste, aga võimalusel ka draamateksti ja selle põhjal valminud lavastuse omavahelist võrdlemist, neile lugejapoolse hinnangu andmist ning järelduste tegemist. Õpilane määratleb draama pea- ja kõrvaltegelased ning jälgib tegelaste ja nendevaheliste suhete muutumist. Draama sündmustiku puhul määratleb õpilane sündmuste toimumise aja ja koha, järjestab loo sündmused. Draamateksti analüüsis kasutab õpilane järgmisi mõisteid: dialoog, etendus, lavastus, monoloog, tragöödia, komöödia, draama, karakter, remark, repliik, roll, stseen, vaatus (konflikt, intriig, pinge). Õpilane leiab teosest sobivaid näiteid ja tsitaate, seostab sündmusi, konflikte ja tegelasi oma kogemuste ja hetkel aktuaalsete teemadega.

21.3. Lõiming

Näitekirjanduse käsitlemine võimaldab loomulikult moel lõimingut paljude teiste ainetega. Eelkõige seostub draamaanalüüs eesti keele teemadega. Kuna teatrikunst ühendab endas erinevaid kunstiliike – kirjandust, muusikat, kujutavat kunsti, tantsu, tänapäeval ka video- ja filmikunsti –, siis on näitekirjanduse käsitlemisel paratamatult kaasata ka need kunstiliigid.

Draamameetoditega arendatakse eelkõige enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata adekvaatselt oma nõrku ja tugevaid külgi ning arvestada oma võimeid ja võimalusi. Ühtlasi arendatakse kultuuri- ja väärtuspädevust – suutlikkust hinnata inimsuhteid, teadvustada oma väärtushinnanguid ja arvestada nendega otsuste langetamisel; olla salliv ja koostööaldis ning panustada ühiste eesmärkide saavutamisse. Kuna teater on alati kollektiivne kunst, siis toetab draamametoodika tugevalt sotsiaalset ja kodanikupädevust – oskust teha koostööd teiste inimestega, aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada nendega koostöö tegemisel.

21.4. Hindamine

Draamateksti analüüsisist juhinduvate õpitulemuste saavutamiseks põhikooli II ja III kooliastmes peab õpetaja lähtuma draamateksti põhieesmärgist – see on kirjutatud ettekandmiseks laval. Seega võiks hinnatavate ülesannete hulka kuuluma tegevusi ja ülesandeid, mis on seotud draamateksti esitusega.

Enne esituse hindamist tuleks arutada ka väärtusküsimusi – milliseid väärtusi draama esile tõstab või kaitseb ehk teisisõnu, mis on draama idee. Tähtis on, et õpilastel kujuneks arusaam draamatekstist kui tervikust, mille kõik osad dialoogist rekvisiitideni on ühe eesmärgi – idee välja toomise teenistuses. Väärtuste käsitlemisel peab õpetaja aktsepteerima arvamuste paljusust, sest klassikalistes draamades ongi rohkem kui üks idee. Draamateksti analüüsil põhjalikumaid vastuseid andnud õpilasi võib samuti positiivse hindega tunnustada, nõrgemaid on soovitav mitte hinnata, et nad ei kaotaks julgust edaspidi oma seisukohti esitada.

Esituse puhul ei pea hindama näitlejameisterlikkust, kuigi silmapaistvate esituste puhul võib seda muidugi teha. Peamiselt peaks tähelepanu pöörama selgele diktsioonile, õigest valitud hääletugevusele, intonatsioonile ja kõne tempole, põhjendatud rõhuasetustele repliikides ja dialoogipartneriga arvestamisele, sest teater on kollektiivne kunst.

Hindelise ositi lugemise puhul pole oluline teksti pähe õppida, sest selle unustamise kartus võib tekitada ärevust, mis takistab lugemast oma osa parimal võimalikul moel. Hinde võib panna kas kõigile osalistele, ainult peategelasele või suuremamahulise teksti esitajatele. Mõnes näidendis on remarkidel väga oluline roll, sel juhul on asjakohane hinnata ka remarkide lugejat.

22. Rahvaluule žanrid ja tänapäeva pärimus

Kultuur põhineb kollektiivsel mälul ning on seotud põlvest põlve edasi antavate teadmiste, oskuste, kommete ja tavadega, mis on kogukondadele nii varasemas kui ka praeguses ajas olulised. Kultuur kujuneb, püsib ja levib kommunikatsiooniprotsessis ning talle on omane pidev muutumine. Traditsiooniliste kultuurinähtuste kõrvale tekivad aja jooksul uued väljendusviisid ja tähendused, varasema kultuurikihi kõrvale asetuvad nüüdisaegsed, sageli vastanduvad ilmingud.

Rahvaluule ehk suulise pärimuse väljendusvormide hulka kuuluvad nii varasemate aegade vaimne rahvalooming, mida uurib folkloristika, kui ka esemeline rahvalooming, mida uurib etnograafia. Laiemas tähenduses kuuluvad rahvaluule hulka näiteks laulud, jutud, vanasõnad,

mõistatused, ütlused, salmid, uskumused, kombed, rahvamuusika, rahvatantsud ja mängud. Kitsamas tähenduses peetakse rahvaluuleks rahva sõnaloomingut, näiteks rahvalaule (regivärss, riimiline rahvalaul), rahvajutte (muinasjutt, muistend, naljand, pajatus) ja lühivorme (mõistatus, vanasõna ja kõnekäänd). Folkloorižanri all tuleb mõista suhteliselt püsivat, esituses korduvat vormi, mis erineb teistest kunstilise väljenduslaadi, tähendusliku sisu ning funktsiooni poolest (Valk 2005: 29).

Rahvaluule (folkloori) väljendusvormidest tutvub põhikooli õpilane nii traditsiooniliste kui ka tänapäevaste žanritega. Rahvaluulet õpetades on oluline anda õpilasele võimalus märgata olukordi ja kohti, kus ta ise on kogenud ja kasutanud pärimuse mõnda vormi. Käsitledes rahvaluule teemasid kirjandustundides, võib julgustada õpilasi kasutama pärimuslikke žanre ja nende sisu tekstiloomes. Vanema või uuema pärimuse näitmaterjali andmebaasidest otsides tekib õpilasel võimalus materjali avastada ja valida ning seda oma tekstides loovalt kasutada. Kindlasti on õpilasel lihtsam märgata ja kirjeldada neid rahvaluulenähtusi, mida ta nüüdiskultuuris ise autentsetena kogeb ja mis temas vahetuid tundeid tekitavad. Just kogemisest ja omaenda kogemuse reflekteerimisest tuleks rahvaluule õpetamisel laiemalt lähtuda.

Kultuurisündmused loovad ühtekuuluvustunnet, kujundavad põlvkondlikku ja rahvuslikku identiteeti. Kohaliku kultuuri teadvustamine on võimalik, kui tutvuda kooli- ja kodukandi pärimusega ning osaleda kultuuri- ja kirjandusüritustel. Oluline on jõuda selleni, et õpilane väärtustab nii paikkondlikku kui ka kogu Eestit ühendavat eripärast paljutahulist kultuuri, kuid leiab seejuures kontakti ka oma lähedaste ja koduümbrusega. Tähtis on suhtlus vanemate põlvkondadega, nende mälestusjuttude kuulamine ja kogumine.

Rahvaluule õpetamisel tuleb kindlasti kasutada rahvaluule andmebaase. Seejuures on oluline eristada seda, et ühelt poolt on olemas folkloor, mis levib neti teel (on väga kiiresti muutuv ja levib mastaapselt paljudes eri vormides), ja teiselt poolt on rahvaluule andmebaasid, mis sisaldavad rahvaluule hoiupaigana varem või nüüdisajal kogutud folkloori.

22.1. Lõiming

Tutvutakse kodukoha ajaloo, sealhulgas muistsete objektidega. Loetakse, jutustatakse ja luuakse tekke- ja kohamuistendeid objektidest, mis on kodukandis tähenduslikud. Muistenditest võib koostada kogumiku või koostöös kunstiõpetusega neid fotode või joonistustega illustreerida. Kunstiõpetuses sobib näiteks visualiseerida mõnda linna- või maaolustikuga seotud olulist paika ja kirjutada pildi juurde kunstmuistend või linnalegend. Kunstis või infotehnoloogias saab luua naljandite ja anekdootide põhjal koomikseid.

Tekkemuistendid on seotud tegelike maastikega ja kohamuistendite seos nüüdisaja paikadega võimaldab otsida koostöös geograafiaga paiku vanadelt ja uutelt kaartidelt, koostada ise kaarte ja võrrelda eri aegade kaarte ning maastikukirjeldusi. Geograafiatundides võib tutvuda ka Maa-ameti kaardirakenduse võimalustega kodukoha pärandi uurimisel.

Pärimusega seotud muusikaga tutvumine ja selle kogemine on lõimitav muusikaõpetusega. Rahvaluule lühivorme leidub omakorda paljudes lauludes, mida võib samuti muusikatundides kuulata. Eesti Pärimusmuusika Keskuse audio- ja videofailid koos töölehtedega annavad lõimimisideid näiteks rahvalaulu, rahvakalendri tähtpäevade ja rahvajuttudega seonduva käsitlemiseks eesti keele, kirjanduse, ühiskonnaõpetuse, geograafia, ajaloo, inimese- ja ühiskonnaõpetuse ning muusikaõpetuse tundides.

Eesti keele osaoskuste harjutamiseks võib pärimuslugusid kavastada ja kavapunktide toel jutustada. Muusikatunnis kuulatavaid ja lauldavaid murdekeelseid regilaule võib eesti keele tunnis tõlkida. Oma kodu- ja koolipaiga kultuuriga seotud paiku võib tutvustada ja vahendada ka võõrkeele tundides.

22.2. Hindamine

Võimalusel tuleks hinnata ülesannete eri etappe: loetud teksti põhjal küsimustele vastamist ja nende üle arutlemist, tööd eri žanris tekstidega, raporti kirjutamist kultuuriüritusel osalemise kohta, teemaalbumi koostamist, muistendi ja muinasjutu kirjutamist ja ettekandmist, kodukandi pärimusest või mõnest tänapäeva folkloorižanrist lühiuurimuse või referaadi koostamist.

23. Luuleteksti käsitlemine

Luule käsitlemine lähtub kolmest põhiküsimusest:

- 1) Kuidas luule abil arendada ja kõigekülgsemalt kujundada noort inimest?
- 2) Kuidas alati ja läbivalt lähtuda õpilasest, aidata tal oma hääle kuuldavale tuua, arvestada tema argipäeva, varasemate kogemuste, isiklike suhete, mälestuste, probleemide, väljakutsete ja lugemusega?
- 3) Kuidas muuta luule kui kõige intensiivsem keelega suhestumise viis õpilasele tähenduslikuks?

Traditsiooniliselt jaotatakse luule kaheks: ühel pool on lüüriline luule, mis väljendab lausuja tundeid ja emotsioone, teisel pool eepiline luule, mille pärisosaks on jutustus. Nende kahe vahele paigutub lüroepika, mis kätkeb nii sisekaemust kui ka jutustaja vahendatud lugu. Lüürika on monoloog värssides. Lüürika pole niivõrd see, mida ta ütleb, vaid pigem see, mida ta ainulise lugejaga teeb. Just luule puhul tuleb esile ilukirjanduse tuum: see, mida väljendatakse, on eristamatu sellest, kuidas seda tehakse. Luuletus on omamoodi rituaal, selle eri osad on paranoiliselt kokku seotud erisuguste kõla-, kõne- ja lausekujunditega. See kõik loob aga pinnase selleks, et lugeja haarab minapositsiooni, lugedes oleme just kui ise kõigele tunnistajaks, me oleme ise need, kes seda luuletust lausuvad.

Tähenduslikkuseni jõudmiseks tuleb võtta aega. Kui õppimine on aeglane protsess, siis poeetilisse aegruumi sukeldumine on suisa üliaeglane: kogemust ja arengut ei saa forsseerida, õpilasel ei saa nõuda kiiremat arengut, kui ta selleks on võimeline. Lõppeks on iga kirjandusõpetaja üheks eesmärgiks ju luulelugemise harjumuse kujundamine. Viimane on seotud omakorda pingutuse ja süvenemisega, sest huvi ja mõistmine on süvenemise tulemused. Nii ei ole mõtet käsitleda ühes tunnis pealiskaudselt paljusid luuletusi, sest õpilasel ei ole aega luua nendega läbitunnetatud ja tähenduslikke seoseid, eelistada tuleks ühe luuletuse põhjalikku ja sügavat, järk-järgult keerukamaks minevat käsitlust.

Tekstikeskse emakeeleõpetuse ja ka luuletuse käsitlemise aluseks võiks pidada sügava mõistmise kontseptsiooni, mis lähtub asjaolust, et mõistmine ja teadmine eeldavad kontseptuaalsete ja abstraktsete teadmiste kinnistamist ning laiendamist. Kõik algab arusaamast, et lähtuma peab õpilasest, liikuda tuleb samm-sammult, sügav mõistmine võtab kaua aega ja nõuab süvenemist ning pidevat pingutust. Selleks, et aidata õpilasel jõuda oma häälele, on tarvis kujundada toetav õpikeskkond, kus palju aega kulutatakse lugemisele, seatakse tegelikke, praktilisi eesmärke, aidatakse üksteisel luua seoseid varasemate teadmiste

ja isikliku kogemusega, lugemisprotsessi vältel kirjutatakse eri liiki tekste, rakendatakse eri õpi- ja lugemisstrateegiaid, liigutakse poeetilises aegruumis ühiselt koos klassiga, tehakse pidevalt pause ja reflekteeritakse, meenutatakse tehtut.

Luuletuse aegruumi sukeldumiseks peab õpilane tundma, et ta on oodatud ja vajalik. Selleks tuleks luuletusele läheneda võimalikult palju õpilase vaatenurgast, arvestada tema isiksust, ta peaks julgema eksida, kartmata, et tuleb kohe jõuda õige või väärt vastuseni. Seetõttu võiks õpetajat huvitada iga õpilase mõtted – kõik õpilased on rikkaliku ja ainukordse kogemusega inimesed, kelle ideid ja mõtteid, käitumist (rääkimata õpilasest endast) ei tohiks halvustada. See loob pinnase, et õpilane on valmis luuletusega intiimselt tegutsema. Enamgi veel, just selle ainukordse kogemuse pinnalt võiks iga õpilane jõuda ainukordse arusaamani luuletusest.

Selleks, et õpilasel tekiks tunne, et ta saab hakkama, tuleks luuletuse käsitlemine jaotada etappideks, liikuda samm-sammult keerukamas, üha sügavamale. Õpilased võiksid teada, mida nad luuletusega tegema peavad, millele keskenduma: õpilaselt ei saa nõuda luuletuse tõlgendamist, vastust, kui ta ei peagi olema veel selleni jõudnud. Seega peaks õpetaja olema kogu protsessi vältel õpilase jaoks olemas, toetama teda, soovima teda aidata ja õpilane peaks seda ka tunnetama. Õpilasel peaksid olema konkreetsed tööriistad, võtted, mille abil luuletuse aegruumi sukelduda, teha see enda jaoks tähenduslikuks. Iga tõlgendus või mõte luuletuse kohta on väärtuslik ning nõuab kaasõpilaste või õpetaja peegeldust. Tagasi- ning edasiside peaks olema asjakohane, täpne edasiviiv. See nõuab, et luuletuse käsitlemisel tehakse pause, reflekteeritakse. Nii on ka võimalus, et õpilane ei vaatle teksti ühe staatilise terviku, vaid sisemiselt paljuse organismina.

Luuletuse käsitlemisel väärtustada iga õpilase eripära ja olemust, sest kus mujal kui luules võiks viia see teksti enda rikastamiseni. Selleks võiks anda õpilasele aega, liikuda õpilasele sobivas tempos, et oleks võimalik katsetada, proovida, leiutada. Oluline on õpilast läbivalt toetada: lähtuda tema olemasolevatest teadmistest, oskustest, huvidest ja kogemustest; arvestada õpieelistusi, väärtustada loovat mõtlemist, julgustada katsetama. Õpetajal ei tasu suunata õppeprotsessi või arutelusid kindlas suunas, vaid lähtuda õpilaste avastustest, toetada neid ja suunata liikuma järk-järgult sügavamale. Ülioluline on seejuures, et õpitegevused oleksid õpilasele tähenduslikud, väärtuslikud. Õpilasel võiks luuletuse käsitlemise protsessi vältel olla võimalus langetada pidevalt ka valikuid, mis oleksid mõtestatud, läbikaalutud.

Õpetaja peaks õpilasele pakkuma eriilmelist luulet, juhendama teda kogu lugemisprotsessi vältel, et oleks võimalik jõuda järk-järgult üha sügavamale poeetilisse aegruumi ja samm-

sammult keerukamate tekstideni. See nõuab lugemisprotsessi vältel pidevat tagasi- ja edasisidestamist, suunamist, toestamist, et õpilane teaks, kuhu käimasoleva protsessiga tuleks jõuda ja mis on selleks järgmised sammud. Tarvilik on eri tööriistade pakkumine, mis võimaldaks liikuda sügavamale. Mõtestatud õppeprotsessi puhul peaks õpilane jõudma alati sügavamale, kui ta oleks selleks iseseisvalt suuteline. Seetõttu ei saa õpitegevused ja käsitletavat luuletused olla kunagi liiga keerulised ega liiga lihtsad. Kuivõrd luule on ühtaegu nii isiklik kui ka üldine, on tarvis õpilast alati ka individuaalselt toetada.

23.1. Lõiming

Arvestades lüürikal omaseid tunnuseid, võimaldab luule horisontaalset lõimingut kõikide ainetega. Kindlasti peaks kogu luuleõpetus käima käsikäes eesti keelega: iga luuletus sisaldab lõputult keelelist informatsiooni, ei leidu ühtegi keeleteemat, mida ei saaks luuletuste abil käsitleda. Luule võimaldab mõtestada, mida üks või teine keeleteoiming endast kujutab, mis juhtub mõnd normi või normingut raputades.

Mõistlik oleks lõimida luuleõpetust võõrkeeltega. Näiteks kui võõrkeeletunnis loetakse luuletust, tuleks seda põhjalikumalt käsitleda ka kirjandustunnis. Ja vastupidi, kui kirjandustunnis on vaatluse all mõni tõkeluuletus, võiks võõrkeeletunnis seda samuti käsitleda.

Luule käsitlemine võiks käia üheskoos kunstiõpetuse ja muusikaga. Luuletuse visualiseerimine, joonistamine, illustratsioonid, performatiivsed etteasted, fotod, skulptuurid on kõik osa luule käsitlemisest. Kunstiõpetus aitab avardada luulekujundi mõistmist, samuti aitab nt värviõpetus sügavamalt näha luuletuse aegruumi. Muusikaga on lüürikal ühine algupära: õpilasi võiks suunata eritlema muusikatunnis käsitletavate palade tekste. Käsitletavate luuletuste ja ka õpilaste omaloominguliste tööde rütmika, musikaalsus võiks sügavamalt avaneda just muusikatunnis. Luuletustele helikujunduse tegemine või räppimine on sagedased võtted luuleõpetuses. Niisamuti võiksid käsitöö ja tööõpetus olla ained, kus töötatakse luuletusega materiaalselt ja mida luuleõpetus võiks omakorda toetada loodavate objektide olemuse avamisega.

Tõhus on luule ning ajaloo ja ühiskonnaõpetuse lõimimine. Lüüriline luuletus enamasti ei kirjelda minevikusündmusi, vaid üritab kehtestada need lugejas. Luuleklassika annab võimaluse sukelduda varasematesse ajalooperioodidesse, olla ise nendele tunnistajaks. Luule on nagu ajamasin, mis toob olnu olevikku. Sestap on soovitatav luulet ja ajalugu pidevalt lõimida: alustada võiks luuletusse sukeldumisest, et olnu isikliku kogemuse pinnalt läbi elada. See annab

omakorda võimaluse ajalootunnis toetada luuletuse ajaloolis-kultuurilise taustsüsteemi mõistmist. Ühiskonnakriitiline luule annab võimaluse käsitleda olulisi ühiskondlikke probleemkohti, rääkimata sellest, et väärtus- ja kõlblusküsimused, inimese valikud on luule pärisosa.

Liikumisõpetuses saab kehaliselt luuletusse sisse elada (nt tantsimine või luuletuse piirsituatsiooni läbielamine, luuletuse füüsiline kogemine, tunnete ja mõju märkamine nt teatud luulet kuulates) ja luule annab võimaluse mõtestada vaimset tervist, vaimu ja füüsilise vahelist tasakaalu.

Inimese- ja loodusõpetuses võiks luule anda võimaluse välisesse keskkonda isiklikult sisse elada, samastuda eri loodusnähtustega, tunnetada neid kehaliselt, samuti on neis ainetes esil küsimus inimesest kui niisugusest – eesmärk on, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, lähtub üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat.

Lõiming geograafiaga annab võimaluse luuletuste aegruumi füüsiliselt sisse astuda ja sügavamalt läbi tunnetada näiteks kodukoha eripära või mõne kauge paiga iseärasusi. Kaartide tegemine, orienteerumismängud, eri loodusnähtuste mõtestamine võivad alati põhineda ka luuletraditsioonil või luuletajatel.

Ajalooliselt on luule kui rütmiliselt korrastatud eneseväljendus olnud paljuski seotud aga hoopis matemaatilise mõtlemisega, sest mõõdetus ja korrapära on olnud luuleloos poetide ülim taotlus: meetrilised kinnisvormid on matemaatilised kontseptsioonid, luules raputatakse sageli füüsilikali ja matemaatilisi reegleid, luuakse paradokse.

Luule käsitlemise abil arendatakse ennekõike enesemääratluspädevust: luule eritlemisel on oluline lugeja mina, identiteet ja selle mõtestamine, iseenda käitumise, reflekteerimine. Kesksel kohal on ka kultuuri- ja väärtuspädevus: luule võimaldub isiklikult läbi tunnetada kultuurilooliselt olulisi perioode, kujundada üldinimlikke väärtusi, väärtushinnanguid kujundada ja põlistada, samuti rikastab luuleõpetus esteetilist meelt ning loodustaju. Kindlasti arendab luuleõpetus ka sotsiaalset ja kodanikupädevust: luule annab võimaluse sügavamalt mõista teist inimest, näha varjundeid eri arusaamades ja väärtushoiakutes, arvestada teistega, austada eri maailmavaateid, religioosseid ja rahvuslikke eripärasid.. Nüüdisaegse luulepilti on oluliselt mõjutanud tehnoloogiline areng, mistõttu võiks luuleõpetuses rõhutatult tähelepanu pöörata ka digipädevusele: luule käsitlemine aitab mõista eri digikeskkondade kasutamist ning

selle seoseid väärtuspõhimõtetega, eritleda ja luua eri digivahendite abil eri žanris tekste, omandada multimodaalsete ja -meedialiste tekstide eriteluks tarvilikku tööriistu.

24. Kirjandus- ja kultuuriloo käsitlemine

Nüüdisaegse kirjandusõpetuse keskmes on ilukirjandusteoste analüüsimine ja tõlgendamine, rõhuasetusega lugejakesksel käsitlusel. Poeetika tundmaõppimise ja kujundliku keelekasutuse mõtestamise kõrval on tähtsal kohal ka kirjandusõpetuse eesmärk põlistada rahvuslikku eneseteadvust ja seista hea kultuurilise järjepidevuse eest. Seetõttu on kirjandusõpetuse lahutamatu osa ka kirjandusloo õpetamine. Eesmärk ei ole tingimata mõista eesti kirjanduse tekke- ja arengulugu kogu selle lineaarses järgnevuses, mis hõlmab sageli ka autorite kanoniseerimist ja ajalooliste faktide pähetuupimist, vaid mõista eri teoste konteksti, kirjanduse kui niisuguse teisenemist ning mõtestada kirjanduse välise (nt tehnoloogilised ja poliitilised arengud) mõju kirjandusele. Põhikooli kirjandusõpetuses tund peab andma võimaluse õppida eesti kultuuri seisukohalt olulisi autoreid ja teoseid.

Ükski ilukirjandusteos ei seisa lahus laiematest kultuurilistest, ühiskondlikest ja poliitilistest protsessidest, mistõttu võiks iga kirjandusteose – olgu see tervikteos või katkend – käsitlemine hõlmata ka võrdlust teiste teostega, tutvumist autori ja loomingu ning teose kirjutamisaja ja/või teoses vahendatud aegruumiga. Soovitav on liikuda seest väljapoole, kõigepealt sukelduda teose aegruumi ning lasta sel kõneleda, et selle pinnalt jõuda ka seosteni teosevälise inimeste ja aegruumideni.

Kirjandusloo õpetamisel on lisaks sellele, et nõnda rikastub üksiku kirjandusteose käsitlemisprotsess, neli laiemat eesmärki:

- 1) Identiteet. Kirjandusloo käsitlemine on seotud rahvusliku eneseteadvusega, aidates mõtestada küsimusi, kes me oleme, kust me tuleme ning mida ja miks me väärtustame.
- 2) Oleviku mõtestamine. Kirjandusloo tundmine on tänapäeva mõistmise alus ja eeldus, millel põhinevad tulevikusuundumuste aimamise võimalikkus. Minevik ütleb alati midagi ka oleviku kohta. Seetõttu on ka kirjanduslooliste suurkujude käsitlemise puhul soovitatav lähtuda tekstianalüüsist ning võrrelda teose eri tasandeid (teemad, tegelased, kompositsioon, kirjeldused, poeetika) nüüdisaegsete tekstidega.

- 3) Mõtlemine ja suhtlemine. Kirjandusloo käsitlemine arendab võimet eraldada fakti arvamusest, põhjust ja tagajärge, kujundada isiklikku arvamust ning õppida langetama otsustusi.
- 4) Ajaloo- ja kultuuriteadvus. Õpilane õpib tõlgendama ja hindama kirjandusloolist informatsiooni, leidma tõendusmaterjali ajalooallikast ja otsustama selle usaldusväärsuse üle.

Kirjandusloo õpetamisel tuleb sageli kasutada pigem ajalooõpetusele omast metakeelt, näiteks aja määratlemisega seotud sõnavara: nüüd, kaua aega tagasi, varem, pärast; enne Kristust, pärast Kristust, sajand, aastakümme, põlvkond. Daatumeid paigutatakse ajateljele, seostatakse eri kümnendeid ja sajandeid. Kirjandusloo õpetamine saab põhikooli kirjandusõpetuses fookusesse tõusta alles siis, kui tekst on muutunud õpilasele tähenduslikuks. Ent nii nagu teksti lähilugemine toetab ka kirjandusloo õpetamine kirjandusõpetuse kontekstis olulisi pädevusi: funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järeltunde tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine.

Põhikooli vältel muutuvad kasutatavad mõisted järk-järgult keerukamaks. Kui esialgu on fookuses lihtsad mõisted nagu talupoeg või kangeline, siis järk-järgult tuleks liikuda abstraktsemate mõistete juurde (sõda, ideoloogia, tsensuur, demokraatia).

Kirjandusloo õpetamisel on keskmises kolm küsimust:

- 1) Mis leidis aset, kus ja millal?
- 2) Miks see juhtus?
- 3) Kuidas meie sellest teame?

Küsimused võiksid esile kerkida tekstianalüüsist. Küsimuste raskusaste aga suureneb, nii võiks III kooliastmes mõelda, mida üks või teine autor/teos kultuuriloole kaasa tõi, kuidas mõni sündmus kirjandust muutis, millised on erinevused tolle aja ja tänapäeva vahel, missugused olid toonased väärtussüsteemid, mis on ühe või teise kirjandusloolise sündmuse põhjused ja tagajärjed, kas esines pikemaajalisi mõjureid, poliitilisi, majanduslikke või religioosseid põhjusi? Sellele kõigele aitab kaasa kirjanduse käsitlemine koos teiste kunstiliikidega (missugune oli tolle aja muusika, kunst, teater?). Põhikooli lõpuks võiks jõuda välja küsimusteni minevikus aset leidnud sündmuste eri tõlgenduste kohta.

Kirjandusloo õpetamist võiks võtta samamoodi kui ilukirjandusteose käsitlemist: õpilane võiks asetada end mõne teise inimese (kirjandustegelane, kirjanik) rolli ja/või teise ajastusse,

sukelduda varasemasse aegruumi. Kirjanduslugu käsitledes võiks esil olla lugejakeskne lähenemine, probleemipõhine käsitus, mis mõtestab eetilisi ja esteetilisi küsimusi, moraalseid väärtuseid.

Kirjandusloo õpetamisel tasuks muu hulgas kasutada – unustamata seejuures teose poeetikat – sagedasemaid võtteid ajalootunnist: kirja või kõne koostamine, biograafia koostamine, projektiivülesanne, ajaloolise paiga taasloomine, rekonstruktsioon, probleemülesanne, kinnitamata väide, konfliktide tekitamine. Kindlasti tuleks iseäranis rõhku pöörata põhjustagajärg suhtele (nn detektiivitöö, põhjuse avastamine, põhjuse ja tagajärje sobitamine või kujutamine skeemidena, nn juhtumianalüüs, hierarhiad). Samuti võiks tegeleda ajamõistetega: ajaline järjestamine, ajajoone ja sünkroontabelite koostamine, sugupuude koostamine, kronoloogiline jutustus, muutuste kirjeldamine ja selgitamine.

Tõhusaks võivad osutada teisedki ajalootunnis sagedased meetodid ja metoodilised võtted: sõnaselg, teeviit, mõiste- ja mõttekaardi koostamine, loo kaardistamine, teadmiste püramiid, autoriteediga vaidlemine, intervjuu, isikuloo põhjal püramiiddiagrammi tegemine või CV, Instagrami lehekülje või Facebooki profiili koostamine, jaatus ja eitus, ämblik, RAFT, Venni diagramm, maailmakohvik, kuradi advokaat, akvaarium, lumepall, magnet- ja rollikaardid.

V. EESTI KEEL TEISE KEELENA

25. Õppeaine kirjeldus

Muu kodukeelega õpilased õpivad eesti keelt teise keelena eesmärgiga lõimuda Eesti ühiskonda ning tulla edukalt toime nii koolis kui ka väljaspool kooli. Eesti keel on paljudele muu kodukeelega õpilastele emakeele kõrval esimene õpitav keel. Seetõttu on eriti oluline õppe huvitavus ja jõukohasus, et tekiks ja säiliks õpimotivatsioon.

Õppetöös kasutatakse tänapäevaseid ja kaasahaaravaid õppematerjale ning autentseid lugemis- ja kuulamistekste, mis hoiavad õpilasi kursis ühiskonnas toimuvaga ja tekitavad eesti keele kasutamise soovi. Keeletundides kasutatakse inspireerivaid aktiivõppemeetodeid, mis toetavad eri õpistiiliga õpilasi, võimaldavad õpilastel keelt eesmärgipäraselt kasutada ja aitavad luua keelest süsteemse arusaamise. Õppeprotsessis arendatakse õpilaste õpioskusi, oskust teha koostööd ja töötada iseseisvalt ning kasutada tõhusaid keeleõppevõtteid. Kasutatakse keelekeskkonna võimalusi: õpilasi suunatakse jälgima eestikeelset meediat, suhtlema eesti keeles väljaspool koolitunde, osalema eestikeelsetel üritustel, kutsutakse tundidesse eestikeelseid külalisi jmt. Eesti keelt õppides väärtustatakse ka teisi keeli ja kultuure, eriti õpilaste päritolukultuuri.

Eesti keele kui teise keele õppes keskendutakse järgmistele teemavaldkondadele: mina ja teised; kodu ja lähiümbrus; Eesti ja maailm; igapäevaelu; õppimine ja töö. Iga valdkonnaga tegeldakse korduvalt vastavalt õpilaste keeleoskustasemele, kogemustele, huvidele ning vajadustele. Eesti keele tunnis suheldakse eesti keeles. Vajaduse korral kohandab õpetaja oma keele tasemekohaseks ja/või jagab toetavaid selgitusi.

Eesti keele kui teise keele õpetaja teeb koostööd teiste õppeainete õpetajatega, et toetada keeleliselt teiste ainete omandamist ning aidata õpilastel näha ainetevahelisi seoseid. Eesti keele kui teise keele õpetamisel lähtutakse ainevaldkonna üldpõhimõtetest.

26. Hindamine

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete hindamise eesmärgiks on saada ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada seda teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks ja ennastjuhtiva õppija kujundamiseks. Hinnatakse õpitulemuste saavutatust, mis on kooskõlas õppesisu ja -tegevustega ning vastavuses

ainealaste teadmiste, oskuste ja hoiakutega. Hoiakute hindamisel (mõistab, kujundab, tähtsustab, väärtustab) antakse õpilasele suunavaid ja toetavaid sõnalisi hinnanguid.

Hinnatakse nii õppeprotsessi vältel kui ka õppeteema lõpus. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida väljendatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist.

Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Eesti keele kui teise keele aines hinnatakse saavutatud õpitulemusi, mis põhinevad Euroopa keeleõppe raamdokumendi vastava taseme kirjeldustel. Eesti keele kui teise keele õppes käsitletakse keelevigu õppimise loomuliku osana ning neid parandatakse ja arvestatakse hindamisel vastavalt õppetegevuse eesmärgile. Keele ja kirjanduse valdkonna ainete hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

27. I kooliaste

27.1. I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

3. klassi lõpetaja väärtustab eesti keelt kui avaliku suhtluse vahendit ning saavutab eakohase A2-keeleoskustaseme, mis tähendab, et ta:

- 1) saab aru lihtsatest kirjalikest ja suulistest tekstidest;
- 2) väljendab oma vajadusi, kirjeldab lähiümbrust, inimesi ja toiminguid, osaleb lihtsas lühivestluses;
- 3) leiab vajalikku infot ümbritsevast keskkonnast;
- 4) koostab kirjalikke lihtsaid lühitekste;
- 5) teab mõningate Eestis ja oma kodukohas toimuvate ürituste nimetusi ja tuntud inimeste nimesid;
- 6) tunneb ja järgib esmaseid viisakusnorme.

27.2. I kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) saab aru lihtsast selgest aeglasest seotud kõnest;
- 2) saab aru eakohastest lühikestest lihtsatest suulistest tekstidest, nagu juhised, teated, sõnumid;
- 3) saab üldiselt aru lühikestest aeglastest selgetest salvestistest, nagu saatelõigud, lühifilmid;
- 4) leiab ja mõistab vajalikku olmeteavet lihtsamatest tarbetekstidest, näiteks sõidu- ja tunniplaanid, ajakavad, kuulutused, teated, reklaamid, menüüd, juhised, hoiatused;
- 5) saab üldjoontes aru tavasuhtluse lihtsatest kirjalikest sõnumitest ja kirjadest;
- 6) saab aru lihtsamas keeles ilukirjandus- ja meediatekstide põhisisust;
- 7) leiab talle vajalikku teavet trüki- ja veebisõnastikest ning teatmeteostest;
- 8) kasutab igapäevaseid viisakusväljendeid;
- 9) kirjeldab ja tutvustab lihtsal viisil inimesi, kohti, asju ja tegevusi;
- 10) jutustab endale olulistest sündmustest;
- 11) väljendab ja selgitab lühidalt oma arvamusi, kavatsusi, vajadusi, meeldimist ja mitte-meeldimist;
- 12) suhtleb vestluspartneri toel lihtsamates endale vajalikes ja huvipakkuvates olukordades;
- 13) esitab küsimusi tavatoimingute kohta ja vastab küsimustele, teeb ettepanekuid ja vastab teiste ettepanekutele, väljendab nõustumist või keeldumist;

- 14) kirjutab lühikesi lihtsaid sõnumeid endale olulistel teemadel;
- 15) kirjutab sidusat teksti oma eluoluga seotud teemadel;
- 16) paneb kuulmise järgi kirja lühikest lihtsat infot;
- 17) valdab tavaolukordades suhtlemisel vajalikku põhisojavara;
- 18) tuletab konteksti põhjal mõne tundmatu sõna tähenduse;
- 19) kasutab grammatika põhitarindeid tuttavas olukorras üldjoontes arusaadavalt;
- 20) hääldab sõnu ja lauseid piisavalt selgelt ja arusaadavalt.

27.3. Öppesisu I kooliastmes

Teemavaldkonnad:

- 1) Mina ja teised – enese, pereliikmete, kaaslaste ja sõprade tutvustamine ning kirjeldamine;
- 2) Kodu ja lähiümbrus – kodukoht; kodukoha loodus; kodused toimingud; perekondlikud sündmused;
- 3) Eesti – suuremad linnad; aastaring; rahvakalendri tähtpäevad;
- 4) Riigid ja nende kultuur – naaberriigid; pealinnad, põhirahvused, keel;
- 5) Igapäevaelu. Öppimine ja töö“ – tervis; koolipäev, koolitee;
- 6) Vaba aeg – lemmiktegevused, mängude käsklused ja juhendid.

27.4. Öppetegevus

Eesti keele öppimine algab I kooliastmes suulise kursusega. Loetakse ja kirjutatakse peamiselt seda, mis on suuliselt juba omandatud. Suulisele kursusele järgneb põhikursus, millega kujundatakse öpilase oskust kuulata eestikeelset kõnet, ise kõnelda, lugeda ning kirjutada. Selles kooliastmes öpitakse keelt valdavalt tegevuse ja mängu kaudu. Tunnis töötavad öpilased nii paaris kui ka rühmas. Tähelepanu keskmes on hääldusnormide omandamine ja häälega lugemine ning loetu ja piltide põhjal küsimustele vastamine, vestlemine ning jutustamine. Metoodiliste võtete valikul lähtutakse eakohasusest.

Osaoskuste arendamiseks sobivad:

- 1) teatud sõnale või fraasile reageerimine (käetõstmine, püstitõusmine, esemele või pildile osutamine);
- 2) loetellu sobimatu sõna äratundmine;
- 3) dialoogide, laulude ja luuletuste esitamine;
- 4) häälega lugemine;
- 5) rääkimine pildi alusel;
- 6) jutustava teksti, laulu ja luuletuse kuulamine ning nende põhjal ülesande lahendamine;
- 7) ärakirja tegemine ning mudeli järgi kirjutamine;
- 8) laulu-, sõna-, laua- ja liikumismängude mängimine.

27.5. Hindamine

I kooliastmes hinnatakse põhiliselt õpilase kuulatud tekstist arusaamist ja suulist väljendusoskust. Hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid, hinnates põhiliselt positiivset õpitulemust. Rõhk on sisulisel tagasisidel, mis toob esile õpilase tugevad küljed ja edusammud. Õpilane õpib õpetaja juhendamisel ise oma tööle hinnangut andma. Õppe vältel toob ta koostöös õpetajaga esile:

- 1) oskused ja teadmised, mis ta on enda arvates hästi omandanud;
- 2) oskused või teadmised, mille omandamiseks peab ta veel tööd tegema.
- 3) I kooliastmes võib enesehinnangut anda emakeeles, kuid õppe edenedes julgustab õpetaja õpilast kasutama ka eesti keelt.

27.6. 1.klass

27.6.1. 1. klassi lõpetaja õpitulemused

- 1) saab aru lihtsatest igapäevastest väljenditest ja lühikestest lausetest;
- 2) teab 1. klassi eesti keele õppekavas esitatud temaatika piires sõnu, peamiselt nimetavas käändes;
- 3) loeb teksti sõna haaval, kõne tekstist aeglasemalt;
- 4) reageerib adekvaatselt lihtsatele küsimustele ja korraldustele;
- 5) on omandanud õppekava raames esmased teadmised Eestist;
- 6) suhtub positiivselt eesti keele õppimisse;

- 7) oskab vastata küsimuste toel loetust;
- 8) moodustab pildi põhjal lihtlauseid;
- 9) tutvub tähestikuga;
- 10) teeb häälikuanalüüsi;
- 11) oskab määrata suuliselt häälikute olemasolu ja järjekorda kahe- kuni neljahäälikulistes sõnades;
- 12) eristab ja märgib kirjas lühikest ja pikka täishäälikut;
- 13) kasutab suurt algustähte lause alguses, tuttavate nimedes;
- 14) teeb ära kirja tahvliilt, tahvlinäidise järgi täidab õpilaspäevikut;
- 15) oskab etteütlemise järgi kirjutada lihtsamaid sõnu (2-3 tähte);
- 16) hoiab kirjutusvahendit ja istub kirjutamisel, joonistamisel õigesti;
- 17) oskab õpetaja juhendamisel töötada paaris.

27.6.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Tervitamine, vabandamine, enese-, pereliikmete- ja kaaslaste tutvustamine ja kirjeldamine. Perekonnaliikmed. Minu klass, minu õpetaja. Värvide nimetused. Värvid. Kool ja klassiruum, seal leiduvad esemed. Käitumine koolis. Õppeainete nimetused. Tegevused tunnis. Tunniplaan. Trüki- ja kirjatähtede tundmine pildis ja kirjas.
- 2) Kodu ja lähiümbrus. Kodu: asukoht (nt linn, küla, tänav, telefoninumber) mööbel, kodus olevad asjad. Koduümbrus kodukoha loodus (nt lilled, puud, põõsad, linnud, loomad). Koduloomad. Kodused tegevused (koristamine, söömine, pesemine, riietumine); perekondlikud sündmused (sünnipäevad, isadepäev). Liiklusvahendid ja koolitee. Aastaajad ja kuud, nädalapäevad, ilm.
- 3) Igapäeva elu, õppimine ja töö. Koolitee, koolipäev (kool ja klass, õppeained ja tunniplaan, koolitarbed, õppetegevused, kell ja kellaaeg). Kellaaeg, täis- ja pooltund. Kehaosad. Riietusesemed. Müts, sall ja kindad. Emotsioonid. Tervis (enesetunne, arsti juures käimine).
- 4) Eesti ja teised riigid ning nende kultuur. Eesti sümboolika. Suuremad linnad (nt pealinn Tallinn, Tartu, Pärnu, Kuressaare, Narva, Viljandi). Rahvakalendri tähtpäevad (nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev), sõbrapäev, emadepäev, laulupidu. Söögikorrad, söögid, joogid, toiduainete nimetused. Lemmikmultifilm. Metsloomad.

- 5) Vaba aeg. Minu huvid. Huviringid. Muusika instrumendid. Mängud, mänguasjade nimetused, mängujuhendid. Laulu- ja ringmängud mängude käsklused ja juhendid (tuntumate mängude, sh laulumängude käsklused ja läbiviimine. Tegevused õues. Vaba aeg koos perega. Puhkepäevade ja koolivaheaja tegevused; lemmiktegevused (nt lugemine, tantsimine, sport, mängud, ühistegevused sõpradega). Kauplused: kaupade nimetused, suhtlemine müüjaga, ostmine, maksmine. Rahaühikud. Suvised tegevused
- 6) Grammatika. Tähestik, täis,-kaas-, sulghäälik, kes?, mis?, mida teeb? mida teevad? mitmus. Suur algustäht-lause algus, nimed. Lauselõpumärgid.

27.7. 2.klass

27.7.1. 2.klassi lõpetaja õpitulemused

- 1) saab aru lihtsatest igapäevastest väljenditest ja lühikestest lausetest;
- 2) loeb dialoogi;
- 3) kasutab õpituid väljendeid ja lühilauseid oma vajaduste väljendamiseks ning oma lähiümbruse (pere, kodu, kooli) kirjeldamiseks;
- 4) reageerib adekvaatselt lihtsatele küsimustele ja korraldustele;
- 5) on omandanud õppekava raames esmased teadmised Eestist ja eesti kultuurist;
- 6) suhtub positiivselt eesti keele õppimisse;
- 7) töötab tekstiga eakohaste juhiste alusel;
- 8) on lugenud vähemalt ühe lasteraamatu;
- 9) esitab peast kahte luuletust;
- 10) koostab lühemat suulist juttu pildiseeria või küsimuste abil;
- 11) väljendab end arusaadavalt suhtlusolukordades: palumine, küsimine, keeldumine, vabandamine, tänamine;
- 12) loeb lüüsi ja ilmekalt päheõpitud nelja realist luuletust;
- 13) eristab täis- ja kaashäälikut, sõna, liitsõna, lauset;
- 14) kasutab suurt algustähte inimeste, loomade ja kooli nimes, tuntud kohanimedes;
- 15) oskab lause lõppu panna kas punkti või küsimärgi;
- 16) kirjutab väikesi ja suuri kirjatähti (lahuskiri või siduskiri);
- 17) kirjutab loetava käekirjaga;
- 18) oskab vihikusse paigutada tööd, kirjutada pealkirja, kuupäeva;
- 19) täidab õpilaspäevikut (kirjutab tunniplaani üks nädal ette, märgib kodused tööd õpetaja juhendamisel);

- 20) teeb ära kirja nii tahvlilt kui õpikust;
- 21) oskab eristada jutukest ja luuletust;
- 22) oskab õpetaja juhendamisel töötada nii paaris kui ka rühmas.

27.7.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Enese, pereliikmete, kaaslaste ja sõprade tutvustamine ning kirjeldamine. Jutustab oma perest: nimed, kes on peres. Kirjeldab pereliikmete välimust, iseloomujooni. Tervitab, jätab hüvasti. Kooliasjad. Riideesemed. Kodu ja lähiümbrus. Kodukoht. Värvid. Turul-puu-,juur ja köögiviljad. Liiklusvahendid. Loomaaed, võõramaaloomad. Koduloomad . Ametid. Jõulu sümbolika ja talverõõmud.
- 2) Eesti. Naaberriigid. Pealinnad, põhirahvused, keel. Eesti kaart, linnad. Eesti sümbolika.
- 3) Igapäevaelu. Õppimine ja töö. Tervis; koolipäev, koolitee. Huviringid. Vaba aja veetmise kohad. Päev, nädal, kuu, kalender, kell.
- 4) Vaba aeg. Lemmiktegevused. Mängude käsklused ja juhendid. Piknik. Leiutised. Suveplaanid.
- 5) Grammatika. Tähestik, täis,-kaas-, sulghäälik, täis- ja kaashäälikuühend. Pööramine. Suur algustäht, lause algus, nimed. Lauselõpumärgid.

27.8. 3.klass

27.8.1. 3.klassi lõpetaja õpitulemused

- 1) saab aru igapäevastest väljenditest ja lühikestest lausetest;
- 2) kasutab õpitud väljendeid ja lühilauseid oma vajaduste väljendamiseks ning oma lähiümbruse (pere, kodu, kooli) kirjeldamiseks;
- 3) reageerib adekvaatselt lihtsatele küsimustele ja korraldustele;
- 4) on omandanud õppekava raames esmased teadmised Eestist ja eesti kultuurist;
- 5) suhtub positiivselt eesti keele õppimisse;
- 6) koostab suulist ja kirjalikku juttu pildiseeria, tugisõnade, küsimuste abil;
- 7) töötab tekstiga juhiste alusel;
- 8) tunneb ära, mis on jutustus, luuletus, näidend, muinasjutt;
- 9) kasutab suurt algustähte lause algul, inimese- ja loomanimedes ning tuntumates kohanimedes;
- 10) oskab tähestikku, teab ja tunneb eesti keele häälikuid;

- 11) oskab nimetada vastandtähendusega sõnu;
- 12) teab komaga ja komata sidesõnu;
- 13) tunneb ära sõnaliikidest nimi-, omadus- ja tegusõnu ning liitsõnu;
- 14) oskab märkida mitmuse lõppu ja tegusõna pöördelõppe;
- 15) oskab õpetaja juhendamisel töötada nii paaris kui ka rühmas;
- 16) kirjutab sidusat teksti oma eluluga seotud teemadel;
- 17) on lugenud vähemalt kaks lasteraamatut.

27.8.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Enese, pereliikmete, kaaslaste ja sõprade tutvustamine ning kirjeldamine. Tunniplaan. Kooliruumid. Järgarvud. Kuupäevad. Sport. Spordipäev-spordialad. Transport. Millega? Ainsus, mitmus, loetlemine. Matk. Kellega? Mets ja sellega kaasnevad ohud. Lastekirjanik- Leelo Tungal erinevad luuleraamatud.
- 2) Kodu ja lähiümborus. Kodukoht; kodukoha loodus; kodused toimingud; perekondlikud sündmused. Mängud. Võrdlus (suur, suurem, kõige suurem). Omadussõna. Vastandsõna. Raamatukogu ja raamatud. Kellele? Kus? Asesõna. Tüdrukute ja poiste tegevused.
- 3) Toidud
- 4) Eesti. Suuremad linnad; aastaring; rahvakalendri tähtpäevad. Riigid ja nende kultuur Naaberriigid; pealinnad, põhirahvused, keel. Sünnipäev/kutse. Igapäevaelu Õppimine ja töö.Tervis; haigused, arsti juures. Kodumasinad. Sõbrad. Lastekirjanik Piret Raud "Natuke napakad lood".
- 5) Vaba aeg. Lemmiktegevused, mängude käsklused ja juhendid. Ootan suve.
- 6) Grammatika. Tähestik, täis,-kaas-, sulghäälik, täis- ja kaashäälikuühend. Pööramine. Suur algustäht-lause algus, nimed. Lauselõpumärgid. Omadussõna, tegusõna, küsisõna. Kellega? Millega? Kus? Asesõna. Vastandsõna. Võõrsõna. Silbitamine, poolitamine. I ja j õigekiri. Sidesõnad. Võrdlus. Samatähenduslikud sõnad, H sõna alguses.

28. II kooliaste

28.1. II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

6. klassi lõpetaja väärtustab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit ning saavutab eakohase B1-keeleskustaseme, mis tähendab, et ta:

- 1) saab aru kirjalikest ja suulistest tekstidest;
- 2) väljendab ja põhjendab oma arvamust, räägib oma kogemustest ja kavatsustest, tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades;
- 3) kasutab leitud infot suhtlusülesannete täitmiseks;
- 4) koostab isiklikke lihtsaid eri tüüpi tekste;
- 5) on kursis mõningate Eestis ja oma kodukohas toimuvate või toimunud üritustega ja tuntud inimeste tegevusega;
- 6) tunneb ja kasutab mõningaid eestikeelseid meediaväljaandeid;
- 7) tunneb ja järgib üldisi viisakusnorme.

28.2. II kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades;
- 2) saab aru lühematest lihtsamatest teadetest, sõnumitest, juhistest ja kirjadest;
- 3) saab aru tuttava sisu ja selge ülesehitusega suulistest ja kirjalikest meediatekstidest;
- 4) saab aru eakohase eestikeelse filmi põhisisust;
- 5) leiab ja mõistab asjakohast teavet tarbetekstidest, näiteks teated, kirjad, voldikud, kuulutused, reklaamid, juhised, hoiatused;
- 6) loeb eakohast ilukirjandusteksti ja mõistab selle põhisisu;
- 7) leiab vajalikku teavet trüki- ja veebisõnastikest ning teatmeteostest;
- 8) räägib lihtsate seostatud lausetega tuttavatel teemadel;
- 9) vestleb kaaslastega, esitab küsimusi ja vastab neile;
- 10) jagab lihtsamaid juhiseid, teeb ettepanekuid ja vastab neile;
- 11) kirjeldab sündmusi, olukordi, kohti, tegevusi ja inimesi;
- 12) väljendab ja selgitab oma vajadusi, soove ja emotsioone, tuleb toime igapäevaelu olukordades;
- 13) vahendab raamatu või filmi põhisisu ning väljendab oma muljeid ja mõtteid;
- 14) avaldab arvamust tuttavatel teemal ja põhjendab oma seisukohta;

- 15) kirjutab ja täidab lihtsamaid tarbetekste, nagu kutse, sõnum, e-kiri, avaldus, ankeet;
- 16) kirjutab kirjeldavaid ja jutustavaid tekste tuttavatel teemadel;
- 17) valdab põhisojavara, vajaduse korral lihtsustab sõnumit või sõnastab oma teksti ümber;
- 18) tab konteksti põhjal sõnade tähendusi;
- 19) kasutab grammatika põhitarindeid võrdlemisi korrektselt;
- 20) hääldab sõnu ja lauseid üldiselt selgelt ja arusaadavalt.

28.3. Õppesisu II kooliastmes

I kooliastmes alustatud alateemad jätkuvad osaoskuste arengu põhjal. Neile lisanduvad järgmised alateemad:

- 1) Mina ja teised. Suhtlemine pereliikmete ja kaaslastega; viisakusväljendid.
- 2) Kodu ja lähiumbrus. Elu linnas ja maal; kodu kirjeldamine; avalikud kohad; lemmikloomad; töövahendid ning kohustused kodus; rõõmsad ja kurvad sündmused peres.
- 3) Kodukoht Eesti. Eesti geograafiline asukoht; ilm; riigi- ja rahvussümboolika; riigipühad ja riiklikud tähtpäevad; üldrahvalikud sündmused.
- 4) Riigid ja nende kultuur. Euroopa riigid; pealinnad, põhirahvused, keel, kultuuritavad, huvipakkuvad paigad, muuseumid; eakohased aktuaalsed ühiskondlikud teemad.
- 5) Igapäevaelu. Õppimine ja töö. Avalikud asutused; turvaline liiklemine; tee küsimine ja juhatamine; päeva plaanimine; ametid ja töökohad.
- 6) Vaba aeg. Kooliväline tegevus, huvid, laagrid, lugemiseelistused, perepuhkus, aastaajad ja puhkus, spordialad ning sportlikud tegevused.

28.4. 4.klass

28.4.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades õpitud sõnavara ulatuses (nt poes, apteegis ühistranspordis);
- 2) saab aru lühematest lihtsamatest teadetest, sõnumitest, juhistest ja kirjadest (kuulutus, küsitlus, tööjuhised, päevaplaanid);
- 3) saab aru tuttava sisu ja selge ülesehitusega suulistest ja kirjalikest meediatekstidest;
- 4) saab aru eakohase eestikeelse filmi põhisisust;

- 5) leiab ja mõistab asjakohast teavet tarbetekstidest, näiteks teated, kirjad, voldikud, kuulutused, reklaamid, juhised, hoiatused;
- 6) loeb eakohast ilukirjandusteksti ja mõistab selle põhisisu vahendades raamatu või filmi põhisisu;
- 7) leiab vajalikku teavet trüki- ja veebisõnastikest ning teatmeteostest;
- 8) räägib lihtsate seostatud lausetega tuttavatel teemadel;
- 9) vestleb kaaslastega, esitab küsimusi ja vastab neile;
- 10) jagab lihtsamaid juhiseid (käskiv kõneviis);
- 11) kirjeldab kohti, tegevusi ja inimesi;
- 12) väljendab ja selgitab oma vajadusi, soove ja emotsioone;
- 13) kirjutab ja täidab lihtsamaid tarbetekste, nagu kutse, sõnum, ankeet, e-kiri;
- 14) valdab põhisõnavara;
- 15) kasutab grammatika põhitarindeid võrdlemisi korrektselt;
- 16) hääldab sõnu ja lauseid üldiselt selgelt ja arusaadavalt.

28.4.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Suhtlemine pereliikmete ja koolikaaslastega; viisakusväljendid.
- 2) Kodu ja lähiümbrus. Elu linnas ja maal; looduse märgid; kodu kirjeldamine; lemmikloomad; töövahendid ning kohustused kodus; rõõmsad ja kurvad sündmused peres; peretraditsioonid.
- 3) Eesti ja maailm. Eesti geograafiline asukoht; ilm; riigi- ja rahvussümboolika; riigipühad ja riiklikud tähtpäevad; üldrahvalikud sündmused; naaberriigid; pealinnad, põhirahvused, keel, kultuuritavad, huvipakkuvad paigad, muuseumid.
- 4) Igapäevaelu. Aja planeerimine; avalikud kohad/asutused (poes, apteegis, ühistranspordis, haiglas/polikliinikus jm); turvaline liiklemine; tee küsimine ja juhatamine; igapäevased tegevused ja olukorrad.
- 5) Õppimine ja töö. Koolielu (tunni tegevused, koolitoit, koolitarbed, tunniplaan); ametid, töökohad, tegevused tööl.
- 6) Vaba aeg. Kooliväline tegevus; huvid; laagrid; lugemiseelised; perepuhkus; spordialad ning sportlikud tegevused.
- 7) Tervis ja tervislik eluviis. Tervis (haigused, põhjused, ravimine), sport, tervislik toitumine.

28.5. 5.klass

28.5.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades;
- 2) saab aru lühematest lihtsamatest teadetest, sõnumitest, juhistest ja kirjadest (kuulutused, saatekavad, küsitlused, reeglid, ilmateated, tööjuhised/soovitused, sõiduplaanid, blogid, postitused, päevaplaanid, reklaamid, tänukirjad);
- 3) saab aru tuttava sisu ja selge ülesehitusega suulistest ja kirjalikest meediatekstidest;
- 4) saab aru eakohase eestikeelse filmi põhisisust;
- 5) loeb eakohast ilukirjandusteksti ja mõistab selle põhisisu;
- 6) vahendab raamatu või filmi põhisisu;
- 7) leiab vajalikku teavet trüki- ja veebisõnastikest ning teatmeteostest;
- 8) räägib lihtsate seostatud lausetega tuttavatel teemadel;
- 9) vestleb kaaslastega, esitab küsimusi ja vastab neile;
- 10) jagab lihtsamaid juhiseid, teeb ettepanekuid ja vastab neile;
- 11) kirjeldab sündmusi, olukordi, kohti, tegevusi ja inimesi;
- 12) väljendab ja selgitab oma vajadusi, soove ja emotsioone, tuleb toime igapäevaelu olukordades;
- 13) avaldab arvamust tuttavatel teemadel;
- 14) kirjutab ja täidab lihtsamaid tarbetekste, nagu kutse, sõnum, e-kiri, ankeet;
- 15) kirjutab kirjeldavaid ja jutustavaid tekste lihtsamatel tuttavatel teemadel;
- 16) valdab põhisõnavara, vajaduse korral lihtsustab sõnumit.
- 17) kasutab grammatika põhitarindeid võrdlemisi korrektselt;
- 18) hääldab sõnu ja lauseid üldiselt selgelt ja arusaadavalt.

28.5.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Suhted peres ja koolis, emotsioonid ja tuju, ootused ja hirmud, unistused ja pettumused.
- 2) Kodu ja lähiümbus. Erinevad kodud, elu linnas ja maal, koduümbus, kodutööd, aia- ja õuetööd, unistuste kodu, liiklus, tee juhatamine, õnnetused teel.
- 3) Eesti ja maailm. Ilm ja kliima; Eesti looduslikud kohad (metsad, sood, looduskaitsealad, jõed, järved), Eesti meedia (ajakirjandus, televisioon, raadio, internetiallikad), Eesti ja teiste riikide traditsioonid ja tähtpäevad.

- 4) Igapäevaelu. Meedia (ajakirjandus, televisioon, internet, sotsiaalvõrgustikud, interneti ohud ja võimalused).
- 5) Õppimine ja töö ning koolielu, lemmiktegevused koolis/tunnis; koolimeedia (kooliraadio/TV/ajaleht), vahetundide tegevused; koolimaja/ruumide kirjeldamine, kooliraamatukogu; korrapidamine, koolimaja hoidmine; koolivorm (selle eelised ja puudused), huviharidus (spordi-, kunstiringid); kooli traditsioonid ja tähtpäevad; e-õpe, koolitoit, õpilasvahetused, koolivahetused, unistuste kool.
- 6) Vaba aeg. Koolivaheaegade tegemised.
- 7) Tervis ja tervislik eluviis - terviseprobleemid (õnnetusjuhtumid, haigused: ennetamine, ravimine).

28.6. 6.klass

28.6.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades;
- 2) saab aru lühematest lihtsamatest teadetest, sõnumitest, juhistest ja kirjadest;
- 3) saab aru tuttava sisu ja selge ülesehitusega suulistest ja kirjalikest meediatekstidest;
- 4) saab aru eakohase eestikeelse filmi põhisisust;
- 5) loeb eakohast ilukirjandusteksti ja mõistab selle põhisisu vahendab raamatu või filmi põhisisu ning väljendab oma muljeid ja mõtteid;
- 6) leiab vajalikku teavet trüki- ja veebisõnastikest ning teatmeteostest;
- 7) räägib lihtsate seostatud lausetega tuttavatel teemadel;
- 8) vestleb kaaslastega, esitab küsimusi ja vastab neile;
- 9) jagab lihtsamaid juhiseid, teeb ettepanekuid ja vastab neile;
- 10) kirjeldab sündmusi, olukordi, kohti, tegevusi ja inimesi;
- 11) väljendab ja selgitab oma vajadusi, soove ja emotsioone, tuleb toime igapäevaelu olukordades;
- 12) avaldab arvamust tuttavatel teemadel ja põhjendab oma seisukohta;
- 13) kirjutab ja täidab lihtsamaid tarbetekste, nagu kutse, sõnum, e-kiri, teade, kiri, avaldus, ankeet, kuulutus, sõbrapäevik, suvekaart, motivatsioonikiri, päevik;
- 14) kirjutab kirjeldavaid ja jutustavaid tekste tuttavatel teemadel;
- 15) valdab põhisõnavara, vajaduse korral lihtsustab sõnumit või sõnastab oma teksti ümber;
- 16) tuletab konteksti põhjal sõnade tähendusi;

- 17) kasutab grammatika põhitarindeid võrdlemisi korrektset;
- 18) hääldab sõnu ja lauseid üldiselt selgelt ja arusaadavalt.

28.6.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Suhtlemine kaaslastega, tunded ja emotsioonid, teistega arvestamine, toimetulek rasketes olukordades, abi ja toetamine, heategevus, suhted koolis ja peres, kiusamine ja vägivald.
- 2) Kodu ja lähiümbrus. Elu linnas ja maal (tegevused erinevatel aastaegadel); lemmikloomad (hoolitsemine ja tähtsus), keskkonnahoid ja looduskaitse.
- 3) Eesti ja maailm. Ilm ja kliima; kultuur ja traditsioonid, riiklikud tähtpäevad; meedia (teater, ilukirjandus, ajakirjandus, televisioon, filmikunst, muusika, raadio), Euroopa riigid ja nende kultuur; vaatamisväärsused, muuseumid, sambad; maailmaimed.
- 4) Igapäevaelu. Rahatarkus, taaskasutus, raha teeminime, suveks tööle, õpilasmalev, vabatahtlikud; liiklusvahendid; tehnika (nutiseadmed); käitumine avalikes kohtades (toidu- ja riidepoes, kohvikus, restoranis).
- 5) Õppimine ja töö. Ametid ja töökohad (elukutse valik, elukestev õpe); huvid ja fännlus.
- 6) Vaba aeg. Meelelahutus (kinos, teatris, kontserdil), reisimine Eestis ja maailmas.
- 7) Tervis ja tervislik eluviis. Tervise eest hoolitsemine; toitumine; füüsiline, sotsiaalne ja vaimne tervis; sõltuvused.

29. III kooliaste

29.1. III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

9. klassi lõpetaja väärtustab eesti keelt kui kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendit ning saavutab eakohase B2-keeleskustaseme, mis tähendab, et ta:

- 1) mõistab konkreetset ja abstraktsel teemal tekste;
- 2) suhtleb loomulikult ja ladusalt erinevatel teemadel;
- 3) väljendab, põhjendab ja kaitseb oma seisukohti;
- 4) loob sidusaid ja loogilisi eri tüüpi tekste eri teemadel;
- 5) on üldiselt kursis Eestis ja oma kodukohas toimuvate või toimunud olulisemate üritustega ja tuntud inimeste tegevusega;
- 6) tunneb ja kasutab mõningaid eestikeelseid meediaväljaandeid;
- 7) teadvustab eesti kultuuri suhtlustavade eripära ning arvestab neid suhtluses.

29.2. III kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab teadlikult eesti keele oskuse arendamiseks keelekeskkonna võimalusi;
- 2) saab aru erisuguse pikkuse ja keerukusega suuliste tekstide põhisuks;
- 3) jälgib vilunud kõnelejate elavat mõttevahetust ning saab aru selgelt struktureeritud diskussioonist;
- 4) jälgib eakohaseid ettekandeid ja esitlusi, leiab infot ja teeb kokkuvõtte;
- 5) saab aru enamikust suulistest ja kirjalikest üldkeelsetest tarbe- ja meediatekstidest;
- 6) jälgib ja mõistab eakohaste arvamus- ja probleem artiklite arutluskäiku;
- 7) loeb eakohaseid eri žanris ilukirjandus tekste, analüüsib nende sisu ja mõistab sõnumit;
- 8) suhtleb ettevalmistuseta küllaltki ladusalt, väljendab oma seisukohti, tundeid ja soove, reageerib kaaslaste jutule;
- 9) osaleb arutelus, väljendub selgelt ja üksikasjalikult mitmesugustel teemadel, esitab argumentide ja näidetega toetatud seisukohti ja põhjendusi;
- 10) peab selgelt struktureeritud ettekande, toob esile olulisemad seisukohad ning poolt- ja vastuargumendid;
- 11) kirjutab eri tüüpi tarbetekste, näiteks avaldus, motivatsioonikiri, elulookirjeldus, seletuskiri, e-kiri, ning vormistab need korrektselt;
- 12) kirjutab jutustavaid ja kirjeldavaid tekste nii realistlikus kui ka fantastilises laadis;
- 13) kirjutab arutlevaid tekste, esitab poolt- ja vastuargumente, toob näiteid ning sõnastab kokkuvõtte;
- 14) kirjutab raamatu-, filmi- või teatriarvustuse;
- 15) valdab üldsõnavara, väljendub selgelt, täpselt ja varieeruvalt;
- 16) valdab grammatika tarindeid;
- 17) hääldab sõnu ja lauseid selgelt ja loomulikult;
- 18) arvestab keeleliste vahendite valikul suhtluse eesmärki, partnerit ja olukorda;
- 19) ühendab lausungid selgelt ja loogiliselt sidusaks tekstiks, liigendab teksti lõikudeks;
- 20) järgib õigekirjareegleid.

29.3. Õppesisu III kooliastmes

I ja II kooliastmes alustatud alateemad jätkuvad osaoskuste arengu põhjal. Neile lisanduvad järgmised alateemad:

- 1) Mina ja teised. Võimed; inimestevahelised suhted; virtuaalne suhtlemine;
- 2) Kodu ja lähiümbros. Kodu ja lähiümbruse korrashoid; käitumine koduümbruses ja looduses, keskkonnasäästlikkus, turvalisus; peretraditsioonid;
- 3) Eesti. Eesti geograafiline kaart; haldusjaotus; looduskaitse; Eesti vaatamisväärsused;
- 4) Riigid ja nende kultuur. Maailmajaod, maailma riigid, nende looduslik ja kultuuriline eripära, looduskauhid kohad, loodusnähtused;
- 5) Igapäevaelu ja töö. Tervislik eluviis; raha; hädaolukorrad; arstiabi; edasiõppimine; õpilasvahetus; huvirühmad koolis; meedia ja reklaam;
- 6) Õppimine.
- 7) Vaba aeg. Ettevalmistus reisiks ja reisimise viisid; reisirid teistesse maadesse; vaba aja veetmise viisid.
- 8) Tervis ja tervislik eluviis. Tervis (haigused, põhjused, ravimine), suhted, sport, tervislik toitumine.

29.4. 7.klass

29.4.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) suhtleb eesti keeles igapäevastes suhtlusolukordades väljaspool kooli;
- 2) kasutab eestikeelset internetikeskkonda õpitegevuses ja enda huvialadega seoses;
- 3) saab aru erisuguse pikkuse ja keerukusega suuliste tekstide põhisisust;
- 4) jälgib mõttevahetust tuttavatel teemadel ning saab aru selgelt struktureeritud diskussiooni põhisisust;
- 5) jälgib eakohaseid ettekandeid ja esitlusi, leiab infot ja teeb kokkuvõtte, teeb kirjalikke märkmeid loetud või kuulnud teksti kohta;
- 6) saab aru enamikust suulistest ja kirjalikest üldkeelsetest tarbetekstidest;
- 7) loeb eakohaseid eri žanris ilukirjandustekste, mõistab põhisoõnumit ning avaldab loetu kohta arvamust;

- 8) suhtleb ettevalmistuseta küllaltki ladusalt tuttavale teemal, väljendab oma seisukohti, tundeid ja soove, reageerib kaaslaste jutule;
- 9) jutustab endast ja oma elu sündmustest, kirjeldab ennast, kirjutab oma eesti sõbrale kirja endast;
- 10) jutustab ettevalmistatud tekstis endaga seotud minevikusündmusest selgelt ja arusaadavalt;
- 11) osaleb arutelus, väljendab seisukohti tuttavatel teemadel, esitab argumentide ja näidetega toetatud seisukohti ja põhjendusi;
- 12) tutvustab suuliselt üht tuntud eesti muusikut ja / või kunstnikku;
- 13) esitab selgelt struktureeritud ettekande;
- 14) kirjutab vabas vormis tarbetekste, näiteks kuulutus, järelepärimine, teade, kutse, blogi;
- 15) koostab alusteksti, näiteks mõistekaart, pilt või video, põhjal jutustavaid ja kirjeldavaid tekste nii realistlikus kui ka fantastilises laadis;
- 16) valdab üldsõnavara tuttavale teemal;
- 17) valdab grammatika tarindeid; moodustab tüüpsõna eeskujul sõnavorme,
- 18) väljendab ennast grammatiliselt õigesti õpitu piires;
- 19) hääldab sõnu ja lauseid selgelt ja loomulikult;
- 20) valib erinevates suhtlussituatsioonides sobivad keelelised vahendid;
- 21) ühendab laused sidusaks tekstiks, liigendab teksti lõikudeks;
- 22) järgib õige kirjareegleid õpitu piires.

29.4.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Kes ma olen? Sündmused peres ja peretraditsioonid. Minu juured ja päritolu. Kelle moodi ma olen? Põnev sugulane. Minu eeskujud. Toimetulek raskustega perekonnas. Koostöö teistega, head grupisuhted.
- 2) Mina internetis. Mida ja kui palju avaldada. Netisõber. <https://harno.ee/> põhikooli eksamid – piltide kirjeldamine. Arvamuste avaldamine.
- 3) Kodu ja lähiümbus. Erinevad elamutüübid: eramaja, kortermaja, ühiselamu, suvila. Erinevad piirkonnad, nt keskus, puhkeala, kesklinn, äärelinn, tööstusrajoon. Nn tark maja. Remont. Kinnisvarakuulutused.
- 4) Eesti. Eesti looduse omapära võrreldes teiste maadega. Looduskaitsealad. Põnev taime- või loomaliik. Traditsioonilised muusikaüritused. Muusikakonkursid ja -saated.

Kujutava kunsti liigid. Muuseumid, näitused, galeriid. Tänavakunst. Lähem tutvus ühe Eesti kunstniku või muusikuga.

- 5) Riigid ja nende kultuur. Reisikogemused. Reisikaaslased, reisimise viisid, reisieesmärgid ja sihtkohad. Reisi korraldamine.
- 6) Igapäevaelu. Õppimine ja töö. Pere eelarve ja taskuraha. Ostukohtade võrdlus, internetikaubandus. Ostunimekirja koostamine. Kokkuhoid ja säästmine. Õpilasesinduse roll koolis. AI ja tõlkeprogrammide kasutamine koolitöös. Vastutustundlik loomapidamine.
- 7) Vaba aeg. Minu ajakasutus. Kuidas leida sobiv harrastusvõimalus. Harrastusest saab kutsumus. Spordiüritused, harrastussport ja võistlussport.
- 8) Peod. Pidulikud sündmused, perepeod ja peod sõpradega.
- 9) Tervis. Tervislikud eluviisid. Terviserisk. Liikumine.

29.5. 8.klass

29.5.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab Eesti Keele Instituudi veebisõnastikke keele rikastamiseks ja enesekontrolliks;
- 2) oskab kasutada eestikeelse meedia pakutavaid võimalusi info leidmiseks ja keele õppimiseks, oskab nimetada eestikeelseid väljaandeid;
- 3) kasutab keele õppimiseks infokeskkonda, näiteks sildid, kuulutused, reklaamid ja juhised;
- 4) eristab tuntumaid kõnekeelseid keelendeid, valib kõnelemisel ja kirjutamisel sõltuvalt suhtlusolukorrast sobivad keelendid;
- 5) kasutab ametlikus suhtlussituatsioonis sobivat suhtlusstiili ja eesti keelele omaseid keelendeid pöördumiseks, tervitamiseks, huvi üles näitamiseks ja suhtluse lõpetamiseks;
- 6) saab aru erisuguse pikkuse ja keerukusega oma huvivaldkondade, üldiste ning õpi- ja elutarbeliste kirjalike ja suuliste tekstide põhisisust;
- 7) teeb kuuldud või loetud intervjuu põhjal kokkuvõtte;
- 8) jälgib mitme osalejaga struktureeritud mõttevahetust ning toob välja mõned põhiseisukohad;
- 9) korduva kuulamise võimalusel teeb kokkuvõtte videoloengust tuttavale teemal;

- 10) saab aru üldkeelelisest või oma huvialaga seotud meelahunuslikust või enesediagnostilisest kirjalikust valikvastustega testist;
- 11) saab aru tuttavale teemal antud soovitusel ja oskab neid ise koostada suuliselt ja kirjalikult;
- 12) jälgib ja mõistab eakohaste arvamus- ja probleemartiklite arutluskäiku, esitab enda seisukoha;
- 13) loeb eakohaseid eri žanris ilukirjandustekste, mõistab põhisisu kui ka kõik pole arusaadav, avaldab loetu kohta arvamust;
- 14) suhtleb tuttavale teemal ettevalmistuseta küllaltki latusalt, väljendab oma seisukohti, tundeid ja soove, reageerib kaaslaste jutule asjakohaselt ja viisakalt;
- 15) osaleb arutelus, esitab argumentide ja näidetega toetatud seisukohti ja põhjendusi, kasutab kaaslaste jutule reageerimiseks ja sõnajarje saamiseks sobivaid keelendeid;
- 16) peab selgelt struktureeritud ettekande, toob esile olulisemad seisukohad ning poolt- ja vastuargumentid, pöördub kuulajate poole ning lõpetab ettekande asjakohaselt ning head tava silmas pidades;
- 17) kirjutab eri tüüpi tarbetekste, näiteks järelepärimine, motivatsioonikiri, avaldus, seletuskiri, ning oskab neid korrektselt vormistada;
- 18) kirjeldab möödunud sündmust või kogemust kirjeldava teksti;
- 19) kirjutab arutlevaid tekste, kus esitab poolt- ja vastuargumente, toob näiteid ning sõnastab kokkuvõtte;
- 20) saab aru õpitud teemaga seotud üldkasutatavatest rahvapärastest ütlustest ja vanasõnadest;
- 21) hääldab sõnu ja lauseid selgelt ja loomulikult;
- 22) ühendab lausungid sidusaks tekstiks, liigendab teksti lõikudeks;
- 23) kirjutab korrektselt järgides õigekirjareegleid õpitu piires.

29.5.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Isikuomadused, võimed, tugevad ja nõrgad küljed erinevates olukordades. Sõprus, armastus ja heade suhete hoidmine. Erilised inimesed: erivajadused, anded ja omapärad. Füüsiline ja vaimne tervis, tervislikud eluviisid, liikumine.

- 2) Kodu ja lähiümbus. Ümbruskond ja elukeskkond. Kodukoha rajatised, asutused ja ettevõtted. Tähtsad sündmused kodukandis. Liiklemisvõimalused, vahendid ja taristu. Jalakäija sõbralik linn.
- 3) Eesti. Loodusväärtused ja kultuuriväärtused. UNESCO maailmapärand Eestis. Muuseumid, külastused ja virtuaaltuurid. Õppekäigud.
- 4) Riigid ja nende kultuur. Euroopa Liit, sümbolid, riigid ja keeled. Eesti roll Euroopa Liidus. Tuntud eestlased maailmas. Tuntud teistest rahvustest inimesed Eestis.
- 5) Igapäevaelu. Õppimine ja töö. Tõhus õppimine. Mina õppijana. Õpikeskkonna mõju õppimisele. Erinevad õppimisvõimalused ja koolid. Ohutus. Liiklusohutus liigeldes ratta või tõukerattaga. Veeohutus. Ohutud peod ja suhtlemine võõraga. Hädaabinumbrile helistamine. Mittetulundusühingud Eestis ja nende roll ühiskonnas. Vabatahtliku töö võimalused õpilastele. Aktiivse puhkuse vajalikkus ja võimalused. Infotehnoloogia: riistavara, kasutusvõimalused keeleõppes. Sotsiaalmeedia ja äpid. Turvaline internet. Eesti Rahvusringhääling: meediakanalid, rubriigid err.ee lehel. Noortele suunatud saated. Uudistesaaated.
- 6) Vaba aeg. Aktiivse puhkuse vajalikkus ja võimalused.
- 7) Tervis. Füüsiline ja vaimne tervis. Vaimse tasakaalu toetamine.

29.6. 9.klass

29.6.1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) väärtustab eesti keelt ja kultuuri, kasutab teadlikult eesti keele oskuse arendamiseks eestikeelset keelekeskkonda;
- 2) kasutab õppes ajakohaseid keeletehnoloogilisi vahendeid eesmärgipäraselt, arvestab digiturvalisuse nõuetega;
- 3) saab aru erineva pikkuse ja keerukusega suuliste tekstide põhisist, mõistab nii kirja- kui kõnekeelt;
- 4) jälgib vilunud kõnelejate elavat mõttevahetust ning saab aru selgelt struktureeritud diskussioonist;
- 5) jälgib eakohaseid ettekandeid ja esitlusi, leiab infot ja teeb kokkuvõtte, avaldab oma arvamust, esitab vastuväiteid;

- 6) saab aru enamikust suulistest ja kirjalikest üldkeelsetest tarbe- ja meediatekstidest, eristab kvaliteetajakirjandust kollasest;
- 7) jälgib ja mõistab arvamuse- ja probleemartiklite ning saadete arutluskäiku usaldusväärsetest allikatest;
- 8) loeb keeletasemele vastavaid eri žanris ilukirjandustekste, analüüsib nende sisu ja mõistab sõnumit;
- 9) suhtleb ettevalmistuseta küllaltki ladusalt tuttavatel ja eale vastavatel teemadel, väljendab oma seisukohti, tundeid ja soove, reageerib kaaslaste jutule aktuaalsetel teemadel;
- 10) osaleb arutelus, väitluses, väljendub selgelt, üksikasjalikult ning argumenteeritult eakohastel ja aktuaalsetel teemadel;
- 11) peab selgelt struktureeritud ettekande tuttavatel teemadel või alusteksti põhjal, esitab olulisemad seisukohad ning poolt- ja vastuargumendid;
- 12) kirjutab/koostab eri tüüpi tarbetekste, näiteks kandideerimisdokumente: avaldus, motivatsioonikiri, elulookirjeldus, seletuskiri, volitus, e-kiri, ning vormistab need korrektselt;
- 13) kirjutab jutustavaid ja kirjeldavaid tekste nii realistlikus kui ka fantastilises laadis;
- 14) kirjutab arutlevaid tekste, esitab poolt- ja vastuargumente, toob näiteid ning sõnastab kokkuvõtte alustekstide põhjal;
- 15) kirjutab raamatu-, filmi-, teatri-, saate-, videoarvustuse loetu, nähtu, kuuldu põhjal;
- 16) valdab üldsõnavara tuttavatel ja aktuaalsetel teemadel, väljendub selgelt, täpselt ja varieeruvalt;
- 17) tunneb eesti keele grammatikat õpitu piires, tunneb sõna- ja sõnavormide moodustamise viise;
- 18) hääldab sõnu ja lauseid selgelt ja loomulikult;
- 19) arvestab keeleliste vahendite valikul suhtluse eesmärki, partnerit ja olukorda nii koolis kui ka väljaspool kooli;
- 20) kasutab liit- ja lihtlauseid, lauselühendiga lauseid, otsekõnet; ühendab lausungid selgelt ja loogiliselt struktureeritud sidusaks tekstiks;
- 21) kirjeldab eesti keele häälikusüsteemi, eristab sõnaliike ja -vorme, järgib õigekirjareegleid õpitu piires;
- 22) tunneb eesti keele sõnamoodustuse põhimõtteid.

29.6.2. Õppesisu

- 1) Mina ja teised. Avalik ja privaatne suhtlemine. Digisuhtlus: e-kiri, sotsiaalvõrgustikud. Meilietikett. Turvaline digisuhtlus, koostöö veebikeskkonnas. Digisuhtluses kasutatav släng ja lühendid. Küberkiusamine ja viisakas käitumine võrgus. Küberturvalisus ja pahavara.
- 2) Lähisuhted. Põlvkondlik erinevus mõtteviisis, sugulased ja sugupuu, armastus- ja sõprussuhted, psühholoogiline suhtlusbarjäär, suhteprobleemide ja konfliktide ennetamine ning lahendamine. Enesejuhtimisoskus ja eneseanalüüs.
- 3) Kodu ja lähiümbus. Kogukondlikud rahvaalgatused, „Teeme ära!” talgud. Rohepööre. Looduskaitse ja -hoid, prügi sorteerimine, taaskasutus ja pakendiringlus. Säästlik eluviis. Heakord ja heakorranõuded.
- 4) Eesti. Eesti eripära/koht/tuntus maailmas, e-riik, puhas keskkond, PISA-testide tulemused. Eesti keele kui riigikeele väärtustamine ja tähtsus, eestlaste välja- ja sisseränne; eesti keel ja kultuur maailmas. Eesti noored ja teadus. Vabariiklikud teema-aastad. Eesti keele keskkonnad, eesti tuntumad kirjanikud ning tüvitekstid. Eestikeelsed teabeallikad. Info kriitiline hindamine.
- 5) Riigid ja nende kultuur. Riigiaparaat ja selle valitsemine. Erinevate rahvaste stereotüübid, tavad ja kombed. Heategevusüritused, tänuüritused. Noorteorganisatsioonid, noortevahetus, õpilaste õpiränne.
- 6) Igapäevaelu. Õppimine ja töö - Formaalse ja mitteformaalse keeleõppe võimalused: tandemõpe, õpilasvõistlused, kohtumisõhtud, keelesõber, keepleklubid ja -kohvikud. Edasiõppimine: kutseõpe; õpipoisi õpe, õpilasvahetus; noorte tööhõive ja teenimisvõimalused: õpilasfirmad, töövarjupaevad, äriideede arendusnädalavahetused ehk *hackatonid*, *start-up*’id. Kandideerimiseks vajalikud tarbetekstid.
- 7) Vaba aeg. Noorte vaba aeg ja tegevusetus. Tegevusetuse põhjused ja tagajärjed (suitsetamine, e-sigaretid, uimastid, ülekaal). Turvalisuse tagamine. Aktiivne puhkus: matkad, jalgrattaretked, kultuurireisid, noortelaagrid. Huvitegevus: kujutav kunst, muusika, kirjandus, film, teater, fotograafia, sport, tants, käsitöö, kogumine jm loovtegevus.
- 8) Tervis ja tervislik eluviis. Füüsilise ja vaimse tervise tasakaal, terviseriskid, istuv eluviis, netisõltuvus, tasakaalustatud toitumine. Kriisiabi numbrid: 1247 või 11 6006. Laste varjupaigad/turvakodud.

Ainevaldkonna „Keel ja kirjandus“ sisuloomel on lähtunud HTMi õppekavade materjalidest:

[PK Eesti keel - Õppekava materjalide veeb - Õppekava materjalide veeb \(projektid.edu.ee\)](#)

[PK Kirjandus - Õppekava materjalide veeb - Õppekava materjalide veeb \(projektid.edu.ee\)](#)